

שאלון מספר 3

תוכן עניינים שאלון 3

1-4.....	תוכנית פעילות לשנת 2019-2021
5-18.....	הרמב"ם המבואר קרבנות
19-29.....	הרמב"ם המבואר נשים חלק ב'
30-41.....	הרמב"ם המבואר נשים חלק א'
42-54.....	הרמב"ם המבואר זמנים חלק ב'

תוכנית פעילות על 3 השנים שקדמו לשנת ההערכה (*)
החל מ 1 בינואר 2019 ועד 31 בדצמבר 2021

(*) בהתאם ל'תיקון רוחב להקדמת שנת ההערכה' (מבחנים לחלוקת כספי תמיכות של משרד התרבות והספורט במוסדות תרבות לשנת התמיכות 2024) שמקדם משרד התרבות בימים אלה

1. פרטנו את הפרסומים / מאגרי מידע / אמצעים ויזומים וכו' שהוצאו לאור על ידכם בשנים האמורות מעלה.
2. יש לציין פעילות מחקרית שיצאה לאור ע"י המכון בלבד (שם המכון מופיע על הפרסום כמוציא לאור וכבעל הזכויות הבלעדיות).
3. לגבי הטור בו אתם מתבקשים לציין את שמות החוקרים שעבדו על המחקרים:
 - א. חובה לציין פעילות מחקרית שהתבצעה ע"י חוקרי המכון בלבד. יודגש, כי בשאלון זה יש לרשום גם שמות חוקרי המכון המופיעים על הפרסום שיצא לאור, אף אם אינם עובדים במכון כיום (- נא לציין כוכבית (*) ליד שמם).
 - ב. חובה לציין שם מלא (משפחה ופרטי) של כל החוקרים ע"פ סדר הא'-ב'.
 - ג. שמות החוקרים המופיעים בשאלון זה – חייבים להופיע גם בפרסום עצמו. חייבת להיות התאמה מוחלטת בין שמות החוקרים המופיעים בשאלון, לבין שמות החוקרים בפרסומים.
 - ד. אין להוסיף תארים כלשהם לשמות החוקרים באף אחד מן השאלונים השונים (על מנת למנוע פגיעה בכבודם של החוקרים, בכותרות הטבלאות המתייחסות לשמות החוקרים מופיע התואר 'רבי'ם', המתייחס לכלל החוקרים הרשומים בטבלה).
4. חובה למלא מספר קטלוגי של הספר כפי שמופיע בספריה הלאומית.
5. חובה למלא תאריך מדויק של הוצאה לאור של הפרסומים המוזכרים: חודש ושנה עבריים ולועזיים. סדר רשימת הפרסומים יהיה מהתאריך המאוחר ביותר של יציאתם לאור – לתאריך המוקדם ביותר של יציאתם לאור.
6. ניתן כמובן להוסיף שורות לטבלאות, בעת הצורך, אך אין לשנות את מבנה הטבלה!
7. יש למלא את הטבלה ונספחיה באופן מדויק, מקצועי ומפורט, ולחתום בסופה, במקום המיועד לכך (סוף עמוד 3)!

פרסומים שיצאו לאור בתקופה שהחל מ 1 בינואר 2019 ועד 31 בדצמבר 2021

מס'	שם הפרסום	מס' עמודים	מספרו הקטלוגי של הספר בספריה הלאומית: מס' מערכת ומס' מדף	שם המכון שביצע את הפעילות המחקרית ומופיע על הפרסום כמוציא לאור ובעל הזכויות השמורות	מס' עותקים שהודפסו	אופן הפצה: יש לסמן V במשבצות המתאימות			תאריך הוצאה לאור (חובה לציין חודש ושנה עבריים ולועזיים)				תמצית תוכן הפרסום ותיאור עבודת המכון ביחס אליו	תמצית תוכן המחקר התורני ולציבור הלומדים	האם הפרסום הינו חדש, או שמא מהדורה מספית?	האם הוציא לאור? כן / לא	שמות החוקרים הרבנים שעבדו על הפרסום:	
						ספר	מאגר מידע	אמצעי יישומי	חודש עברי	שנה עברית	חודש לועזי	שנה לועזית					שם משפחה	שם פרטי
1	הרמב"ם המבואר קרבנות	616	997010 480069 705171	מכון הרמב"ם המבואר	1000		V		אלול	תשפא	8	2021	פסקי הרמב"ם בידי קרבן פסח, חגיגה, בכורות ועוד – משולבים בביאור תמציתי ומזוקק, ובמדורי הרחבת הידע	פסקיו של הנשר הגדול הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' מפורשים בבהירות במגוון מדורים מעשירי ידע	חדש	לא	אידלשטיין בירנבאום גרינברג וילהלם וינברג זיידע זלמנוב לידר מלוביצקי מן מרימבסקי פלוג רוזנשטיין רייצס	מנחם יחיאל אהרן* אברהם מרדכי שלמה ישראל ישראל* מאיר* חיים שמעון משה נתן נטע מרדכי מנחם מנדל*
2	הרמב"ם המבואר נשים חלק ב'	678	997010 480069 705171	מכון הרמב"ם המבואר	1000		V		טבת	תשפא	1	2021	פסקי הרמב"ם בידי גירושין, יבום וחליצה ועוד – משולבים בביאור תמציתי ומזוקק, ובמדורי הרחבת הידע	פסקיו של הנשר הגדול הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' מפורשים בבהירות במגוון מדורים מעשירי ידע	חדש	לא	אידלשטיין בירנבאום גרינברג וילהלם וינברג זיידע זלמנוב לידר מלוביצקי מן מרימבסקי פלוג רוזנשטיין	מנחם יחיאל אהרן* אברהם מרדכי שלמה ישראל ישראל* מאיר חיים שמעון משה נתן נטע מרדכי

מס'	שם הפרסום	מספרו הקטלוגי של הספר בספריה הלאומית: ומס' מדף	מס' עמודים	שם המכון שביצע את הפעילות המחקרית ומופיע על הפרסום כמוציא לאור ובבעל הזכויות השמורות	מס' עותקים שהודפסו	אופן הפצה: יש לסמן V במשבצות המתאימות			תאריך הוצאה לאור (חובה לציין חודש ושנה עבריים ולועזיים)				תמצית תוכן הפרסום ותיאור עבודת המכון ביחס אליו	תמצית תרומתו למחקר התורני ולציבור הלומדים	האם הפרסום הינו חדש, או שמא מהדורה נוספת? אם מדובר במהדורה נוספת, מא לציין את סוג השינוי שנערך בין המהדורות, ואת שנת ה"ל של המהדורה הקודמת	האם חובר משרד התרבות והספורט בפרסום במי שסייע להוצאת לאור? כן / לא	שמות החוקרים הרבנים שעבדו על הפרסום:	
						ספר	מאגר מידע	אמצעי יישומי	חודש עברי	שנה עברית	חודש לועזי	שנה לועזית					שם משפחה	שם פרטי
3	הרמב"ם המבואר נשים חלק א'	9970104 8006970 5171	609	מכון הרמב"ם המבואר	1000	V	V		טבת	תשפא	1	2021	פסקי הרמב"ם בדיני אישות – משולבים בביאור תמציתי ומזוקק, ובמדורי הרחבת הידע	פסקיו של הנשר הגדול הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' מפורשים בבהירות במגוון מדורים מעשירי ידע	חדש	לא	אידלשטיין בירנבאום גרינברג וילהלם וינברג זיידע זלמנב לידר מלוביצקי מן מרינבסקי פלג רוזנשטיין	מנחם יחיאל אברהם מרדכי שלמה ישראל ישראל* מאיר* חיים שמעון משה נתן נטע מרדכי
4	הרמב"ם המבואר זמנים חלק ב'	99701 04800 69705 1711	624	מכון הרמב"ם המבואר	1000	V	V		אב	תשפ	7	2020	פסקי הרמב"ם בדיני קידוש החודש, תעניות, מגילה וחנוכה חמץ ומצה, שופר, סוכה ולולב, ודיני שקלים – משולבים בביאור תמציתי ומזוקק, ובמדורי הרחבת הידע בנוסף: מבוא נרחב המבאר היטב את מושגי האסטרטגיה והחשבונות המורכבים, בליווי תרשימים ומפות	פסקיו של הנשר הגדול הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' מפורשים בבהירות במגוון מדורים מעשירי ידע	חדש	לא	אידלשטיין בירנבאום גרינברג וילהלם וינברג זיידע זלמנב לידר מלוביצקי מן מרינבסקי פלג רוזנשטיין רייצס	מנחם יחיאל אברהם מרדכי שלמה ישראל ישראל* מאיר* חיים שמעון משה נתן נטע מרדכי מנחם מנדל*

חובה לצרף לכל פרסום המופיע בטבלה את המסמכים הבאים; יש לסמן ✓ במשבצות הבאות:

- ✓ צילום עמוד שער.
- ✓ צילום עמוד בו מופיע שם המכון שביצע את הפעילות המחקרית והוציאה לאור ובעל הזכויות הבלעד.
- ✓ צילום עמוד תוכן העניינים.
- ✓ צילום עמוד מתוך הספר, בו מופיעים שמות המתכבדים (החוקרים) שעבדו על הפרסום.
- ✓ צילום תמישה עמודים מתוך הספר.
- ✓ פירוט נרחב של התוכן המפורט לכל פרסום.
- ✓ פירוט תרומתו למחקר התרני ולציבור הלימודים.
- ✓ פירוט עבודת המבון בהקשר לכל פרסום (עבודה מקורית, עצמאית, פילולוגית, פענוח וחקר כתב יד, חשיפת מקורות, החדרה וביאורים).

הריני מצהיר בזאת על נכונות הפרטים שמולא בטבלה, ועל צירוף כל הנספחים המבוקשים

שם מנהל המכון צבי וילהלם

חתימת מנהל המכון

הרמב"ם המבואר' – ספר קרבנות:

בספר כלולים פסקי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח, בהלכות חגיגה, בהלכות בכורות, בהלכות שגגות, בהלכות מחוסרי כפרה, ובהלכות תמורה.

פירוט תוכן הפרסומים ועבודת המכון ביחס אליהם

פסקי ההלכה של הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' נקבצו ונאספו מתוך כל ספרות חז"ל, וסודרו על ידו במיון מוקפד ובסדר מדויק ומאורגן לפרטי פרטים. יצירתו של הרמב"ם כוללת עבודת מחקר מעמיקה בסוגיות התלמוד, הכרעות מחודשות והבנות מקוריות במחלוקות התנאים והאמוראים. דקדקו הלשוני הוא בתכלית הדקדוק, ומנוסח בלשון קצר וצח להפליא.

היצירה המופלאה של מכון הרמב"ם המבואר היא, חיבור ביאור בהיר ומזוקק, רהוט ותמציתי, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, ומשולב בתוך לשונו של הרמב"ם, במלאכת מחשבת.

בנוסף נתחברו ע"י המכון ארבעה מדורים נוספים, וכפי שנפרט:

א] מדור 'הערות', הערות עיוניות קצרות שמובאות בשוליים, ומרחיבות יותר לעומק בענינים הקשורים עדיין לפשט, על בסיס פרשנו של הרמב"ם.

ב] מדור 'הלכה למעשה', תמצית פסיקת ההלכה למעשה, על פי פסקי השלחן ערוך, הרמ"א, שו"ע הרב, והמשנה ברורה.

ג] מדור 'מקורות', להרחיב את אפקיו של המעיין, ולהפנותו למקור הדברים על מנת להעשיר את ידיעותיו.

ד] מדור 'עיונים', דיונים נרחבים אודות שיטתו של הרמב"ם לעומת שיטות שאר הראשונים. והרחבת הדברים לעומק ולרוחב בהבאת דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה.

להלן פירוט תחומי וסוגי עבודות העריכה במכון:

- **לימוד הסוגיות בעיון.** לצורך העריכה וכתירת הביאורים יש ללמוד את הסוגיא לעומק ולרוחב. להקיף את שיטות הראשונים והאחרונים בסוגיא, ללמוד את דעת רבינו הרמב"ם בהתאם לכך. לגשת לכתבת הביאור בדקדוק מקסימלי בדבריו.
- **בדיקת המקורות.** ענין יסודי בעבודת העריכה הוא לבדוק את כל המקורות בהם מובאים מובאות הש"ס הפוסקים ופרשני הש"ס, ככל שניתן.

- **כתיבת הביאור.** נוסח הביאור חייב בראש ובראשונה להשתלב בשיטתו ובלשונו הצחה של הרמב"ם. יש להקפיד שהביאור יהיה בהיר רהוט ומבורר, בלשון קלה ותמציתית.
- **תיאום ואחידות.** התוכן הכתוב מועבר לימתאם ועורך לשון, שתפקידו להביא לכך שהביאור יקבל ליטוש אחיד, ובכך תיווצר הרמוניה מושלמת בכל הסדרה.
- **ביקורת.** בכל שלבי הביקורת וההגהה מושקעים משאבים רבים, ללא חסכון בזמן, על מנת להביא לכך שהתוצאה תהיה מושלמת ומרהיבת עין.
- **תרשימים ומפות.** לצרכי המחשה ישנם איורים ותרשימים רבים בספרי 'הרמב"ם המבואר', כמו למשל בהלכות סוכה שהמחשבות הינם חלק בלתי נפרד מלימוד ההלכה. הגדילו לעשות במכון, במבוא הנרחב להלכות קידוש החודש, בו באו באריכות והרחבה רבה, תרשימים ומפות רבים, הדמיות של מערכת השמים, המחשבות של מעקב אחר תופעות אסטרונומיות ועוד.

הפעילות הכבירה
במסגרת "מכון הרמב"ם המבואר"
הינה תרומה אדירה למחקר התורני ולציבור הלומדים

חיבורו העצום של רבן של ישראל שבכל הדורות - הרמב"ם, הלא הוא ספר 'משנה תורה', מתנוסס בעולם התורני מזה כאלף שנים, כספר שאין לו אח ורע בכל רחבי הספרות התורנית העניפה.

יצירתו רבת המימדים, היא ספר הספרים של פסיקת ההלכה, המקיפה את כל תחומי התורה וההלכה שמקורם מכל רחבי ששה סדרי משנה, שני התלמודים בבלי וירושלמי, וכל שאר מקורות דברי חז"ל התנאים והאמוראים.

מטרתו של "מכון הרמב"ם המבואר" היא, להנגיש את לימוד הרמב"ם לפני כל לומד, באמצעות בביאור בהיר ומזוקק, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, כדי שהלימוד יהיה שווה לכל נפש. מהלומדים העמקנים, רבנים ותלמידי חכמים, ועד פשוטי העם ההוגים בתורת הרמב"ם.

עשרים הכרכים של "הרמב"ם המבואר" שכבר יצאו לאור, ומעשירים את ארון הספרים היהודי בכל מקום בעולם, חוללו מהפך עצום להוגים בספר הרמב"ם, ועוד היד נטויה להשלים את הסדרה בכ-8 כרכים נוספים. בכך, נתקרו קהלים רבים במעגלים נרחבים, המרחיבים את ידיעותיהם בלימוד התורה.

היחודיות שביצירה המופלאה - 'הרמב"ם המבואר'

ספרי היי"ד החזקה' להרמב"ם משמשים כספר פסיקה למדני עמוק, כאשר תלמידי חכמים הלנים בעומקה של הלכה, צוללים לעומק דבריו ודולים פנינים מהאוצרות הספונים בעמקי והקפי דבריו. בנוסף כאמור, דבריו הינם תמצית התורה שבעל פה כולה – הלכה למעשה.

משכך, נוצר קושי רב להוגים בספר, ובפרט ללומדים בקביעות, לבוא לידי הבנה מושלמת. באמצעות המדורים המגוונים שיצרו וערכו חוקרי מכון הרמב"ם המבואר, נוצרה כאן שלימות מרהיבה בהיקף ובעומק, להבנת דברי הרמב"ם כל אחד כפי מעלתו ודרגתו.

גולת הכותרת היא ללא ספק הביאור המשולב, כי במומחיותם השכילו העורכים למזג תמהיל נכון שממנו נוצר סגנון בהיר מזוקק ורהוט, כך שלימוד הרמב"ם כעת הינו ממש שוה לכל נפש.

מנגד, תלמידי חכמים החפצים ללמוד את דברי הרמב"ם לעומקם, יעיינו במדור 'עיונים', שבו הובאו דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה, להרחבת הסוגיות. כמו כן נעזרים המה בשאר המדורים: 'הלכה למעשה', 'מקורות', ו'הערות', המעשירים את ידיעותיו של הלומד.

שכר פעולתו של המכון הוא, בראותנו את עשרות כרכי הרמב"ם המבואר נפוצים בכל אתר. זהו חלקנו מכל עמלנו בידענו כי טובי הלומדים קובעים את סדר לימודם בספרי הרמב"ם המבואר. מרוויים המה את צמאונם ומעשירים את ידיעותיהם בתלמוד ובהלכה, ובזכות זו אף לדורות הבאים לא תשכח התורה מפי זרעו.

בעזה"ש"י"ת

ספר משנה תורה

רמב"ם ומבואר

לרבינו משה ב"ר מימון ז"ל

עם השגות הראב"ד ז"ל

וכו ארבעה שערים

הלכה למעשה

על פי שולחן ערוך ורמ"א.
שו"ע הרב ומשנה ברורה,
ובתוספת פסקי האחרונים

ביאורי הרמב"ם

והוא ביאור משולב
בדברי הרמב"ם
בתוספת הערות

עיונים

קושיות, דיוקים, ביאורים
בדברי הרמב"ם
ובירורי שיטות הראשונים

מקורות

ציוני המקורות לדברי הרמב"ם
מלוקט מנושאי הכלים
והמפרשים

קרבנות

הלכות קרבן פסח • הלכות חגיגה • הלכות בכורות
הלכות שגגות • הלכות מחוסרי כפרה • הלכות תמורה

ירושלים, ה'תשפ"א

השתתפו בעריכה וביקורת בכרך זה:

הרב צבי וילהלם - יו"ר המערכת

הרב אברהם וילהלם עורך ראשי	הרב מנחם אידלשטיין
הרב שמעון מן עריכה וביקורת כללית	הרב יחיאל בירנבאום
הרב ישראל וידע ניהול ועריכה כללית	הרב אהרן גרינברג
הרב נתן נטע פלוג עריכה כללית	הרב מרדכי שלמה וינברג
הרב משה מרינובסקי עריכה לשונית	הרב מאיר לידר
הרב ישראל זלמנוב הגהה וביקורת	הרב חיים מלוביצקי
	הרב מרדכי רוזנשטיין
	הרב מנחם מענדל רייצס

הודעה ובקשה

מבקשים אנו מהלומדים בכל אתר, שאם ימצאו טעות או דבר הטעון תיקון
יואלו בטובם לשגרם אלינו, כדי שנוכל לתקנם אי"ה במהדורה הבאה
ויהיו ממזכי הרבים ושכרם כפול מן השמים
כתובת למשלוח הערות ותיקונים: פקס. 1532-5812395

ניקוד: הר"ר שאול יודי 053-3126168
עימוד ועיצוב: הר"ר שאול יודי; הר"ר חיים וילהלם
כריכה ושערים: שילוב 052-7680880

ה'תשפ"א © PRINTED IN ISRAEL 2021

כל הזכויות שמורות למכון הרמב"ם המבואר, ת.ד. 5066 נתניה
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי,
או לאחסן במאגר מידע, ללא אישור בכתב מהמו"ל.

כתובת יו"ר המערכת: בר אילן 13, נתניה
tzwiwil@gmail.com
להנצחה ולכל ענייני הספר ניתן לפנות לטל. 054-8167709

לספר זה לא קיים תוכן ענינים

בשם ה' אל עולם

תבון תפלתו קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב

ספר תשיעי והוא ספר הקרבנות

הלכותיו שש, וזה הוא סדורן:

הלכות קרבן פסח, הלכות חגיגה, הלכות בכורות,

הלכות שגגות, הלכות מוקדרי כפרה, הלכות תמורה.

הלכות קרבן פסח. יש בכללן שש עשרה מצוות, ארבע מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה. וזה הוא סדורן: (א) לשחט הפסח בזמנו. (ב) שלא לזבח אותו על חמין. (ג) שלא תליו אמוניו. (ד) לשחט פסח שני. (ה) לאכל בשר הפסח על מצה ומרור בליל חמשה עשר. (ו) לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור בליל חמשה עשר לחמש השנים. (ז) שלא יאכל נא ומבשל. (ח) שלא יוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה. (ט) שלא יאכל ממונו משמר. (י) שלא יאכיל ממונו לתושב או שכיר. (יא) שלא יאכל ממונו ערל. (יב) שלא ישבר בו עצם. (יג) שלא ישבר עצם בפסח שני. (יד) שלא ישאיר ממונו לבקר. (טו) שלא ישאיר מפסח שני לבקר. (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת יום ארבעה עשר עד יום שלישי.

הלכות חגיגה. יש בכללן שש מצוות, ארבע מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה. וזה הוא סדורן. (א) להראות פני ה'. (ב) לחג בשלש רגלים. (ג) לשמח ברגלים. (ד) שלא יראה ריקם. (ה) שלא יעזב לוי מלשמוחו ולתן לו מתנותיו ברגלים. (ו) לחמחיל את העם בחג הפסח במוצאי שמיטה.

הלכות בכורות. יש בכללן חמש מצוות, שתי מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה. וזה הוא סדורן. (א) להפריש בכורות. (ב) שלא יאכל בכור תמים חוץ לירושלים. (ג) שלא יקדה הבכור. (ד) להפריש מעשר בהמה. (ה) שלא יגאל מעשר בהמה. וכללתי חמשה עשר עם

הַכֹּכֹר לְפִי שְׁמַעְשָׁה שְׁנִיחָם אַחֵר, וְהַכְּתוּב בָּלָלוּ עָמוּ שְׁנֵאמַר וְאֵת דָּקָם תִּזְרַק, מִפִּי
הַשְּׁמוּעָה לְמֹדִי שֶׁזֶה דָּם מַעֲשֵׂר וְדָם כְּבוֹר.

הַלְכוֹת שְׁנֵגוּזֹת. יֵשׁ בְּכֻלָּן חֲמִשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶה הוּא פָּרָטָן. (א) שִׁיקְרִיב חֵיחִיר קֶרֶבֶן
חֲטָאת קְבוּעָה עַל שְׁנֵגוּזָתוֹ. (ב) שִׁיקְרִיב אֵשֶׁם מִי שֶׁלֹּא נֹדַע לוֹ אִם חֲטָא אִם לֹא חֲטָא, עַד
שִׁינֹדַע לוֹ וַיָּבִיֵא חֲטָאתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אֵשֶׁם תְּלוּי. (ג) שִׁיקְרִיב תְּחִיטָּא אֵשֶׁם עַל עֲבֻרוֹת
יְדוּעוֹת. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אֵשֶׁם וְדֹאִי. (ד) שִׁיקְרִיב תְּחִיטָּא קֶרֶבֶן עַל עֲבֻרוֹת יְדוּעוֹת, אִם הָיָה
עוֹשִׂיר בְּחֶמְדָּה, וְאִם הָיָה עֲנִי עוֹף אוֹ עֲשִׂירִית הָאִיפָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא קֶרֶבֶן עוֹלָה וַיִּזְרֶה. (ה)
שִׁיקְרִיב הַסֶּנְחֶדְרִין קֶרֶבֶן אִם טָעוּ וְחֹרּוּ שֶׁלֹּא בְּחֻלְכָּהּ בְּאַחַת מִן הַחֲמוּרוֹת.

הַלְכוֹת מַחֲסָרֵי כִפָּרָתוֹ. יֵשׁ בְּכֻלָּן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶה הוּא פָּרָטָן. (א) שֶׁתִּקְרִיב חֻזְכָּה
כְּשֶׁתִּשְׁתַּחֲרֶה קֶרֶבֶן. (ב) שֶׁתִּקְרִיב חֵיילָה כְּשֶׁתִּשְׁתַּחֲרֶה קֶרֶבֶן. (ג) שִׁיקְרִיב חֻזְכָּה כְּשֶׁיִּשְׁתַּחֲרֶה קֶרֶבֶן. (ד)
שִׁיקְרִיב מִצְרַע כְּשֶׁיִּשְׁתַּחֲרֶה קֶרֶבֶן. וְאַחֵר שִׁיקְרִיב קֶרֶבֶן נִזְבֵּי תַנְמוּר טָהוֹרָתוֹ.

הַלְכוֹת תְּמוּרָה. יֵשׁ בְּכֻלָּן שְׁלֹשׁ מִצְוֹת, אַחַת מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.
וְזֶה הוּא פָּרָטָן. (א) שֶׁלֹּא יִמִּיר בְּחֶמְדָּה בְּחֶמְדָּה. (ב) שֶׁתִּהְיֶה תְּמוּרָה קֶדֶשׁ אִם חֲמִיר. (ג)
שֶׁלֹּא יִשְׁנֶה תְּקַדְּשִׁים מִקְדָּשָׁה לְקֶדֶשׁ.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסֵפֶר זֶה תִּשְׁעַ וּשְׁלֹשִׁים, מִחוּץ עוֹשִׂים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְתִשְׁעַ
עוֹשֶׂה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

הלכות קרבן פסח

יש בכללן שש עשרה מצוות, ארבע מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לשחט הפסח בזמנו. (ב) שלא לזבח אותו על התמץ. (ג) שלא תלין אמוניו. (ד) לשחט פסח שני. (ה) לאכל בשר הפסח על מצה ומרור כליל חמשה עשר. (ו) לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור כליל חמשה עשר לחדש השני. (ז) שלא יאכל נא ומבשל. (ח) שלא יוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה. (ט) שלא יאכל ממנו משמד. (י) שלא יאכל ממנו לתושב או שכיר. (יא) שלא יאכל ממנו ערל. (יב) שלא ישבר בו עצם. (יג) שלא ישבר עצם בפסח שני. (יד) שלא ישאיר ממנו לבקר. (טו) שלא ישאיר מפסח שני לבקר. (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת יום ארבעה עשר עד יום שלישי. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

רמב"ם מבואר

הלכות קרבן פסח

יש בכללן - בהלכות אלו נכללן שש עשרה מצוות, ארבע מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לשחט את קרבן הפסח בזמנו - ביום ארבעה עשר בניסן. (ב) שלא לזבח אותו על התמץ - לא להקריב את הפסח כאשר יש חמץ ברשותו של השוחט או הזורק, או המקטיר או אחד מבני החבורה. (ג) שלא תלין אמוניו - שלא ישאיר את האימורים - האיברים הנשרפים על המזבח כל הלילה מבלי שיקטירם על גבי המזבח. (ד) לשחט פסח שני בי"ד באייר למי שהיה טמא או בדרך רחוקה בי"ד בניסן, ולא היה יכול להקריב את הפסח. (ה) לאכל את בשר הפסח על - [יחד עם] מצה ומרור כליל חמשה עשר בניסן. (ו) לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור כליל חמשה עשר לחדש השני - [אייר]. (ז) שלא יאכל בשר הפסח כשהוא נא - [צלו מעט] ומבשל. (ח) שלא יוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה - חוץ מהמקום בו החבורה אוכלת את הפסח. (ט) שלא יאכל ממנו משמד לעבודה זרה. (י) שלא יאכל ממנו לתושב - גוי שקיבל על עצמו לקיים שבע מצוות בני נח. (יא) או שכיר - גוי המושכר אצל ישראל. (יב) שלא יאכל ממנו ערל - מי שלא נימול. (יג) שלא ישבר בו - בבשר הפסח עצמו. (יד) שלא ישבר עצם בפסח שני. (טו) שלא ישאיר ממנו - מבשר הפסח לבקר שלמחרת - בוקר ט"ו בניסן. (טז) שלא ישאיר מפסח שני לבקר שלמחרת - בוקר ט"ו באייר. (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת יום ארבעה עשר הנאכלת יחד עם הפסח, עד יום שלישי מיום שחיטתו. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הערות

11. מצוה זו תתבאר להלן (פי"א).
12. [היינו, ישראל שהורגל לעבוד עבודה זרה]. מצוה זו תתבאר להלן (פי"ט הי"ז).
13. בספר המצוות (לא תעשה קכח) הלשון היא 'שהזכירנו מהאכיל הפסח לישראל שנשחט'. וכן מבואר בדברי רבינו להלן (שם הלכה ז') כי האיטור הוא על המאכל מהפסח למשומד, ולא על המשומד האוכל את הפסח [ראה בהערות שם]. ובהגהות המהדיר ר"ח העליר (על ספר המצוות שם) הביא בשם ידי אלהיו שאף בדברי רבינו באן יש לגרוס 'שלא יאכל ממנו משומד'.
14. ע"פ דברי רבינו להלן (פי"ט הי"ז).
15. ומצוה זו תתבאר להלן (שם).
16. מצוה זו תתבאר להלן (שם הלכה ח').
17. מצוה זו תתבאר להלן (שם הלכה א-יא).
18. מצוה זו תתבאר להלן (פי"א הי"א).
19. מצוה זו תתבאר להלן (שם).
20. כמבואר בדברי רבינו להלן (שם הלכות יב-יג).
21. מצוה זו תתבאר להלן (שם הי"ג).

1. מצוה זו תתבאר להלן (פי"א הי"א).
2. וראה להלן הערה 22 האם המצוה היא בשחיטה או בהקדשה.
3. ע"פ דברי רבינו להלן (שם הלכה ה'). ומצוה זו תתבאר להלן (שם).
4. 'תלין' מוסב על הארס שלא ילין את האימורים, ולא על האימורים שלא ילנו. ראה להלן (הלכה ז').
5. מצוה זו תתבאר להלן (שם) [וראה בהערה שם כי אמנם הפסוק 'לא ילין' נאמר בקרבן פסח, אך למדים ממנו גם לשאר קרבנות].
6. מצוה זו תתבאר להלן (פרקים הי"ז).
7. אך אין המצוה והמרור מעכבים, ואם אין לו מצה ומרור יוצא ידי חובת קרבן פסח באכילת הבשר לבד. רבינו להלן (פי"ח הי"ב).
8. מצוה זו תתבאר להלן (פי"ח הלכות א-ב).
9. ובנינו הובאה תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם מדוע מנה רבינו את שחיטת הפסח ואכילתו כשתי מצוות, ולא כמצוה אחת. וראה שם בשם לקוטי שיחות, אידות גדרן של שתי מצוות אלו.
10. מצוה זו תתבאר להלן (שם הלכה ג').
11. ע"פ דברי רבינו להלן (פי"ח הי"ז).
12. מצוה זו תתבאר להלן (שם הלכות ד-ה').

פרק ראשון

הלכה א

אחר חצות, פסחים נח, א (במשנה), מן הכבשים או מן העזים, מכילתא בא מסכתא דפסחא פרשה ד, עין חר"י קורקוס, פסחים ע, ב, טין חר"י קורקוס, ירושלמי פסחים פ"ה ה"ב, תוספתא פסחים פ"ה ה"ב.

פרק ראשון

א. מצות עשה לשחט את הפסח בארבעה עשר לחדש ניסן אחר חצות, ואין שוחטין אלא מן הכבשים או מן העזים בלבד, וזכר בן שנה, ואחד האיש ואחד האשה חביבין במצוה זו;
ב. ומי שפסל מצוה זו בדרון ועבר יום ארבעה עשר ולא הקריב, והוא לא טמא ולא בדרך רחוקה, הרי זה חייב ברת, ואם בפסלה בשגגה, פטור.

פסחים פ"ה ה"ב, ואחד האיש ואחד האשה, פסחים צא, ב, מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה ג, הלכה ב ואם ביטלה בשגגה פטור, כריתות ג, א.

רמב"ם מבואר

פרק ראשון

הלכה א

מצות קרבן פסח

הלכה ב

עונש מי שאינו מקריב

ומי שפסל מצוה זו בדרון - במזיד, שידע שהוא חייב להקריב את הפסח ופעם יום ארבעה עשר ולא הקריב, והוא לא טמא ומנוע מהקרבן הפסח, אלא היה נמצא בדרך רחוקה ופטור מקרבן פסח, אלא היה חייב להקריב ונמנע מכך בכוונה, הרי זה חייב ברת, ואם בפסלה בשגגה - בטעות, כגון שלא ידע שיש מצוה כזו בתורה, פטור מקרבן חטאת [כי רק העובר בשגגה

מצות עשה לשחט את הפסח²² - [קרבן הפסח] בארבעה עשר לחדש ניסן [י"ד בניסן] אחר חצות היום²³, ואין שוחטין - אין הפסח בא] אלא מן הכבשים או מן העזים בלבד²⁴, והפסח צריך להיות זכר [ולא נקבה]²⁵, בן שנה - בתוך שנתו הראשונה²⁶, ואחד האיש ואחד האשה חביבין במצוה זו של קרבן פסח²⁷;

הערות

במאירי (שם) מבואר כי מן התורה זמן הפסח משש ומחצה [ובדעת רש"י מצוה לכאורה סתירה בזה, ראה בערוך לגר (נדה סג, ב על רש"י ד"ה מן) ובפרי חרש (איה סי' רלג ט"א)], והמפרשים האריכו בענין זה ובביאור דעת רבינו בזה, ראה משאת המלך נדסקין, סי' שלם, הדורת קודש (לרוב, הלכות תמידין ומספין שם) ועוד.

24. כפי שנאמר בתורה (שם, ה) 'מן הכבשים ומן העזים תקריב'. אך הבקר - [שוורים] אינו כשר לקרבן פסח, והכתוב (דברים טו, א) 'ונקבת פסח לז' אלקיך צאן וקרב' אינו מדבר על קרבן פסח אלא על קרבן חגיגה הבאה עם הפסח (כמבואר בדברי רבינו להלן (פי' ד"ה)), מהר"י קורקוס ע"פ המכילתא (שמות פרשה ד) והגמרא (פסחים ע, ב) [ובגמרא (שם) הובאה דרך נוספת בביאור הפסוק].

וכתבו התוספות (פסחים ג, ב ד"ה מאלה) שאף שאפשר להביא פסח גם מן העזים [כאמור], בפועל רוב הפסחים שהביאו ישראל היו מן הכבשים, וראה בעיונים בשם לקוטי שיתות האם עדיף להביא ממין הכבשים יותר ממין העזים.

25. ככתוב (שם): 'ש'ה תמים זכר בן שנה יהיה לך'.
26. ככתוב (שם): 'ש'ה תמים זכר בן שנה יהיה לך'. רבן שנה פירושו בתוך השנה הראשונה, למעט בהמז' הנכנסת לשנתה השנייה שפטולה לקרבן פסח, לחם יהודה ע"פ רש"י (שמות שם).

הפסח כשר להקריבה מהיום השמיני ללידתו אף לכתחילה וכן הדין בבכור, בשונה משאר הקרבנות שלכתחילה אינם קרבים אלא מיום שלושם ללידתם, רבינו בהלכות מעשה הקרבנות (פ"א ה"ב).

27. היה מקום לפטור את האשה מקרבן פסח משתי סיבות: א, כי חיוב הקרבן הפסח הוא ביום מסוים [י"ד ניסן], ונשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, ב, נאמר בתורה (שם, ד): 'איש לפי אָכְלו' ומשמע שחיובו הוא באיש ולא באשה, אך במכילתא (שם) ובגמרא (פסחים צא, ב) למדו מהכתוב 'במקטת נפשות', 'נפשות' ולא 'אנשים', שגם נשים חייבות בקרבן פסח, מהר"י קורקוס.

28. אך אם ב"ד בניסן היה טמא או בדרך רחוקה, הרי הוא פטור מלהקריב את הפסח, ועליו להקריב פסח שני, כאמור בתורה (במדרש ט, ו-יג), ונתבאר בהרחבה בדברי רבינו להלן (פ"ה ואל"ף).

29. ככתוב (במדרש ט, יג) 'תקריב' אָשִׁי' הוא עֶהוּר וְכִרְךָ לא הָיָה, וְכִרְךָ לעשות תַּפְסֵת, וְכִרְךָ הַפֶּסֶח הָיוּ מַעֲשִׂיָהּ.

22. בלקוטי שיתות (חט"ו עמ' 113 הערות 30-32) דייק מדברי רבינו שהמצוה היא בשחיטת הפסח, ולא בשאר מעשה ההקריבה, אלא שאם אין גומרים את הקרבן הקרבן כהלכתו [עד זריקת הדם], לא מתקיימת מצוה השחיטה, ולכן בספר המצוות (עשה נח) הביא רבינו את הפסוק (שמות יב, ו) 'ושחטו אותו כל קהל צרת ישראל', והוסיף כי מדברי היראים (סי' חטו) שכתב 'צוה ה"ה לישראל שיעשו את הפסח', נראה כי דעתו שהמצוה היא בהקריבת הפסח, ולא דוקא בשחיטתו, ולכן הביא שם את הפסוק (במדרש ט, ב) 'ונשחטו בני ישראל את הפסח', אמנם במגמת חינוך (מצוה ה אות א) כתב כי לשון רבינו 'מצוה עשה לשחוט את הפסח' אינו ברורקא אלא המצוה היא להקריב את הפסח, וההקריבה מתחילה בשחיטה ומסתיימת בזריקת הדם.

[ובספר המצוות (עשה נח, מהדורת רח העלוי, זכ"ה ברוב הדפוסים) הלשון הוא 'שחטו לשחוט את הפסח', אמנם בתרגום ר"ק הנוסח הוא 'שחטו להקריב את הפסח'].

23. כפי שנאמר בתורה (שמות יב, ו): 'וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמַחַת עֵד אֲרֻבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה, וְשָׁחֲטוּ אוֹתוֹ כָּל קָהָל צֶרֶת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבָיִם'. רבין הערביים' משמעו אחר חצות היום שאו מתחילה השמש לנטות לצד מערב והלשון 'בין הערביים' הוא כמו 'בתוך', היינו בתוך הערביים, בתוך הזמן שהשמש נוטה לצד מערב שהוא מחצות היום ועד סוף, מהר"י קורקוס (כאן ולהלן הלכה ד), וראה ברמב"ן (שמות יב, ו) בביאור הלשון 'בין הערביים' [לשון רבינו], ומבואר מדברי רבינו כי זמן שחיטת הפסח הוא מיד אחר חצות, לאחר סיום השעה השישית [בשעות זמניות, ראה להלן הערה 76], אולם לענין קרבן התמיד שגם בו נאמר (שמות כט, לט) 'בין הערביים' כתב רבינו בהלכות תמידין ומספין (פ"א ה"ג) שזמנו בשעה שש ומחצה, שבשעה זו הצל נדיה ארוך יותר לצד מזרח וניכר לכל [ואמנם הצל מתחיל לנטות לצד מזרח מיד לאחר חצות, כאשר השמש נוטה לצד מערב, אך רק לאחר חצי שעה הצל מתארך וניכר לכל, ע"פ המאירי (פסחים נח, א ד"ה אמר)], וכתב במגמת חינוך (מצוה ה אות ג) שקרבנות הפסח והתמיד שוים בדינם, ובשניהם הזמן מן התורה הוא מיד אחר חצות [שאו השמש מתחילה לנטות למערב, והצל מתחיל לנטות למזרח] ומדברנן אחר שש שעות ומחצה [שאו ניכרת נטיית הצל, כאמור], אלא שלגבי קרבן התמיד כתב רבינו את זמנו מדברנן, ולענין הפסח כתב את זמנו מן התורה, אמנם

הלכה ג

אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה בשאר הקרשים. אף בשעת התר הבמות לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד אלא בבמת צבור, ומי שהיה מקריבו בבמת יחיד לוקה כאלו הקריבו בשוק, שנאמר לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריה, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לשוחט בבמת יחיד אפלו בשעת התר הבמות.

בבמת יחיד וכו', מגילה ט, ב (במשנה). זכחים קין, א. שם קין, א. ומי שהיה מקריבו בבמת יחיד לוקה וכו', זכחים קין, ב. אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה בשאר הקרשים. אף בשעת התר הבמות לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד אלא בבמת צבור, ומי שהיה מקריבו בבמת יחיד לוקה כאלו הקריבו בשוק, שנאמר לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריה, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לשוחט בבמת יחיד אפלו בשעת התר הבמות.

רמב"ם מבואר

קרבנות אלא רק בבמת צבור - בבמה המיועדת לקרבנות הציבוריים. ומי שהיה מקריבו בבמת יחיד, היה לוקה כאלו הקריבו בשוק³¹ - כלומר, כשם שבשעת איסור הבמות, המקריב בשוק עובר משום 'שחוט חוץ' וחייב מלקות, כך בשעת היתר הבמות, המקריב בבמה קטנה לוקה³² ואיסור זה נלמד ממה שנאמר (דברים טו, ה) 'לא תוכל לזבח' [- לשחוט] את הפסח באחד שעריה, מפי השמועה למדו -] כך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה רבינו³³ שזו אזהרה לשוחט את הפסח בבמת יחיד אפלו בשעת התר הבמות, ומאחר שנאמר בו איסור לאו, נעשים

על מצוות לא תעשה חייב חטאת, ולא העובר בשגגה על מצוות עשה³⁴.

הלכה ג

מקום שחיתת הפסח

אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה שבבית המקדש בשאר הקרשים³⁵ שנשחטים רק בעזרה ולא מחוץ לעזרה³⁶. ואף בשעת התר הבמות - בזמן שהיה מותר להקריב קרבנות על כל במה המיועדת לכך, ולא רק במשכן או במקדש³⁷, לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד - בבמה שבנה יחיד לעצמו להקריב עליה

הערות

נבנה בית המקדש בירושלים, נאסרו הבמות, ככתוב (דברים יב, ט) שבאשר יגיעו אל הננוקה ואל הנחלה יאסר עליהם להקריב בבמות. 'מנוחה' זה משכן שילה ונקרא 'מנוחה' כיון שהיה מבנה קבע ולא היו בו מסעות [בשונה מהמשכן שגרר במסעות במדבר], ונחלה זו ירושלים, ונקראת 'נחלה' כי קדושתה קבועה וקיימת לעולם. אמנם משנחרב משכן שילה והיה המשכן בנוב גבעון עד שנבנה המקדש, הותרו הבמות, ובגמרא (שם קט, א) למדו מן הפסוקים שיש תקופת חיתור בין 'מנוחה' ל'נחלה', ע"פ המשנה (נחיים קיב, ב) ודברי רבינו בפירוש המשניות (שם פ"ד משניות ה-ח).

31. היינו מזהב הנחושת שעשה משה שהלך עמם ממקום למקום ועליו היו מקריבים את קרבנות הציבור. ע"פ רש"י (מלכים א ג, ד. מגילה ט, ב דה א"ן) והמאירי (מגילה שם ד"ה המשנה).

ההקדשה בבמת יחיד היתה מותרת רק בקרבנות הזבות בנדר ונדבה, ולא בקרבנות חובה, שנאמר (דברים יב, ח): 'לא תעשון ככל אשר אנתנו עשים פה היום איש כל הנפש געירי'. ופירושו שכאשר תגיעו לארץ ישראל ותקריבו קרבנות בבמות [בתקופת חיתור הבמות], 'לא תעשון ככל אשר אנתנו עשים פה היום' בזמן שאנו במדבר שמקריבים במשכן גם קרבנות חובה, אלא תקריבו 'כל הישר בעיניו', היינו קרבנות שאדם נדר ונדב כפי ראות עיניו, ולא קרבנות שהם חובה. ע"פ הגמרא (נחיים קיז, א, ב).

ובקרבן פסח, מלבד האיסור להקריבו בבמת יחיד משום שהוא חובה [בכל קרבנות חובה שאינם קריבים בבמת יחיד], נוסף גם לא מיוחד, כפי שיתבאר בדברי רבינו בסמוך. וראה בהערה 38.

32. בגמרא שם נחלקו תנאים האם היחיד היה מקריב קרבנות חובה בבמת צבור, אך כולם מודים שקרבן פסח בבמת צבור כיון שנחשב לקרבן ציבור מפני שכלל ישראל מביאו יחד, כמבואר בגמרא (יומא טא, א. רש"י שם קי, א דה כל שאין).

33. כן הגירסא בכתבי היד התימניים עליהם מבוססת מהדורתנו. וכן הוא בתשובת רבי אברהם בן הרמב"ם (מעשה ניסים סי' ב). וכן גרס מהר"י קורקוס. אך בחלק מהנוסחאות לא מופיעות המילים 'כאילו הקריבו בשוק'. ויש גורסים 'כאילו הקריבו בחוץ'. ראה ילקוט שניתי נוסחאות במהדורת פרנקל.

34. ע"פ מהר"י קורקוס. ונחשוט קרבן בחוץ חייב כרת ומלקות, כמבואר בדברי רבינו בהלכות סנהדרין (פ"ט ה"א).

35. ע"פ דברי רבינו בהלכות קידוש החודש (פ"ה ה"א).

מהות עונש הכרת נתבאר בדברי רבינו בכמה מקומות (הלכות תשובה פ"ה ה"א, פירוש המשניות סנהדרין פ"ט מ"א, פ"י מ"א, ספר המצוות וחיוב שורש יד). ונחלקו המפרשים האם לדעת רבינו זו מיתה בקיצור ימים, או כריתות הנפש מחיי העולם הזה, או שניהם יחד. וראה על כך בהרחבה במהדורתנו בעיונים להלכות שבת (פ"א ה"א).

ולביאור החילוק בין 'כרת' ל'מיתה בידי שמים', ראה בסוף משנה (הלכות ביאת המקדש פ"ד ה"ד, הובא במהדורתנו שם).

30. ככתוב (ויקרא ד, יג-טו) 'ונעלם דבר מעיני הקהל ופשע אסת מקצות ה' אשר לא תעשינה וגו' והקריבו הקהל פר גן בקר לחטאת, ומהמילים 'אשר לא תעשינה' למדים שחייב חטאת הוא רק בעובר בשוגג על מצוות לא תעשה, ולא בעובר בשוגג על מצוות עשה. רבינו בהלכות שגגות (פ"א ה"ב) [ובגמרא (כריתות ג, ב) הובא מקור אחר לכך שהמבטל קרבן פסח בשוגג אינו חייב חטאת, וראה מהר"י קורקוס, הר המוריה ובני שמואל (הלכות שגגות שם)].

31. הכוונה לקדשים קלים שנשחטים בכל מקום בעזרה (ולא רק בצפון העזרה). כמבואר במשנה (נחיים נ"א, א), וגם הפסח הוא קדשים קלים, כנאמר בהמשך המשנה (שם נ"ב, ב). כתונת יוסף.

32. בטעם הדבר שהוצרך רבינו לומר שהפסח אינו נשחט אלא בעזרה, כתב הכותרי אבן כי היה מקום לחשוש שאנשים יבואו לזלזל בכך ולהקריבו מחוץ לעזרה, כיון שהפסח הראשון בעת יציאתם ממצרים היה בביתם, ולכן הוצרך רבינו להודיש שאין הדבר נוהג לדורות אלא יש לשחוט ולהקריב רק בעזרה.

33. בזמן חיתור הבמות היה כל אחד ואחד רשאי לבנות במה בראש גגו ועל פתח ביתו ובכל מקום שירצה, ומקריב עליה קרבנות. תוספתא (נחיים פ"ג ה"ח).

משנבנה בית המקדש נאסרה ההקדשה על הבמות לצמיתות [כמבואר בדברי רבינו בהלכות בית הבחירה (פ"א ה"א)], אך קודם בניית בית המקדש, היו זמנים שהיה מותר להקריב על הבמות, כפי שיתבאר. עד שלא הוקם המשכן היו ישראל מקריבים את קרבנותיהם בבמות שהיו מקימים בכל מקום שירצו. ומשחזק המשכן נאסרו הבמות, שנאמר (ויקרא י, ג-ד): 'איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז בפמנה וגו'. ואל פתח אהל מועד לא תביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' וגו' ונקרת האיש ההוא, וכיון שהאיסור נאמר על 'מחנה', כאשר נבנו לארץ ישראל והסתיימו המחנות, הותר להם להקריב בבמות. אך כאשר נבנה המשכן בשילה, וכן לאחר מכן, כאשר

הלכה ד

שחיטת הפסח אחר חצות, ואם שחטו קדם חצות פסול. ואין שוחטין אותו אלא מאחר תמיד של בין הערבים, אחר שמקטירין קמח של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחט את הפסחים, עד סוף היום. ואם שחטו אחר חצות קדם תמיד של בין הערבים, שוחטין אותו אלא מאחר תמיד של בין הערבים. ואין

שחיטת הפסח אחר חצות, ואם שחטו קדם חצות פסול. ואין שוחטין אותו אלא מאחר תמיד של בין הערבים, אחר שמקטירין קמח של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחט את הפסחים, עד סוף היום. ואם שחטו אחר חצות קדם תמיד של בין הערבים, שוחטין אותו אלא מאחר תמיד של בין הערבים. ואין

שחיטת הפסח אחר חצות, ואם שחטו קדם חצות פסול. ואין שוחטין אותו אלא מאחר תמיד של בין הערבים, אחר שמקטירין קמח של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחט את הפסחים, עד סוף היום. ואם שחטו אחר חצות קדם תמיד של בין הערבים, שוחטין אותו אלא מאחר תמיד של בין הערבים. ואין

רמב"ם מבואר

עליו במלקות³⁸.

הלכה ד

ומן שחיטת הפסח

שחיטת הפסח היא אחר חצות [כמבואר לעיל (הלכה א)], ואם שחטו קדם חצות, הקרבן פסול³⁹. ואין שוחטין אותו אלא מאחר נ- לאחר הקרבת קרבן

תמיד של בין הערבים⁴⁰, ולאחר שמקטירין קמח של בין הערבים על מזבח הזהב⁴¹, ואחר שמטיבין את הנרות - לאחר הדלקת הנרות במנורה⁴², מתחילין לשחט את הפסחים⁴³, וזמן השחיטה הוא עד סוף היום⁴⁴.

ואם שחטו אחר חצות היום, קדם הקרבת קרבן תמיד של בין הערבים, הרי הוא פשוט בדיעבד⁴⁵, ויזהר כהן

הערות

רבינו בהלכות תמידין ומוספין (פי' דהא אילן).
42. 'הטבת' הנרות היינו 'הולקת הנרות', כמבואר בדברי רבינו בהלכות תמידין ומוספין (שם ד"ה), ולפי זה דברי רבינו 'ואחר שמטיבין את הנרות' היינו 'אחר שמדליקים את הנרות'. משאת משה (חברו, פסחים, תחילת סי' ע).

43. הקטורת והנרות קודמים לקרבן הפסח כי בקטורת ובנרות נאמר פעם אחת בלבד 'יבנהלל אחרן את הנרות בין הערבים וקטיר קדש' (שמות ל, ז), ואילו בקרבן הפסח נאמר כן פעמיים, כמבואר לעיל הערה 39. גמרא (שם), ומחרי' קורקוס טעם לחקירת הקטורת והנרות לקרבן הפסח, כיון שהם תדירים ממנו, וכלל הוא (נבחים פט, א) 'תדיר ושאינו תדיר הותר קודם'.

44. מדברי רבינו 'סוף היום' דייק השאגת אריה (סי' יז סוף ד"ה ובה נ"ל) שזמן שחיטת הפסח הוא עד צאת הכוכבים. וכן כתב בספר הזכרונות (לרצ"ה מלובלין, מצות קרבן פסח ד"ה דהיי), אך הסתפק שמא גם בבין השמשות אין שוחטים, ובשרית טוב טעם ורענן (מהזריק ס"ס ו) כתב בפשטות שזמן שחיטת הפסח הוא עד השקיעה, ולא עד צאת הכוכבים, אך העיר כי מלשון רבינו להלן (הלכה ב) 'שוחט והולך עד שיכשר אחר או עד שתחשך' משמע שזמן שחיטת הפסח הוא עד צאת הכוכבים. והניח בצריך עיון. וראה עוד להלן הערה 156. [וענין עוד ברמב"ן (שמות יב, ו) ובמנחת חינוך (מצוה ה' אות ג)].

45. ואף שיש להקדים את התמיד שנאמר בו פעם אחת 'בין הערבים', לפסח שנאמר בו 'בין הערבים ובערב' [כמבואר לעיל הערה 40], מכל מקום אין זה מעכב בדיעבד. מה שאין כן זמן הקרבת הפסח מחצות שנלמד מהמשמעות של 'בין הערבים' [משעה שהשמש נוטה לצד מערב], מעכב בדיעבד. מחרי' קורקוס ע"פ המשנה (פסחים סא, א).

וטעם הדבר, כי כלל הוא שב'קדשים' נ- דיני הקרבנות] אף דינים הכתובים בתורה אינם מעכבים אלא אם כן 'שנה עליו הכתוב לעכב', כלומר, הדין כתוב בתורה פעמיים להורות שמעכב גם בדיעבד [ראה פסחים (טא, א) ועוד]. וזין זה שתמיד קודם לפסח [הנלמד ממשמעות הפסוקים, כאמור] נכתב בתורה פעם אחת, ולכן אינו מעכב. אבל זמן חצות שנלמד מ'בין הערבים' נכתב בתורה כמה פעמים, שכן המילים 'בין הערבים' נכתבו בתורה כמה פעמים [בפסח ותמיד ובקרבנות נוספים], ובכולם המשמעות היא מחצות ואילך, ללמד שזמן חצות מעכב בדיעבד. ועוד, שכלל זה שבקדשים רק דברים ששנה עליהם הכתוב מעכבים, אינו אמור לענין זמן ההקדשה שהוא מעיקרי ההקדשה, ומעכב בדיעבד אף אם לא שנה עליו הכתוב. ע"פ הדרת מרדכי (ח"א סי' י' ד"ה ואני תמה). וראה גם רש"י (פסחים ס, ב ד"ה פסח, ונבחים ה, ב ד"ה בשאר), תוספות (נבחים שם ד"ה לשמן) וטהרת הקדש (על זולתו ונבחים שם).

דרכו של רבינו לעיתים כאשר מביא דרשת חז"ל על פסוק, להוסיף 'מפי השמועה למדו' [היינו, כך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה רבינו], וזאת כאשר הדרשה אינה משתמעת מפשטות לשון הכתוב, ואילו לא היתה קבלה ביד חכמים לפרש כך את הפסוק, לא היו דורשים כן מעצמם. ע"פ מלכי בקדוש (סי' תלא, חובא בקצה ביד מלאכי כללי הירמיה כלל לט), 'וראה במהדורתנו בהערות למנין המצוות (בתחילת ספר המדע, עשין פ"ה) בהרחבה בענין זה'.

ואף שפירוש הפסוקים של חז"ל והדינים הנלמדים מהם אינם נקראים 'הלכה למשה מסיני', מכל מקום כל פירוש הפסוקים שלא מצינו בהם מחלוקת, מקורם מקבלת משה רבינו, כמו שכתב רבינו בהקדמתו 'למשנה תורה' ובהקדמתו לפירוש המשניות (סדר זרעים) שכל זה תורה כולה נתפרשה על ידי משה רבינו שלימד את אהרן ובניו ושבעים זקנים וכל ישראל, והם מסרו לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם. ונמצא כי כל פירוש הפסוקים מקורם מקבלת משה רבינו ומתאים לומר עליהם 'מפי השמועה למדו'. ע"פ קהלת יעקב (אלגאוי, תוספת דרבנן אות מ, קפט).

38. ראה בדברי רבינו בהלכות סנהדרין (פ"ה ה"א).
כפי שנתבאר לעיל הערה 34, לא רק הפסח נאסר להקדשה בבמת יחיד, אלא אף כל קרבנות החובה, אך הפסח שונה משאר קרבנות החובה, שבכולם לא נאמר 'לא תעשה' בפירוש אלא הוא 'לאו הבא מכלל עשה', נכפי שנתבאר בהערה הנכבדת שמתוך מצות התורה על היחיד להקריב קרבנות נדבה, משמע איסור על הקרבת קרבנות חובה, ולפיכך שונה מהם הפסח גם לענין עונש, שהפסח שיש עליו לאו מיוחד, יש עליו מלקות, מה שאין כן בשאר הקרבנות שאין עליהם לאו מפורש, אין בהם מלקות. ע"פ זה המוריה נומקרו מהתוספות (שם קט, ב ד"ה הקדוש).

מדברי רבינו עולה כי איסור 'לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך' נאמר רק בפסח, ולא בשאר קרבנות חובה. אבל ברש"י (נבחים ק"ד, ב ד"ה בשעת) מבואר שמפסח למדים על כל דבר שבחובה. וראה במנחת אברהם (נדרים, ונבחים ח"ג ע"י רלב) מה שכתב בביתאור המחלוקת.

39. ככתוב (שמות יב, ו) 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים', ו'בין הערבים' היינו בזמן שהשמש נוטה לצד מערב, והוא מחצות היום והלילה [ראה לעיל הערה 23], אבל קודם לכן פסול אפילו בדיעבד. ע"פ המשנה (פסחים סא, א). וראה להלן הערה 45.

40. התמיד קודם לפסח כי בתמיד של בין הערבים נאמר פעם אחת בלבד (במדבר כה, ז) 'ואת הפסח השני תעשה בין הערבים', וזין הוא שיהיה קודם לקרבן הפסח שנאמר בו גם 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים' (שמות יב, ו), וגם 'אשר תזבח קרבן' (דברים טו, ד). גמרא (פסחים נט, א).

41. כפי שעושים בכל יום לאחר הקרבת קרבן התמיד, כמבואר בדברי

הלכה ה'
השוואת את הפסח
בזמנו והיה לו וכו'.
פסחים ה' א. שם טג, א
(במשנה). כוית, ירושלמי
פסחים פ"ה ה"ד. וה'
הוית, אחד השוואת
ואחד הוורק את הדם.
שם פסחים טג, א-ב.
ואחד המקטיר, שם טג,
ב. או ברשות אחד
מבני חבורה וכו'. שם, והפסח כשר, פסחים טג, א (במשנה). נספח תוספתא פסחים פ"ד ה"ד, ירושלמי פסחים פ"ה ה"ד.

כָּשֶׁר, וְהָיָה אֶחָד מִמֶּרְס בְּדָם הַפֶּסַח עַד שְׂזִיזָה דָם הַתְּמִיד, וְאַחֵר כֶּךָ יִזְרַק דָּם הַפֶּסַח אֲחֵרָיו.
וְאִם נִזְרַק דָּם הַפֶּסַח קֹדֶם דָּם הַתְּמִיד, כָּשֶׁר.

ה'. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח בְּזִמְנוֹ וְהָיָה לוֹ כְּזֹת חֲמֵץ בְּרִשּׁוֹתָ, לֹאֲקָה, שֶׁנֶּאֱמָר לֹא תִזְבַּח עַל חֲמֵץ
דָּם זָבָח, שְׁלֹא יִזְבַּח הַפֶּסַח וְהַחֲמֵץ קָנִים. אֶחָד הַשּׁוֹחֵט וְאֶחָד הַזֹּרֵק אֶת הַדָּם וְאֶחָד הַמִּקְטֵיר
אֶת הָאֵמוּרִין, אִם הָיָה בְּרִשּׁוֹת אֶחָד מֵהֶן אוֹ בְּרִשּׁוֹת אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שְׂאוּכְלִין פֶּסַח זֶה כְּזֹת
חֲמֵץ בְּשַׁעַת הַקֶּרְבָּנוֹ, הָרִי זֶה לֹאֲקָה, וְהַפֶּסַח כָּשֶׁר.

רמב"ם מבואר

השוחט חמץ בשיעור כוית⁴⁶, הרי הוא לוקה כיון
שעבר על איסור 'לא תעשה', שֶׁנֶּאֱמָר (שמות כג, יח) 'לא
תִזְבַּח עַל חֲמֵץ דָּם זָבָח'⁴⁷, וכוונת הפסוק היא, שְׁלֹא
יִזְבַּח [- לא יִשְׁחַט] את הפסח וְהַחֲמֵץ קָנִים ברשותו
בשעת השחיטה⁴⁸. אֶחָד הַשּׁוֹחֵט וְאֶחָד הַזֹּרֵק אֶת הַדָּם
וְאֶחָד הַמִּקְטֵיר אֶת הָאֵמוּרִין - דין אחד הוא לשוחט,
לזורק הדם ולמקטיר האימוּרִים [- החלבים והאיברים
הנשרפים על המזבח⁴⁹], שֶׁאִם הָיָה בְּרִשּׁוֹת שֶׁל אֶחָד
מֵהֶן⁵⁰, או שהיה בְּרִשּׁוֹת אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שְׂאוּכְלִין⁵¹
פֶּסַח זֶה, כְּזֹת חֲמֵץ בְּשַׁעַת הַקֶּרְבָּנוֹ⁵², הָרִי זֶה הַמִּקְרִיב

אֶחָד מִמֶּרְס בְּדָם הַפֶּסַח - מנענע את הכלי שבו דם
הפסח [כדי שהדם לא יקרש בינתיים]⁴⁶, עַד שְׂזִיזָה
דָּם הַתְּמִיד, וְאַחֵר כֶּךָ יִזְרַק אֶת דָּם הַפֶּסַח אֲחֵרָיו [-
לאחר זריקת דם התמיד]⁴⁷. וְאִם נִזְרַק דָּם הַפֶּסַח קֹדֶם
[- לפני] זריקת דם התמיד, הרי הוא כָּשֶׁר בדיעבד.

הלכה ה' איסור הקרבנות פסח על החמץ

הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח בְּזִמְנוֹ [- ב"ד ניסן אחר חצות
היום⁴⁸], וְהָיָה לוֹ כְּזֹת חֲמֵץ בְּרִשּׁוֹתָ - היה ברשות

הערות

מה שכתב לבאר מדוע הביא רבינו את הפסוק 'לא תזבח' וגו' ולא את
הפסוק 'לא תשחט' וגו' שהובא בגמרא.
51. האחרונים דנו בשורש האיסור, האם עיקר האיסור הוא בשחיטת
החמץ ברשותו בעת שחיטת הפסח, או שעיקרו במעשה שחיטת הפסח
בשעה שהחמץ ברשותו. ראה משאת משה (חברוני, פסחים ט"ז פה ד"ה
וצריך לברר), משאת המלך (ניסן, ט"ז שם) ועוד.
52. רבינו בהלכות מעשה הקרבנות (פ"א ה"ח), ושם ביאר איזה חלבים
ואיברים מקטירים על המזבח.
53. איסורו של השוחט מפורש בתורה 'לא תשחט' ולא תזבח' [- לא
תשחט]. אך האיסור בורק ובמקטיר אינו מפורש בתורה אלא נלמד
מלשון הכתוב. את האיסור בורק למדו במכילתא (משפטים, מסכתא
דכספא פרשה כ) מלשון הפסוק דָּם זָבָח, היינו הזורק את הדם. ואת
האיסור במקטיר את האימוּרִים למדו בגמרא (פסחים טג, ב) מהמשך
הכתוב 'לא תשחט' (שמות לז, כה) שנאמר בסופו 'וְלֹא יִזְלֵן לְבַקֵּר זָבָח
מִן הַפֶּסַח', ומההיקש של איסור 'לא תשחט' לאיסור הלנת האימוּרִים,
למדים שהכהן המקטיר את האימוּרִים שישנו באיסור הלנה, שייך בו
גם איסור 'לא תשחט', ולכן אם יש חמץ ברשותו בשעת ההקטרות,
הרי הוא עובר על איסור זה. ע"פ תוספות (שם נט, ד"ה ולא), נראה רש"י
(שם טג, ב ד"ה הואיל) ומהרש"א (ברש"י שם) שהלימוד הוא מפסוק אחר,
הובא דבריהם בעיונים להלן (הלכה ו').
54. בחידושי הגר"י (מנחות ע"ב, ב) דוער על לשון רבינו 'אחד מבני החבורה
שאוכלין פסח זה', הרי בני החבורה גם מקיימים את הקרבן, ומדוע תלה
את האיסור בכך שהם אוכלים אותו. וראה שם מה שכתב לבאר בזה.
55. את המקור לאיסור 'לא תשחט' כאשר לאחד מבני החבורה יש חמץ
למדו בגמרא (פסחים טג, ב) מלשון הכתוב (שמות לז, כה) 'לא תשחט על
חמץ דם זָבָח', וממה שלא נאמר 'חמץ' משמע שהאיסור הוא גם אם
החמץ אינו של השוחט, אולם אינו עובר על חמץ שהיה אצל כל אדם
שבעולם אלא רק אם היה החמץ ברשות של אחד מבני החבורה, ולמדו
זאת מהמשך הפסוק הזכיר, 'וְלֹא יִזְלֵן לְבַקֵּר זָבָח מִן הַפֶּסַח', ומההיקש
של איסור 'לא תשחט' לאיסור הלנת בשר הפסח למדים שאיסור 'לא
תשחט' הוא רק כשיש חמץ אצל אחד מבני החבורה.
וראה עוד להלן הערה 58 ובעיונים האם גם בני החבורה שהחמץ
ברשותם עוברים על איסור זה, או רק המקריב.

46. ע"פ דברי רבינו בהלכות עבודת יום הכיפורים (פ"ד ה"א),
ורש"י (יומא מג, ב ד"ה למי) פירש כי ממרס הזיינו 'מגיס' [- בוחש ומערב
את הדם באמצעות כלי].
47. כתב המהר"י קורקוס שבדברי רבינו אמורים באופן שכבר נשחט
התמיד קודם וריקת דם הפסח, אך אם התמיד עדיין לא נשחט, יש
לגמור תחילה את קרבן הפסח ולזרוק את דמו, ורק לאחר מכן לשחוט
את התמיד, כמבואר בגמרא (מבואר צא, א). וכן כתב רבי עקיבא איגר
(גילוי הרמב"ם). ובהר המוריה ובשעה וישפה הוסיפו שמדויק כן ממה
שכתב רבינו 'עד שזיזק דם התמיד' ולא הזכיר כלל את שחיטתו,
ומשמע מכך שמדובר באופן שכבר שחט את התמיד, ולכן יש להמתין
עם דם הפסח עד שזיזק דם התמיד, אך אם עדיין לא נשחט התמיד,
יש לזרוק תחילה את דם הפסח ורק לאחר מכן לשחוט ולזרוק את דם
התמיד. אבל במרכבת המשנה (הלכה א) ובאר שמה דייקו מסתימת
דברי רבינו שאף אם לא שחט את התמיד יש להמתין ולזרוק את דם
הפסח לאחר התמיד. וראה שם שביארו את שיטת רבינו בדרכים שונות.
48. אך השוחט לפני זמנו, קודם חצות יום י"ד ניסן, לא עבר על איסור 'לא
תזבח על חמץ דם זָבָח' (המבואר להלן), כי פסח הנעשה לפני חצות אינו
נחשב לקרבן פסח והתורה וזיכה רק בשוחט את הפסח. מהר"י קורקוס.
49. העם שהאיסור הוא רק בכוית, כי גם השבתת החמץ נאסור 'בל
יראה ובל ימצא' היא בכוית (כמבואר בדברי רבינו בהלכות חמץ ומצה
(פ"א ה"ב)), וסובר רבינו שאיסור שחיטה על החמץ הוא בכלל השבתת
החמץ, והיינו שבנוסף לאיסור הכללי של 'בל יראה' יש גם איסור
מיוחד על השוחט את הפסח ויש ברשותו חמץ. שפת אמת (פסחים טג,
א ד"ה השוחט). וראה עוד בהר המוריה ובכתר המלך בשם הירושלמי
(פסחים פ"ה ה"ד).
שיעור כוית לרעת רבינו (הלכות שבת פ"ח ה"ה) הוא כשליש ביצה.
ושיעור זה במידות זמנינו הוא כ-17.3 סמ"ק. וי"א כ-33 סמ"ק. ולדעת
תוספות (שירובין פ, ב ד"ה אג) שיעור כוית הוא כחצי ביצה. ושיעור זה
במידות זמנינו הוא כ-27 סמ"ק. וי"א כ-50 סמ"ק. וראה בענין זה
בהרחבה במהדורותינו בעיונים להלכות שבת (פ"ח ה"ה).
50. איסור זה נשנה בכתוב בפרשת כי תשא (שמות לז, כה) 'לא תִשְׁחַט
עַל חֲמֵץ דָּם זָבָח'. ובגמרא (פסחים טג, ב) הובא פסוק זה, ולא הפסוק
'לא תזבח' וגו' שהביא רבינו. וראה בצ"ח (שם טג, א ברש"י ד"ה השוחט)

הלכה ו דם הפסח טעון שפיכה כנגד היסוד, ואחר ששופכין דמו מפשיטין אותו, וקורעין את בטנו ומוציאין את אמוניו, ומקטירין אותו חלבין כל זבח וזבח לבדו. ובעל תובח נטל פסחו עם שפיכה, וזכאים לו, א-ב. ספרי במדבר קר' פסקא קי'. [תוספתא וזכאים פ"ו ה"ו]. כנגד היסוד. וזכאים נו, ב (במשנה). ואחר ששופכין דמו וכו', פסחים סד, א (במשנה). כ"ל זבח וזבח לבדו. שם סד, ב. ובעל תובח נטל פסחו וכו', שם (במשנה).

רמב"ם מבואר

קיר המזבח [על ידי שמקרב את הכלי עם הדם לקיר המזבח ושופך את הדם מהכלי על הקיר⁶⁰], ומקום השפיכה הוא כנגד היסוד - במקום שיש תחתיו יסוד⁶¹, ואחר ששופכין את דמו על המזבח, מפשיטין אותו מעורו⁶², וקורעין את בטנו של הקרבן ומוציאין את אמוניו [- החלבים והאיברים הנשרפים על המזבח⁶³], ומקטירין אותו חלבין⁶⁴ כל זבח וזבח לבדו - מקטירים את החלבים והאיברים⁶⁵ של כל קרבן בפני

לוקה⁵⁶ - בין אם יש חמץ ברשותו של המקריב [השושט, הזורק או המקטיר את האימורים], ובין אם יש חמץ ברשותו של אחד מבני החבורה בשעת ההקרבה, הרי המקריב⁵⁷ לוקה משום איסור 'לא תזבח על חמץ דם זבח'⁵⁸, והפסח פשוט למרות שההקרבה נעשתה באיסור⁵⁹.

הלכה ו

שפיכת הדם; שאר מעשי הפסח

דם הפסח טעון שפיכה - יש לשפוך אותו בנחת על

הערות

[נלא על קיר המזבח]. בקרבן עולה ושלמים יש לזרוק את הדם על קיר המזבח [כלומר, הכהן אינו מקריב את הכלי לקיר המזבח ושופך ממנו את הדם על הקיר, אלא עומד מרחוק וזורק עליו את הדם], כמבואר בדברי רבינו בהלכות מעשה הקרבות (פ"ה ה"ז), שהרי מפורש בתורה 'וזרקו את הדם' (ויקרא א, ה). ובעין זה שם, יא. ושם ג פסוקים ב, ח, יג, אך בפסח לא נזכר מה יש לעשות בדם, אלא למדים את דינו מהכתוב (דברים יב, כו): 'וְזָם וְזָבַח וְשָׁפַךְ עַל מִקְבַּח ה' אֶלֶיךָ', שאינו נצרך לשאר קרבות שכבר נאמר בהם דין הוריקה, אלא יש לפרש אותו על קרבן פסח, ומלשון הכתוב 'ישפך' למדים שיש לשפכו על המזבח ולא לזרוק. גמרא (נחלים לו, ב, לז, א) ורשב"ם (פסחים קכא, א ד"ה ודג). [לפעמים משתמש רבינו בלשון 'וריקה' גם ביחס לדם הפסח [ראה לעיל (הלכות ז, ה), ולהלן (הלכה יח, פ"ב הלכות יז-יח, פ"ה ה"ג)], וכוונתו לשיפכה, אלא שנקט לשון הרגילה בכל הקרבות. ע"פ מלבי בקדוש. וראה במעשה רוקח (מעשה הקרבות פ"ה ה"י)].

61. בתוספת המזבח היתה מדרגה בגובה אמה הסובבת את המזבח בצפון ובמערב, וגם בדרום ובמזרח היתה המדרגה בולטת בשיעור אמה, ומדרגה זו נקראת יסוד [כמבואר בדברי רבינו בהלכות בית הבחירה (פ"ב הלכות ז, י)]. ושפיכת דם הפסח כשירה בכל אחת מוויות המזבח ובכלד שיש תחתיה יסוד, והיינו ווויות מורחית צפונית, מערבית צפונית ומערבית דרומית, שהיה תחתיה יסוד, מלבי ווית מורחית דרומית שלא היה תחתיה יסוד. [ע"פ דברי רבינו בהלכות מעשה הקרבות (פ"ה ה"י)]. בגמרא (נחלים נ, א) למדו שיש לזרוק את הדם כנגד היסוד מקרבן עולה [שמצותה כנגד היסוד כמבואר בגמרא שם (נח, א)], והקשה השפת אמת (פסחים סד, ב ד"ה למד) שדברי הגמרא מובנים לדעת הסובר (פסחים סה, ב) שדם הפסח נזרק על גבי המזבח, אך לדעת הסובר [וכן פסק רבינו] שדם הפסח נשפך על גבי המזבח, הרי אינו דומה לקרבן עולה שדמו נזרק על גבי המזבח, ואין ללמוד את מקום שפיכת דם מקרבן עולה. וכתב שלדעת רבינו מקור הדיון הוא מעצם הדבר שמצות דם הפסח היא בשפיכה, כי לענין שפיכת שירי הדם נאמר (ויקרא ד, כה) 'וְזָם וְזָבַח וְשָׁפַךְ אֶל יְסוֹד מִקְבַּח הַעֹלָה', ומכאן יש ללמוד גם לפסח ושאר הקרבות שמצותן בשפיכה, שיש לשפוך את הדם כנגד היסוד.

62. בגמרא (שבת קטו, ב) נאמרו כמה טעמים להפשטת העור. א. לצורך הוצאת האימורים, שלא יתלכלכו בצמר הבהמה בשעה שמוציאם ואולם לצורך כך אין צורך להפשט את כל העור, אלא די להפשט עד החוץ. ב. כדי שבשר הקרבן לא יסריח [כי העור מחמם את הבשר וגורם לו להסריח]. ג. שלא יהיו קדשי שמים מוטלים כנבילה [ומבואר שם כי מחמת טעמים אלו מפשיטים את העור אפילו בשבת].

63. רבינו בהלכות מעשה הקרבות (פ"ה ה"י), וראה שם אלו חלבים ואילו איברים נשרפים על גבי המזבח.

64. כן היא הגירסא בבתי תימן. ויש גורסין 'ומקטירין אותו אברי כל זבח וזבח לבדו'.

65. רבינו נקט 'חלבין' כלשון הגמרא (פסחים סה, ב), אך כוונתו לכלל

56. הקשה הלחם משנה, מדוע הוא לוקה, הרי המתרה אינו יודע אם יש חמץ ברשותו של המקריב או אחד מבני החבורה, ונמצא שהתרתו היא 'הותרא ספק', ואין לוקין על התרתא ספק. וראה מה שתיירץ בזה. וכן עמד על כך המהרי" קורקוס, עיין שם. אמנם מפרשים רבים כתבו שלדעת רבינו לוקים על 'התרתא ספק'. וראה בדברי רבינו בהלכות סמזורין (פ"ו ה"ז) ובהלכות שבועות (פ"ה ה"ב) ובנשאי הכלים שם.

57. כלומר, השושט עובר אם יש חמץ ברשותו או ברשות אחד מבני החבורה, והזורק עובר אם יש חמץ ברשותו או ברשות אחד מבני החבורה, וכן לגבי המקטיר. אך השושט אינו עובר על חמצו של הזורק, וכן הזורק אינו עובר על חמצו של השושט, וכן לגבי המקטיר. כי רק בחמץ של בני חבורה התחדש שהחמץ שלהם גורם איסור למקריבים את הקרבן, אבל המקריבים אינם עוברים זה על חמצו של זה. ע"פ מנחת חינוך (תהילת מצות פט) וראה גם בצ"ח (שם סג, א ד"ה וראה). אבל המאירי (שם ד"ה אמו) כתב כי אם השושט יודע שיש חמץ ברשותו של מי שעתיד לזרוק או להקטיר [כגון שאותו אדם עומד שם מוכן לזרוק או להקטיר], אף השושט עובר. וראה עוד ברש"י הים.

58. ע"פ מהרי" קורקוס (סוף הלכה ז), קרית ספר, בית ישחק וישועות מלכו (ד"ה וזנה מרבית). ולפי זה דברי רבינו 'או ברשות אחד מבני החבורה' מוסיבים על הוצאת החמץ, ולא על המלקות, היינו שאם יש חמץ ברשות אחד מבני החבורה, הרי המקריב [השושט, הזורק או המקטיר את האימורים] לוקה, ולא בני החבורה. אך כתב בישועות מלכו כי יתכן שמכל מקום גם בני החבורה עוברים על איסור [היינו כל בני החבורה, כשיטת רש"י שהובאה בהערה לעיל], אלא שאינם לוקים על כך, ורק המקריב שעשה מעשה, לוקה.

אמנם בספר המצוות (לא תעשה קט) כתב רבינו 'שבעת שחיטת הפסח וכו' לא יהיה ברשותו חמץ לא אצל הזורק ולא אצל השושט ולא אצל המקטיר ולא אצל אחד מבני החבורה', וכל מי שהיה אצלו חמץ מהם בעת ההיא, לוקה, ומשמע שאתה מבני החבורה שיש ברשותו חמץ בשעת ההקרבה, לוקה, ולא המקריב [ולא כדבריו כאן]. וכן מבואר בחינוך (סוף מצוה פט) [וכן דייק מדבריהם בליקוטי הלכות (פסחים פרק חמישי דף ד, ב זבח תורה ד"ה ה"ק)]. וראה עוד בעינינו.

59. בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ז) [הובא בכסף משנה] למדו זאת מכך שהתורה קראה אותו 'זבח', ומשמע שאף אם נשחט על החמץ נחשב זבח [ן קרבן כשר]. והתוספות (שם, א ד"ה השושט) למדו זאת מכך שהאיסור לא נשנה בתורה פעמיים, וכלל הוא בקדשים שרק איסור שנכתב פעמיים פוסל את הקרבן, וראה במהרש"א (נחלים שם) שביאר מדוע הכפילות של 'לא תשחט' ולא תזבח' איננה מחשיבה אותו לאיסור הנכתב פעמיים. וראה עוד בתוספות (תמורה ד, ב ד"ה רכא) מה שכתבו בענין זה.

60. כסף משנה ע"פ רש"י (פסחים פט, א ד"ה פסח). [וכן כתב רש"י (שם סד, ב ד"ה מאן) ביתר ביאור].

אולם הרשב"ם (שם קכא, א ד"ה ולדברי) כתב ששופך ממש על היסוד

הרמב"ם המבואר' – ספר נשים חלק ב'

בספר כלולים פסקי הרמב"ם בהלכות גירושין, בהלכות יבום וחליצה, בהלכות נערה בתולה ובהלכות סוטה.

פירוט תוכן הפרסומים ועבודת המכון ביחס אליהם

פסקי ההלכה של הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' נקבצו ונאספו מתוך כל ספרות חז"ל, וסודרו על ידו במיון מוקפד ובסדר מדויק ומאורגן לפרטי פרטים. יצירתו של הרמב"ם כוללת עבודת מחקר מעמיקה בסוגיות התלמוד, הכרעות מחודשות ותבנות מקוריות במחלוקות התנאים והאמוראים. דקדוקו הלשוני הוא בתכלית הדקדוק, ומנוסח בלשון קצר וצח להפליא.

היצירה המופלאה של מכון הרמב"ם המבואר היא, חיבור ביאור בהיר ומזוקק, רחוט ותמציתי, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, ומשולב בתוך לשונו של הרמב"ם, במלאכת מחשבת.

בנוסף נתחברו ע"י המכון ארבעה מדורים נוספים, וכפי שנפרט:

א] מדור 'הערות', הערות עיוניות קצרות שמובאות בשוליים, ומרחיבות יותר לעומק בענינים הקשורים עדיין לפשט, על בסיס פרשנו של הרמב"ם.

ב] מדור 'הלכה למעשה', תמצית פסיקת ההלכה למעשה, על פי פסקי השלחן ערוך, הרמ"א, שו"ע הרב, והמשנה ברורה.

ג] מדור 'מקורות', להרחיב את אפקיו של המעיין, ולהפנותו למקור הדברים על מנת להעשיר את ידיעותיו.

ד] מדור 'עיונים', דיונים נרחבים אודות שיטתו של הרמב"ם לעומת שיטות שאר הראשונים. והרחבת הדברים לעומק ולרוחב בהבאת דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה.

להלן פירוט תחומי וסוגי עבודות העריכה במכון:

- **לימוד הסוגיות בעיון.** לצורך העריכה וכתיבת הביאורים יש ללמוד את הסוגיא לעומק ולרוחב. להקיף את שיטות הראשונים והאחרונים בסוגיא, ללמוד את דעת רבינו הרמב"ם בהתאם לכך. לגשת לכתיבת הביאור בדקדוק מקסימלי בדבריו.
- **בדיקת המקורות.** ענין יסודי בעבודת העריכה הוא לבדוק את כל המקורות בהם מובאים מובאות הש"ס הפוסקים ופרשני הש"ס, ככל שניתן.

- **כתיבת הביאור.** נוסח הביאור חייב בראש ובראשונה להשתלב בשיטתו ובלשונו הצחה של הרמב"ם. יש להקפיד שהביאור יהיה בהיר רהוט ומבורר, בלשון קלה ותמציתית.
- **תיאום ואחידות.** התוכן הכתוב מועבר לימתאם ועורך לשון, שתפקידו להביא לכך שהביאור יקבל ליטוש אחיד, ובכך תיווצר הרמוניה מושלמת בכל הסדרה.
- **ביקורת.** בכל שלבי הביקורת וההגהה מושקעים משאבים רבים, ללא חסכון בזמן, על מנת להביא לכך שהתוצאה תהיה מושלמת ומרהיבת עין.
- **תרשימים ומפות.** לצרכי המחשה ישנם איורים ותרשימים רבים בספרי 'הרמב"ם המבואר', כמו למשל בהלכות סוכה שההמחשות הינם חלק בלתי נפרד מלימוד ההלכה. הגדילו לעשות במכון, במבוא הנרחב להלכות קידוש החודש, בו באו באריכות ורחבה רבה, תרשימים ומפות רבים, הדמיות של מערכת השמים, המחשות של מעקב אחר תופעות אסטרונומיות ועוד.

הפעילות הכבירה **במסגרת "מכון הרמב"ם המבואר"** **הינה תרומה אדירה למחקר התורני ולציבור הלומדים**

חיבורו העצום של רבן של ישראל שבכל הדורות - הרמב"ם, הלא הוא ספר 'משנה תורה', מתנוסס בעולם התורני מזה כאלף שנים, כספר שאין לו אח ורע בכל רחבי הספרות התורנית העניפה.

יצירתו רבת המימדים, היא ספר הספרים של פסיקת ההלכה, המקיפה את כל תחומי התורה וההלכה שמקורם מכל רחבי ששה סדרי משנה, שני התלמודים בבלי וירושלמי, וכל שאר מקורות דברי חז"ל התנאים והאמוראים.

מטרתו של "מכון הרמב"ם המבואר" היא, להנגיש את לימוד הרמב"ם לפני כל לומד, באמצעות בביאור בהיר ומזוקק, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, כדי שהלימוד יהיה שווה לכל נפש. מהלומדים העמקנים, רבנים ותלמידי חכמים, ועד פשוטי העם ההוגים בתורת הרמב"ם.

עשרים הכרכים של "הרמב"ם המבואר" שכבר יצאו לאור, ומעשירים את ארון הספרים היהודי בכל מקום בעולם, חוללו מהפך עצום להוגים בספר הרמב"ם, ועוד היד נטויה להשלים את הסדרה בכ-8 כרכים נוספים. בכך, נתקרו קהלים רבים במעגלים נרחבים, המרחיבים את ידיעותיהם בלימוד התורה.

היחודיות שביצירה המופלאה - 'הרמב"ם המבואר'

ספרי הי"ד החזקה' להרמב"ם משמשים כספר פסיקה למדני עמוק, כאשר תלמידי חכמים הלגים בעומקה של הלכה, צוללים לעומק דבריו ודולים פנינים מהאוצרות הספונים בעמקי והקפי דבריו. בנוסף כאמור, דבריו הינם תמצית התורה שבעל פה כולה – הלכה למעשה.

משכך, נוצר קושי רב להוגים בספר, ובפרט ללומדים בקביעות, לבוא לידי הבנה מושלמת. באמצעות המדורים המגוונים שיצרו וערכו חוקרי מכון הרמב"ם המבואר, נוצרה כאן שלימות מרהיבה בהיקף ובעומק, להבנת דברי הרמב"ם כל אחד כפי מעלתו ודרגתו.

גולת הכותרת היא ללא ספק הביאור המשולב, כי במומחיותם השכילו העורכים למזג תמהיל נכון שממנו נוצר סגנון בהיר מזוקק ורהוט, כך שלימוד הרמב"ם כעת הינו ממש שוה לכל נפש.

מנגד, תלמידי חכמים החפצים ללמוד את דברי הרמב"ם לעומקם, יעיינו במדור 'עיונים', שבו הובאו דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה, להרחבת הסוגיות. כמו כן נעזרים המה בשאר המדורים: 'הלכה למעשה', 'מקורות', ו'הערות', המעשירים את ידיעותיו של הלומד.

שכר פעולתו של המכון הוא, בראותנו את עשרות כרכי הרמב"ם המבואר נפוצים בכל אתר. זהו חלקנו מכל עמלנו בידענו כי טובי הלומדים קובעים את סדר לימודם בספרי הרמב"ם המבואר. מרוויים המה את צמאונם ומעשירים את ידיעותיהם בתלמוד ובהלכה, ובזכות זו אף לדורות הבאים לא תשכח התורה מפי זרעו.

בעזה"ש"ת

ספר משנה תורה

הרמב"ם ומבואר

לרבינו משה ב"ר מימון ז"ל

עם השגות הראב"ד ז"ל

ובן ארבעה שערים

הלכה למעשה

על פי שו"ע ורמ"א ונושאי כליהם
שו"ע הרב ומשנה ברורה
בתוספת פסקי האחרונים

ביאורי הרמב"ם

ביאור משולב
בדברי הרמב"ם
בתוספת הערות

עיונים

קושיות, דיוקים, ביאורים
בדברי הרמב"ם
בידורי שיטות הראשונים
ציונים לדברי האחרונים

מקורות

ציוני המקורות
לדברי הרמב"ם,
מלוקט מנושאי הכלים
והמפרשים

נשים [ב]

הלכות גירושין · הלכות יבום וחליצה
הלכות נערה בתולה · הלכות שוטה

ירושלים, ה'תשפ"א

השתתפו בעריכה וביקורת בכרך זה:

הרב צבי וילהלם - יו"ר המערכת

הרב אברהם וילהלם עורך ראשי	הרב מנחם אידלשטיין	הרב מרדכי שלמה וינברג
הרב שמעון מן ביקורת ועריכה כללית	הרב יוסף ביין	הרב מנחם מנדל וקסלר
הרב ישראל זייזע הנהלה ועריכה כללית	הרב יחיאל בירנבאום	הרב משה לאופר
הרב מרדכי קסטלניץ	הרב אברהם גרינברג	הרב יקותיאל לידר
הרב אהרן גרינברג ביקורת כללית	הרב יהודה הופמן	הרב מאיר לידר
הרב נתן נטע פלוג עריכה כללית	הרב אברהם ברו"ב וילהלם	הרב חיים קופלוביץ
הרב משה מרינובסקי עריכה לשונית	הרב ישראל וילהלם	הרב חיים מלוביצקי
הרב ישראל זלמנוב גהה וביקורת	הרב אברהם וינברג	הרב מרדכי רוזנשטיין
	הרב אלחנן וינברג	הרב משה ויינר

הודעה ובקשה

מבקשים אנו מהלומדים בכל אתר, שאם ימצאו טעות או דבר הטעון תיקון יואילו בטובם לשגרם אלינו, כדי שנוכל לתקנם אי"ה במהדורה הבאה ויהיו ממזכי הרבים ושכרם כפול מן השמים
כתובת למשלוח הערות ותיקונים: פקס. 1532-5812395

ניקוד: הר"ר שאול יודי 053-3426168
עימוד ועיצוב: הר"ר שאול יודי; הר"ר חיים וילהלם
כריכה ושערים: שילוב 052-7680880

ה'תשפ"א © PRINTED IN ISRAEL 2021

כל הזכויות שמורות למכון הרמב"ם המבואר, ת.ד. 5066 נתניה
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי,
או לאחסן במאגר מידע, ללא אישור בכתב מהמוציא לאור.

כתובת יו"ר המערכת: בר אילן 13, נתניה

tzwiwil@gmail.com

להנצחה ולכל ענייני הספר ניתן לפנות לטל. 054-8167709

לספר זה לא קיים תוכן ענינים

פרק ראשון

הלכה א

ועשרה דברים הן
וכו'. ראה במקורות
המובאים בהלכות הבאות.

הלכות גירושין

יש בכללן שתי מצוות, אחת, מצות עשה, והוא שיגרש המגרש בספר. שניה, מצות לא תעשה, והוא שלא יחזיר גרושתו משנשאת. ובאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

א. אין האשה מתגרשת אלא בקרב שניצ' לה, וכתב זה הוא הנקרא גמ'. ועשרה דברים הן עקר הגירושין מן התורה, ואלו הן, שלא יגרש האיש אלא ברצונו. ושיגרש בקרב ולא בדבר אחר. ושיהיה ענין הקרב שגרשה והסירה מקנינו. ושיהיה ענינו דבר הפורח בינו לביתה. ושיהיה

רמב"ם מבאר

הלכות גירושין

יש בכללן [- בהלכות אלו נכללות] שתי מצוות, אחת, מצות עשה, ודין המצוה הוא שיגרש המגרש בספר [- הרוצה לגרש את אשתו, יגרשנה על ידי גט הכתוב על גבי שטר]. שניה, מצות לא תעשה, והוא שלא יחזיר גרושתו משנשאת [- לאחר שנישאת לאחר]. ובאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

ולא בכפיה¹. [ב] ושיגרש בקרב - על ידי מסירת גט כתוב ולא בדבר אחר, כגון כסף². [ג] ושיהיה ענין הקרב - תוכן הכתוב בגט שגרשה והסירה מקנינו - שגירש אותה וכבר אינה קנויה לו לאשה³. [ד] ושיהיה ענינו של הגט דבר הפורח - הגורם להפרדה מוחלטת בינו לביתה [ולא יאמר לה שהיא מותרת לכל אדם

הלכה א

עשרה תנאים שהם עיקר הגירושין

אין האשה מתגרשת אלא בקרב שניצ' לה - שטר כתוב שתקבל מהבעל, וכתב זה הוא הנקרא גט⁴. ועשרה דברים הן עקר הגירושין מן התורה, ואלו הן: [א] שלא יגרש האיש אלא ברצונו - מרצונו,

הערות

כמו שכתב בחידושי אנשי שם (יבמות, ב א ברפ' הרי"ף) ז"מה שכתב הרי"ף משנשאת נראה לי דהוא לאו דוקא, דהא קיימא לן כהכמים (יבמות יא, ב) דאסורה בין מן הנשואין ובין מן האירוסין. וראה עוד במשמר הלוי (יבמות ע"ג שם).
4. רבינו פתח בלשון שלילה, 'אין האשה מתגרשת אלא וכו', ולא כתב 'האשה מתגרשת בכתב' וכו', משום שלא ראו לפתוח בדבר פורענות. ומטעם זה לא פתח את ההלכה בכך שמצות עשה מן התורה שהרוצה לגרש אשתו יגרשה על ידי גט, כפי שנוהג לפתוח בהלכות אחרות. שו"ת הרי"ב (מכתב יד, סי' א ד"ה הלכות גירושין).
5. 'גט פירוש שטר', כמו 'גט שחרור' הניתן לעבד, שמשמעות 'שטר שחרור'. אולם על פי רוב 'גט' סתם היינו גט אשה. רבינו בפירוש המשניות (גיטין פ"ב מ"ה).
6. רבינו מפרט כאן עשרה תנאים שבהם תלויים הגירושין מן התורה, ושאר הדינים הם רק מדרבנן. ובהלכות הבאות רבינו מרחיב במקורות ופרטי הדינים של כל אחד מהתנאים הנזכרים כאן.
7. ע"פ דברי רבינו להלן (פ"ב ה"ט).
8. ע"פ ז"ל המצוות (ע"מ ק). וראה להלן הערה 28 מדוע היה מקום לומר שאשה תתגרש בכסף.
9. בכלל תנאי זה הוא עצם תוכן ומשמעות לשון הגט, היינו שמשמעות הגט תהיה שהוא מגרשה ממנו ומסיר ממנה את קנין האישות [וראה בשיעורי הרב (סלוביניצקי, גיטין פ"ה, ב) שהביא בשם הגר"ח מברסקי ד"ק ב"ב רבינו אורות משמעות הגט]. וכן שנוסח הגט יהיה שהוא מגרש אותה ממנו, ולא שהוא מגרש את עצמו ממנה, כמבואר בדברי רבינו להלן (סוף הלכה ג והלכה ד). ובמכתב מאליהו (ל"א אלפאנארי, שער ד סי' א) הוסיף שבכלל זה גם שיכתבו בגט את שמות האיש והאשה שאם

1. הגירסא 'והוא' הינה ע"פ כתי' תימן (מהדורת ר"ק ויר פשוטה), בשאר הדפוסים גרסו 'והיא'.
2. כמובן, אין הכוונה שיש מצוה לאדם לגרש את אשתו כימצוה חיובית אלא מצוה זו היא 'מצוה קיומית'. כלומר, הרוצה לגרש את אשתו, יגרש על ידי ספר. וכלשון רבינו בספר המצוות (עשן רכב) 'המצוה הרכיב היא שצונו לגרש בשטר על כל פנים כשנצדח לגרש, והוא אמרו יתעלה (יצי"ס כד, א) 'קרבן לה ספר קריית וננון קריית'. וכבר כתב רבינו בספר המצוות, במצוות הפרת נדרים (עשן צה) 'כלומר, התורה שהורנו לרין בדין ההם ואין הענין שנתחייב להפר על כל פנים, וזה הענין בעצמו הביא ממנו כל זמן שתשמענו מונה דין אחד מן הדינים כי אין צונו בפעולה מן הפעולות הכרח. ואמנם המצוה היא היותנו מצוים שנידן בדין זה בדבר זה' [- כאשר תראה שהגני מונה ציווי שצוהה התורה לעשות, אין הכרח כי הכוונה היא שהתורה חייבה לעשות זאת, אלא יתכן שהתורה צוהה שכאשר נצדח לעשות דבר מסוים, נעשה זאת באופן זה].
3. היינו אשה שנתגרשה מבעלה ונישאה לאדם אחר, אסור לבעל הראשון לחזור לקדשה, אפילו לאחר שבעלה השני מת או גירש אותה. ומלשון רבינו כאן משמע לכאורה שרק משנשאת לאחר אסור לו להתגרש, וכעין זה הוא לשון רבינו בספר המצוות (לא חששה שם 'שהזהיר האדם מהחזיר גרושתו אחר שנישאת לוולתו'. אולם להלן (פ"א ה"ט) כתב רבינו שהמגרש את אשתו ונתקדשה לאחר, אף על פי שעזיין לא בעלה, נאסרה על הראשון. ובדבר זה נחלקו תנאים (יבמות יא, ב) [וראה במנחת נון (אינפלר, אגדה, בחוספה בסוף הספר) שכתב כי בגמרא, בדברי רבינו ובפוסקים נקטו הרבה פעמים לשון 'מהחזיר גרושתו משנשאת' (וכדומה, למרות שהכוונה גם למחזיר גרושתו אחר האירוסין,

נכתב לשמה. ושללא יהיה מחסר מעשה אחר בתיבתו אלא נתינתו לה. ושינתנו לה. ושינתנו לה בפני עדים. ושינתנו לה בתורת גרושין. ושיהיה הפעל או שלוחו הוא שנותנו לה. ושאר הדברים שפגט, כגון הזמן ונתינת העדים וכיוצא בהן, הכל מדברי סופרים.

ב. ומנין שעשרה דברים אלו מן התורה, שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר פרישת ונתן בידה ושלחה מביתו, אם לא תמצא חן בעיניו, מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו.

הלכה ב
שאינו מגרש אלא ברצונו. יבמות ק"ב, ב. גיטין מט, ב.

רמב"ם מבואר

ושאר הדברים שפגט, כגון הזמן - התאריך הנכתב בגט¹⁵, ונתינת העדים על הגט¹⁶ וכיוצא בהן¹⁷, הכל מדברי סופרים - מדרבנן¹⁸.

הלכה ב

מניין שצריך לגרשה מרצונו

ומנין שעשרה דברים אלו שנמנו בהלכה קודמת הם מן התורה, שנאמר (דברים כד, א): 'כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר פרישת ונתן בידה ושלחה מביתו'¹⁹, ודרשו חכמים ממנו שנאמר 'אם לא תמצא חן בעיניו' מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו, שהרי התורה אמרה

חוץ מפלוני ונמצא כי הקשר ביניהם לא נכרת לגמרי²⁰, וכן לא יתנה עמה תנאי למשך כל ימי חייה ונמצא כי כל ימי חייה היא משועבדת לו לקיום התנאי²¹. [ה] ושיהיה נכתב הגט לשמה - לשם אשה זו²². [ו] ושללא יהיה מחסר מעשה אחר בתיבתו - לאחר כתיבת הגט, הבעל לא יצטרך לעשות מעשה נוסף כדי שיוכל לגרשה, אלא רק נתינתו לה - [לאשה זו]. [ז] ושינתנו לה - שהבעל [או שלוחו] יתן את הגט בידה או ביד שליח שלה²³. [ח] ושינתנו לה בפני שני עדים²⁴. [ט] ושינתנו לה בתורת גרושין - שיתן לה את הגט לשם גירושין ולא לשם דבר אחר²⁵. [י] ושיהיה הפעל או שלוחו הוא שנותנו לה ולא תיקח את הגט מעצמה²⁶.

הערות

15. ראה להלן (הלכה א).
16. ראה להלן (הלכה יג) ואילך. ואם נתן שלא בפני עדים, אין הגט חל כלל. אולם ראה להלן (הלכה טז) שאם היה הגט חתום על ידי עדים, נחשב כאילו מסרו בפני עדים.
17. ומכל מקום, האמירה לאשה בעת נתינת הגט אינה מעכבת מן התורה, ואם נתן לה את הגט בשחיקה הגט פסול מדרבנן, ורק אם אמר לה בפירוש שנותן לה לשם דבר אחר, הגט פסול מן התורה. וגם באופן זה, אם אמר לעדים שהוא נותן לה לשם גירושין ואילו לאשה אמר שהוא נותן לה לשם דבר אחר, הגט כשר. ראה בדברי רבינו להלן (הלכות ט"א) ובהערות שם.
18. ראה להלן (הלכה יג).
19. ראה להלן (הלכה כד) ואילך.
20. ראה להלן (הלכה טז).
21. להלן (מהלכה כד ועד סוף הפרק) מונה רבינו מספר תקנות שתקנו חכמים בגט.
22. המפרשים עמדו על כמה דינים נוספים שלכאורה הם מן התורה ורבינו לא הזכיר אותם, וראה בעיונים.
23. מפרש זה נלמדים רוב התנאים שנמנו לעיל [מלבד התנאי השמיני, ראה להלן (ה"א)] וכפי שמבואר בהלכות הבאות. ולאחר שמביא רבינו את הפסוק, הוא מונה את ההלכות הנלמדות ממנו לפי סדר הפסוק. וסדר זה שונה מהסדר שפירט רבינו בהלכה א, כי בהלכה א התנאים נמנים לפי סדר הענין, והיינו תחילה שיוגרש ברצונו ואחר כך הלכות כתיבת הגט ולבטוח הלכות הנותנה, אולם כאן, כשמביא רבינו את המקורות מן הפסוק, מפרט לפי סדר הדרשות הנלמדות מהפסוק. לחם משנה (הלכה א).

- לא כן אין ענין הגט שהוא מגרשה [והובאו דבריו בעיונים].
10. ע"פ דברי רבינו להלן (פ"ח הלכות ה-ו).
11. אבל אם הונאי הוא למשך זמן מסוים ולא לכל ימי חייה, הגט כשר, כי בתום הזמן היא תהיה מגורשת לגמרי ולא ישאר לו עליה שום רשות [כגון], האומר לאשתו 'הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין כל ימי חיך', אינו גט, כי היא משועבדת לקיום התנאי כל ימי חייה. אבל האומר לאשתו 'הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין כל ימי חי פלוני', הרי זה גט, כי כשימות אותו פלוני, תהיה מותרת בין ותחלק רשות בעלה מעליה. ע"פ דברי רבינו להלן (פ"ח הלכות י"ב).
- מהתנאי הקודם שכתב רבינו 'שיהיה ענין הכתב שגירשה והסירה מקניינו', עדיין אין ללמוד שיהיה דבר הכותב בינו לבינה, כי יתכן שאינה קניינה של הבעל ומכל מקום אינה ברשות עצמה לגמרי, ועדיין היא קשורה לבעל על ידי תנאי. ולכן כתב רבינו תנאי נוסף שצריך שהקשר ביניהם יכרות לגמרי. שו"ת ברוך השם (הלכות גירושין פ"א ה"א). וראה עוד בשו"ת דברי יציב (אבן העזר ט"ז ע"ה וברמב"ם).
12. אבל גט שנכתב שלא לשם אשה כלל [כגון סופר שכתב גט כדי להתלמד] או שנכתב לשם אשה אחרת ששמה כשם אשה זו, הגט פסול. כי הגט צריך להיכתב עבור האשה המתגרשת בו. ופרטי דיני לשמה נתבאר להלן (פרק א).
- ובדברי רבינו להלן (פ"ג ה"א) נראה כי כשם שהגט צריך להיכתב לשם האשה המתגרשת, כך צריך להיכתב לשם המגרש. וראה להלן הערה 29.
13. ראה להלן (הלכות ו-ח) שלא יהיה הגט כתוב על גבי דבר שצריך לקרצו לאחר הכתיבה.
14. ע"פ דברי רבינו בהמשך הלכה זו. וראה גם בדברי רבינו להלן (פ"ג ה"א).

הלכה למעשה

מתגרשת אף בעל כרחיה, מכל מקום רבינו גרשם החרים שלא לגרש אשה בעל כרחיה אם לא שעברה על דת - עברה על 'דת משה' או 'דת יהודית'. וראה שם ברמ"א ובנושאי כלי השו"ע כמה פרטי דינים בענין זה.

הלכה ב

הרם דרבינו גרשם שלא לגרש אשה בעל כרחיה

אבל האשה מתגרשת לרצונה ושללא לרצונה. וכן כתב בשו"ע (אבן העזר ס"י קט ס"ו), אך הרמ"א הביא כי אמנם מן הדין האשה

ואם נתגרשה שלא
ברצונה וכו', גיטין פז,
ב. אבל האשה
מתגרשת לרצונה
ושלא לרצונה. יבמות
קכ. ב. גיטין מט, ב.

הלכה ג
וכתב, פלגד וכו'.
קידושין ה, א. לה,
לשמה. גיטין כו, א.
א. ושלחה וכו' לא שישלח וכו'. קידושין ו, א.

ואם נתגרשה שלא ברצונה אינה מגרשת. אבל האשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה.
ג. וכתב, מלמד שאינה מתגרשת אלא בכתב. לה, לשמה. ספר כריתות, דבר הכותב בינו לבניה,
שלא ישאר לו עליה רשות, ואם עדן לא נכתב בינו לבניה, אינה מגרשת, כמו שכתבאר.
ונתן בידה, מלמד שאינה מתגרשת עד שינתן הגט לידה, או ליד שלוחה שהוא בידה, או לחצרה,
שהכל בידה, כמו שכתבאר. ושלחה, שיהיה ענין הגט שהוא המשלח אותה, לא שישלח עצמו
ממנה.

ספר כריתות וכו', קידושין ה, א. סוכה כד, ב. או לחצרה. גיטין עו, א. כבא מציעא י, ב. ספרי דברים כד, א. ושלחה וכו' לא שישלח וכו'. קידושין ו, א.

רמב"ם מבואר

ושליטה, ואם עדן לא נכתב בינו לבניה אלא יש
לו רשות עליה, כגון שאמר לה שתהיה מגורשת לכל
אדם חוץ מפלוני, או שהתנה את הגירושין בתנאי
כלשהו למשך כל ימי חייה²⁴, אינה מגרשת, כמו
שכתבאר להלן (פ"ה הלכות ה, יב-כ).

ומה שנאמר 'ונתן בידה', מלמד שאינה מתגרשת
עד שינתן הגט לידה של האשה, או ליד שלוחה
שליח שהיא מינתה לצורך כך שהוא גם נחשב בידה,
או לחצרה - שנתן את הגט לרשות שלה, שהכל
בידה - בין חצר ובין שליח נחשבים כידה, כמו
שכתבאר להלן (פ"ה ה"א)²⁵.

ומה שנאמר 'ושלחה', מלמד שיהיה ענין הגט - תוכן
הגט [שהוא המשלח אותה] - הבעל מוציא אותה
מרשותו, לא שישלח עצמו ממנה - ולא שמוציא את
עצמו מרשות האשה [וכפי שיבואר בהלכה הבאה].

שהגירושין הם משום שהאשה אינה מוצאת חן בעיני
הבעל, ומכאן שהגירושין תלויים ברצון הבעל²⁶, ואם
נתגרשה שלא ברצונה של הבעל אלא בעל כורחה,
שכפו אותו לגרשה, אינה מגרשת²⁷. אבל האשה
מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה - בין מרצונה ובין
בעל כורחה²⁸.

הלכה ג

מניין שמתגרשת וזקא בכתב, ובדבר הכותב, ויגיש נוספים

וכתב²⁹ - ומה שנאמר בפסוק וכתב, מלמד שאינה
מתגרשת אלא בכתב - בגט הכתוב בשטר³⁰. ומה
שנאמר 'לה', מלמד שצריך הגט להכתב לשמה לשם
האשה המתגרשת³¹. ומה שנאמר 'ספר כריתות',
מלמד שצריך שיהיה הגט דבר הכותב [המבדיל] בינו
לבניה, שלא ישאר לו עליה רשות [בעלות

הערות

24. חליצה, קל וחומר לאשה שיוצאת בגט שחצא בחליצה [וראה במעשה
רוקח הטעם שצריך שני לימודים 'וכתב' ו'ספר כריתות'].
29. הפסוק נדרש 'וכתב לה', שכתוב במיוחד עבורה, וזוהי לשמה.
ולחלן (פי' היא) פסק רבינו שכל גט שלא נכתב לשם האיש המגרש,
אינו גט. ומדברי רבינו כאן שהביא רק את דין כתיבת 'לשם האשה'
מבואר שלדעתו הדין של כתיבה 'לשם האשה' הוא רק מדרבנן, וזאת
משום שמהפסוק למדים רק 'לה' - לשם האשה. מעשה רוקח (הלכה
א), וענין גם בחכמת שלמה (סי' קלא, א) שזן מהו אכן המקור לכתיבת
הגט לשמה, הרי בפסוק נאמר רק 'וכתב לה', היינו לשם האשה. וכתב
שאכן מלשון הטור (שם) משמע שגט שלא נכתב לשם הבעל פטול רק
מדרבנן, אולם הביט יוסף (שם, ז) כתב שבטל מן התורה. והבי"ח (שם,
ב) כתב שאמנם הפסוק מלמד שצריך לכתוב לשם האשה, אך למדים
מזה שכמו כן צריך לכתוב לשם האיש. ומשמע מדרבנן כי הוא מן
התורה.
30. ראה לעיל הערה 11.

31. זה לשון רבינו שם: 'זה שנאמר בתורה 'ונתן בידה' אין ענין הכתוב
אלא שיעד הגט לה, ואחר ידה או חיקה או חצרה או שלוחה שעשת
ידו כידה הכל אחר הוא, ואחר חצרה הקנינה לה או חצרה המושכרת
לה או השאולה לה, הכל רשותה היא ומשיגה הגט לרשותה נתגרשה'.
ומקור הדברים הוא בגמרא (גיטין עו, א), שם נאמר 'ונתן בידה' - אין
לי אלא ידה, גגה, חצרה וקרפיה מניין, תלמוד לומר 'ונתן'; ובידיה
מקום: ופירש רש"י (שם ד"ה תיל נתן) כי מכך שהתורה לא כתבה 'בידיה'
יתנני אלא 'ונתן בידה' משמע כי גם נתניה לרשותה מועילה. ומה
שאמרה תורה 'בידיה', ללמד שהרשות שבה נתן הגט צריכה להיות
משותפת לדעת האשה כמו ידה משותפת לדעתה [ראה בדברי רבינו
להלן (פ"ה ה"ז)].

24. ע"פ מעשה רוקח. אולם במים חיים הביא בשם הרשב"ם (כבא בתרא
מת, א ד"ה וכן אתה אומר) שהדין נלמד מהמילה 'ונתן' שמשמעה שנותן
מדעתו. אך במעשה רוקח הסיק שבוודאי גם הרשב"ם מודה שמתוולדת
הפסוק משמע שהגירושין תלויים ברצון הבעל, וכפי שכתבאר, אך כיון
שגם מהמילה 'ונתן' יש ללמד שהגירושין תלויים ברצון הבעל, נקט
הרשב"ם את המילה 'ונתן', וקוצר בלשונו.
25. גט הניתן בבפיה, נקרא 'גט מעושה' ופסול, אולם אם הבעל חייב
לגרש את אשתו, ניתן לכפות אותו לתת את הגט, ובלבד שישכנס
לנתינת הגט ויאמר 'רוצה אני'. ראה בדברי רבינו להלן (פ"ב ה"ב).
26. מעיקר הדין, הבעל רשאי לגרש את אשתו בעל כורחה, כמבואר
בדברי רבינו. אולם רבינו גרסו הזרזים שלא לגרש אשה בעל כורחה,
כמבואר ברמ"א (אבן העזר סי' קט ס"ו). וראה בהלכה למעשה.
27. בהלכה הזקודמת הביא רבינו את הפסוק (דברים כד, א) 'פי יקח איש
אשה ובעלה ויהיה הם לא תמצא מן געניו וכתב לה ספר כריתות ונתן
בידה ושלחה מביט'. ובהלכות הבאות ממשיך רבינו לפרט מה למדים
מכל מילה בפסוק.
28. בגמרא (קידושין ה, א) מבואר שהיה מקום לומר כי האשה מתגרשת
על ידי כסף, משום שבפסוק (דברים כד, ב) 'ונצאה מביטו וקלכה וקנתה'
לאיש אחר' הקישה התורה יציאתה [גירושיה] להויתתה [גירושיה].
וכשם שקידושין נעשים על ידי כסף, כך גירושין נעשים על ידי כסף.
אך ממה שאמרה תורה 'וכתב' למדים שהאשה מתגרשת בשטר גט
ולא בכסף [והיה מקום יציאתה ויהיה נלמד לעניינים אחרים. ראה בגמרא
(שם)].

29. בגמרא (קידושין ה, א) מבואר שהיה מקום לומר כי האשה מתגרשת
על ידי כסף, משום שבפסוק (דברים כד, ב) 'ונצאה מביטו וקלכה וקנתה'
לאיש אחר' הקישה התורה יציאתה [גירושיה] להויתתה [גירושיה].
וכשם שקידושין נעשים על ידי כסף, כך גירושין נעשים על ידי כסף.
אך ממה שאמרה תורה 'וכתב' למדים שהאשה מתגרשת בשטר גט
ולא בכסף [והיה מקום יציאתה ויהיה נלמד לעניינים אחרים. ראה בגמרא
(שם)].
וראה עוד בגמרא (קידושין ג, ב) שמיספר כריתות' דורשים שאין האשה
מתגרשת על ידי חליצה, על אף שהיה אפשר ללמוד שיוצאת על ידי
חליצה מקל וחומר, אם יבמה שלא יוצאת על ידי גט, יוצאת על ידי

ה'לכה ד'
 כיצד כתב לה הרי את משלחת, הרי את מגרשת, הרי את לעצמך, הרי את מתרת לכל אדם, וכל פיוצא בזה הענין, הרי זו מגרשת. וגופו של גט, הרי את מתרת לכל אדם. אבל אם כתב לה איני בעליך, איני ארוסיך, איני אישך, אין זה גט, שנאמר ושלחת, לא שישלח עצמו. וכן הכותב לאשתו הרי את בת חורין, אינו גט.
 כעליך וכו', קידושין ה, ב. שנאמר ושלחה וכו', שם ו, א. הרי את בת חורין אינו גט, גיטין פה, ב. קידושין ה, ב.

רמב"ם מבואר

ה'לכה ד'
 ביאור הדין הנזכר שיהיה ענין הגט שהוא משלח אותה
 כיצד הוא הדין המבואר בהלכה קודמת שיהיה ענין הגט שהוא משלח אותה ולא שישלח עצמו ממנה, כתב לה בגט את אחד מהלשונות הבאים: 'הרי את משלחת', 'הרי את מגרשת', 'הרי את לעצמך', 'הרי את מתרת לכל אדם', וכל פיוצא בזה הענין - וכן כל לשון שהיא דומה בתוכן ללשונות האמורים שמשמעותם שהאיש מוציא את האשה מרשותו, הרי זו מגרשת. וגופו של גט - עיקר נוסח הגט הוא

ה'לכה ד'
 הרי את מתרת לכל אדם.
 אבל אם כתב לה בגט את אחד מהלשונות הבאים: 'איני ארוסיך', 'איני אישך', שהן לשונות שמשמעותן שהאיש מוציא את עצמו מרשות האשה, אין זה גט, שנאמר בפסוק הנזכר לעיל ושלחת, ולמדים מכך שהאיש ישלח את האשה ויוציא אותה מרשותו, ולא שישלח את עצמו ממנה. וכן הכותב לאשתו 'הרי את בת חורין', אינו גט, כי לשון זה אינה לשון גירושין, שהרי גם בעודה אשתו היא 'בת חורין' ואינה שפחה.³²

הערות

32. ע"פ רש"י (גיטין פה, א ד"ה גופו של גט), וכוונת רבינו לומר כי גם אם כתב את הלשונות האמורים לעיל, לא די בכך, אלא צריך תמיד לכתוב 'הרי את מתרת לכל אדם'. מעשה ניסים, והמגיד משנה (להלן פ"ד ה"ב) הביא בשם הרמב"ם שנוסח זה מעכב, אבל בשו"ת הרמ"א (סי' קכז-קכח) הביא שאין לשון זה מעכב, וכל שכתב תוכן דומה אפילו בנוסח אחר, כשר. והנה, בדבריו רבינו להלן (פ"ג ה"ז) מבואר כי גם שמות האיש והאשה והזמן - התאריך, הם חלק מעיקר הגט. ורבינו כאן לא בא לפרט את כל הדברים שהם מעיקר הגט, אלא מהו לשון הכריתות שהוא עיקר הגט. ע"פ תפארת יעקב (גיטין פה, א ד"ה במשנה גופו של גט).
33. [עיקר הגט מכונה גם 'תורף' וראה להלן הערה 48].
34. במשנה בגיטין (פה, א) נחלקו תנא קמא ורבי יהודה מהו גופו של גט. לדעת תנא קמא 'הרי את מתרת לכל אדם' ולדעת רבי יהודה הנוסח הוא 'ודן דיהוי ליכי מינאי ספר תירובין ואגרת שובקין וגט פטורין למחר להתנסבא לכל גבר דיתצבין' שפירושו 'זוהי יהיה לך ממני ספר גרושין ואגרת עויבה וגט שילוח ללכת להינשא לכל בעל שתרצו'. ובדבריו רבינו כאן נראה שפסק כחנא קמא. וכן נראה מדבריו רבינו להלן (פ"ג ה"ז). אמנם להלן (פ"ד ה"א) מביא רבינו את נוסח הגט כולו ושם מביא אף את נוסחו של רבי יהודה. וראה בעיונים מה שכתבו המפרשים ליישב בזה.
35. מלשון רבינו משמע לכאורה שעיקר ההקפדה היא שלא יכתוב בגט לשונות אלו, אך אין קפידא שלא יאמר לשונות אלו בעת נתינת הגט. ובבית ארן הטור (סי' קל) כתב שלא יאמר לשונות אלו בעת נתינת הגט. ובבית

הלכה למעשה

ה'לכה ד'
 אבל אם כתב לה איני בעליך איני ארוסיך איני אישך, אין זה גט. ובשו"ע (סי' קלז ס"ג) כתב שהוא הדין אם אמר לה בשעת הגירושין 'איני בעליך' וכו', אינה מגורשת. אך הביא כי יש מי שאומר שאם היה מדבר עמה על עסקי גיטה, הרי היא ספק מגורשת. ובבית שמואל (שם ס"ה) כתב כי נראה עיקר שאפילו אם היה מדבר עמה על עסקי גיטה, אינה מגורשת בוודאי

והיוסי' שכן הוא גם בדין המובא להלן שאמר לה 'הרי את בת חורין', אף אם דיבר עמה על עסקי גיטה, אינה מגורשת. וכן הכותב לאשתו הרי את בת חורין, אינו גט. ובשו"ע (שם) כתב שהוא הדין אם רק אמר לה בשעת הגירושין הרי את בת חורין, לא אמר כלום וראה לעיל מה הדין אם דיבר עמה על עסקי גיטה.

הלכה ה
זה שנאמר בתורה ושלחה מביטו, אין ענינו שלא יגמרו גרושיה עד שתצא מביתו, אלא משניע הגט לידה גמרו גרושיה ואף על פי שעדין היא בביתו, כמו שיתבאר, לא נאמר ושלחה אלא שאם גרש ולא הוציאה מביתו, הרי זה כמי שגרש והחזיר גרושתו, לפיכך צריכה ממנו גט שני, כמו שיתבאר.

ו. ומנין שלא יהיה מחסר מעשה אחר כתיבתו, שנאמר וכתב ונתן, מי שאינו מחסר אלא כתיבה ונתינה הוא הגט הכשר, יצא דבר שמחסר קציצה אחר הכתיבה, לפיכך, אם כתב הגט על

הלכה ו. ומנין שלא יהיה מחסר מעשה וכו'. גיטין כא, ב. לפיכך אם כתב הגט על קרן הפרה וכו'. גיטין יט, א. (נמשנה). שם כא, ב.

הלכה ו. ומנין שלא יהיה מחסר מעשה וכו'. גיטין כא, ב. לפיכך אם כתב הגט על קרן הפרה וכו'. גיטין יט, א. (נמשנה). שם כא, ב.

רמב"ם מבואר

הלכה ה

האם צריך לשלחה מביתו בפועל

הלכה ו

מנין שלא יהיה מחסר מעשה אחר כתיבתו

ומנין שלא יהיה הגט מחסר מעשה אחר כתיבתו⁴⁰, שנאמר (דברים כד, א): 'וכתב לה ספר בריתת ונתן בידה' ומסמיכות המילה 'וכתב' למילה 'ונתן' למדים כי רק מי שאינו מחסר - שאינו נצרך אלא [י- רק] כתיבה ונתינה הוא הגט הכשר, ויצא [י- התמעט] דבר שמחסר קציצה אחר הכתיבה - שלאחר שכתבו את הגט, אי אפשר לתת אותו לאשה כמו שהוא, אלא צריך לחתוך אותו קודם לכן. לפיכך, אם כתב הגט על קרן הפרה בעוד הקרן מחוברת לפרה, נותן לה - צריך לתת לה בעת נתינת הגט את כל הפרה⁴¹, וכך

זה שנאמר בתורה בפסוק הנזכר (דברים כד, א) 'ושלחה מביתו'³⁸ אין ענינו - אין פירושו שלא יגמרו [י- יחולין] גרושיה עד שתצא האשה מביתו ממש, אלא משניע הגט לידה גמרו [י- חלו לגמרי] גרושיה, ואף על פי שעדין היא בביתו בפועל וכמו שיתבאר להלן (פ"ה הי"ח), ולא נאמר בכתוב זה 'ושלחה מביתו' אלא ללמדנו שאם גרש אותה ולא הוציאה מביתו, הרי זה כמי שגרש והחזיר גרושתו - גרש אשה וחזר ונשא אותה שנית, ולפיכך במקרה כזה צריכה ממנו גט שני, כמו שיתבאר להלן (פ"ה הי"ח)³⁹.

הערות

38. רבינו ממשיך לפרש את הפסוק לפי הסדר, ובהלכה זו מבאר שאין ללמוד מפסוק זה תנאי נוסף שצריך שתצא מביתו.
39. ע"פ המפרש.
[המפרש] הוא פירוש תלמיד המגיד משנה, על הפרקים הראשונים של הלכות גירושין (מפ"א היא ע"פ הי"ט). ואמנם בדפוסים הפירוש נדפס על שם המגיד משנה, אך פירוש זה אינו מהמגיד משנה אלא מתלמידיו. ראה בבס"פ משנה (הלכות אישות פכ"ג הי"ח).
להלן (שם) כתב רבינו 'נתייחד עמה בפני עדים וכו', חוששין לה שנא נבעלה והן הן עירי יחוד הן הן עירי ביאה וכו' לפיכך צריכה גט מספק והרי היא ספק מקודשת'. והקשו המפרשים, הרי מדברי רבינו להלן (שם) משמע שגם אם נתייחד עמה בפני עדים לאחר הגירושין, צריכה ממנו גט מספק שנא בא עליה, ומשמע שזהו חשש מדרבנן, ואילו כאן מבואר שאם נשארה בביתו אחר הגירושין צריכה גט נוסף מן התורה. ועוד הקשו כי מדברי רבינו להלן (שם) משמע שרק אם נתייחד עמה בפני עדים צריכה גט נוסף, ואילו מדברי רבינו כאן משמע שכל

שנשארה בביתו צריכה ממנו גט נוסף, ולא הזכיר יחוד בעדים. וראה בעינינו.
40. הוא התנאי השישי המוזכר בהלכה א. ובהלכות אלו (הלכות ו-ח) מפרש רבינו את הדין ואת מקורו.
כאמור לעיל (הערה 25), רבינו מביא את המקורות לפי סדר הפסוק, אך בהלכה זו שינה מהסדר שהרי לאחר שכבר דרש לעיל (בהלכה ו) את המילים 'ושלחה מביתו' חזר ודורש כאן את המילים 'וכתב' ו'נתן'. וזאת משום שבתחילה הביא את הלימודים שנלמדים בפשטות ממשמעות המילים עצמם, ולבסוף הביא דרשה זו הנלמדת מסמיכות המילים. וכן להלן (בהלכה ט) מבאר רבינו את סמיכות המילים 'ספר כריתות' ו'ונתן'. לחם משנה (הלכה א).
41. במשנה (גיטין יט, א) מובאת דוגמא נוספת והיא שכתב על יד העבד ונתן לה את העבד. ורבינו לא הביא דוגמא זאת, כי כאן כוונתו לחדש שבדבר שאפשר לקוצצו, לא יקוצץ ויתנו לאחר הקציצה, אלא יתנו כמו שהוא, ובעבד לא שייך כלל לקצוץ את ידו שהרי אסור לחבול

הלכה למעשה

הלכה ה

שאם גרש ולא הוציאה מביתו, הרי זה כמי שגרש והחזיר גרושתו, לפיכך צריכה ממנו גט שני כמו שיתבאר, ובשו"ע (סי' קמט ס"ב) כתב שאם התייחד עמה לאחר הגט בפני שני עדים, אם היתה מגורשת מן הנשואין, חוששין שמא נבעלה לו וצריכה גט שני מספק. ואם היתה מגורשת מן האירוסין, אין חוששין שהרי אין לכו גס בה. אך אם ניכר שלכו גס בה, חוששין לה [וראה בעינינו] דעת הרמב"ם בזה.

הלכה ו

חיתוך הנייר לאחר כתיבת הגט
ומנין שלא יהיה מחסר מעשה אחר כתיבתו וכו', כתב בשו"ע (סי' קכד ס"ג) שטוב לחתוך מראש את הנייר שבו כותבים את הגט למירתו הסופית, כדי שלא יצטרך לחתוך ממנו אחר כתיבה. וכתב הרמ"א שאם כתבו את הגט על נייר גדול וחתכו את הנייר אחר הכתיבה קודם הנתינה, פסול [ויש אומרים שהגט בטל מן החתירה. ראה בית שמואל (שם סק"י)]. אבל אם חתך ממנו רק מעט, כדי לייפותו, כשר. אך לכתחילה חותכין הכל קודם הכתיבה.

הרמב"ם המבואר' – ספר נשים חלק א'

בספר כלולים פסקי הרמב"ם בהלכות אישות.

פירוט תוכן הפרסומים ועבודת המכון ביחס אליהם

פסקי ההלכה של הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' נקבצו ונאספו מתוך כל ספרות חז"ל, וסודרו על ידו במיון מוקפד ובסדר מדויק ומאורגן לפרטי פרטים. יצירתו של הרמב"ם כוללת עבודת מחקר מעמיקה בסוגיות התלמוד, הכרעות מחודשות והבנות מקוריות במחלוקות התנאים והאמוראים. דקדוקו הלשוני הוא בתכלית הדקדוק, ומנוסח בלשון קצר וצח להפליא.

היצירה המופלאה של מכון הרמב"ם המבואר היא, חיבור ביאור בהיר ומזוקק, רהוט ותמציתי, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, ומשולב בתוך לשונו של הרמב"ם, במלאכת מחשבת.

בנוסף נתחברו ע"י המכון ארבעה מדורים נוספים, וכפי שנפרט:

א] מדור 'הערות', הערות עיוניות קצרות שמובאות בשוליים, ומרחיבות יותר לעומק בעניינים הקשורים עדיין לפשט, על בסיס פרשנו של הרמב"ם.

ב] מדור 'הלכה למעשה', תמצית פסיקת ההלכה למעשה, על פי פסקי השלחן ערוך, הרמ"א, שו"ע הרב, והמשנה ברורה.

ג] מדור 'מקורות', להרחיב את אפקיו של המעיין, ולהפנותו למקור הדברים על מנת להעשיר את ידיעותיו.

ד] מדור 'עיונים', דיונים נרחבים אודות שיטתו של הרמב"ם לעומת שיטות שאר הראשונים. ותרחת הדברים לעומק ולרוחב בהבאת דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה.

להלן פירוט תחומי וסוגי עבודות העריכה במכון:

- **לימוד הסוגיות בעיון.** לצורך העריכה וכתובת הביאורים יש ללמוד את הסוגיא לעומק ולרוחב. להקיף את שיטות הראשונים והאחרונים בסוגיא, ללמוד את דעת רבינו הרמב"ם בהתאם לכך. לגשת לכתובת הביאור בדקדוק מקסימלי בדבריו.
- **בדיקת המקורות.** ענין יסודי בעבודת העריכה הוא לבדוק את כל המקורות בהם מובאים מובאות הש"ס הפוסקים ופרשני הש"ס, ככל שניתן.

- **כתיבת הביאור.** נוסח הביאור חייב בראש ובראשונה להשתלב בשיטתו ובלשונו הצחה של הרמב"ם. יש להקפיד שהביאור יהיה בהיר רהוט ומבורר, בלשון קלה ותמציתית.
- **תיאום ואחידות.** התוכן הכתוב מועבר לימתאם ועורך לשון, שתפקידו להביא לכך שהביאור יקבל ליטוש אחיד, ובכך תיווצר הרמוניה מושלמת בכל הסדרה.
- **ביקורת.** בכל שלבי הביקורת וההגהה מושקעים משאבים רבים, ללא חסכון בזמן, על מנת להביא לכך שהתוצאה תהיה מושלמת ומרהיבת עין.
- **תרשימים ומפות.** לצרכי המחשה ישנם איורים ותרשימים רבים בספרי 'הרמב"ם המבואר', כמו למשל בהלכות סוכה שההמחשות הינם חלק בלתי נפרד מלימוד ההלכה. הגדילו לעשות במכון, במבוא הנרחב להלכות קידוש החודש, בו באו באריכות והרחבה רבה, תרשימים ומפות רבים, חדמיות של מערכת השמים, המחשות של מעקב אחר תופעות אסטרונומיות ועוד.

הפעילות הכבירה

במסגרת "מכון הרמב"ם המבואר"

הינה תרומה אדירה למחקר התורני ולציבור הלומדים

חיבורו העצום של רבן של ישראל שבכל הדורות - הרמב"ם, הלא הוא ספר 'משנה תורה', מתנוסס בעולם התורני מזה כאלף שנים, כספר שאין לו אח ורע בכל רחבי הספרות התורנית העניפה.

יצירתו רבת המימדים, היא ספר הספרים של פסיקת ההלכה, המקיפה את כל תחומי התורה וההלכה שמקורם מכל רחבי ששה סדרי משנה, שני התלמודים בבלי וירושלמי, וכל שאר מקורות דברי חז"ל התנאים והאמוראים.

מטרתו של "מכון הרמב"ם המבואר" היא, להנגיש את לימוד הרמב"ם לפני כל לומד, באמצעות בביאור בהיר ומזוקק, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, כדי שהלימוד יהיה שווה לכל נפש. מהלומדים העמקנים, רבנים ותלמידי חכמים, ועד פשוטי העם ההוגים בתורת הרמב"ם.

עשרים הכרכים של "הרמב"ם המבואר" שכבר יצאו לאור, ומעשירים את ארון הספרים היהודי בכל מקום בעולם, חוללו מהפך עצום להוגים בספר הרמב"ם, ועוד היד נטויה להשלים את הסדרה בכ-8 כרכים נוספים. בכך, נתקרבו קהלים רבים במעגלים נרחבים, המרחיבים את ידיעותיהם בלימוד התורה.

היחודיות שביצירה המופלאה - 'הרמב"ם המבואר'

ספרי הי"ד החזקה' להרמב"ם משמשים כספר פסיקה למדני עמוק, כאשר תלמידי חכמים הלנים בעומקה של הלכה, צוללים לעומק דבריו ודולים פנינים מהאוצרות הספונים בעמקי והקפי דבריו. בנוסף כאמור, דבריו הינם תמצית התורה שבעל פה כולה – הלכה למעשה.

משכך, נוצר קושי רב להוגים בספר, ובפרט ללומדים בקביעות, לבוא לידי הבנה מושלמת. באמצעות המדורים המגוונים שיצרו וערכו חוקרי מכון הרמב"ם המבואר, נוצרה כאן שלימות מרהיבה בהיקף ובעומק, להבנת דברי הרמב"ם כל אחד כפי מעלתו ודרגתו.

גולת הכותרת היא ללא ספק הביאור המשולב, כי במומחיותם השכילו העורכים למזג תמהיל נכון שממנו נוצר סגנון בהיר מזוקק ורהוט, כך שלימוד הרמב"ם כעת הינו ממש שווה לכל נפש.

מנגד, תלמידי חכמים החפצים ללמוד את דברי הרמב"ם לעומקם, יעינו במדור 'עיונים', שבו הובאו דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה, להרחבת הסוגיות. כמו כן נעזרים המה בשאר המדורים: 'הלכה למעשה', 'מקורות', ו'הערות', המעשירים את ידיעותיו של הלומד.

שכך פעולתו של המכון הוא, בראותנו את עשרות כרכי הרמב"ם המבואר נפוצים בכל אתר. זהו חלקנו מכל עמלנו בידענו כי טובי הלומדים קובעים את סדר לימודם בספרי הרמב"ם המבואר. מרוויים המה את צמאונם ומעשירים את ידיעותיהם בתלמוד ובהלכה, ובזכות זו אף לדורות הבאים לא תשכח התורה מפי זרעו.

בעזה"ש"ת

ספר משנה תורה

רמב"ם ומבואר

לרבינו משה ב"ר מימון ז"ל

עם השגות הראב"ד ז"ל

וכו ארבעה שערים

הלכה למעשה

על פי שו"ע ורמ"א ונושאי כליהם
שו"ע הרב ומשנה ברורה
בתוספת פסקי האחרונים

ביאורי הרמב"ם

ביאור משולב
בדברי הרמב"ם
בתוספת הערות

עיונים

קושיות, דיוקים, ביאורים
בדברי הרמב"ם
בדברי שיטות הראשונים
ציונים לדברי האחרונים

מקורות

ציוני המקורות
לדברי הרמב"ם,
מלוקט מנושאי הכלים
והמפרשים

נשים [א]

הלכות אישות

ירושלים, ה'תשפ"א

השתתפו בעריכה וביקורת בכרך זה:

הרב צבי וילהלם - יו"ר המערכת

הרב אברהם וילהלם עורך ראשי	הרב מנחם אידלשטיין	הרב מרדכי שלמה וינברג
הרב שמעון מן ביקורת ועריכה כללית	הרב יוסף ביין	הרב מנחם מנדל וקסלר
הרב ישראל זיידע הנהלה ועריכה כללית	הרב יחיאל בירנבאום	הרב מנשה לאופר
הרב מרדכי קסטלניץ הרב אהרן גרינברג ביקורת כללית	הרב אברהם גרינברג	הרב יקותיאל לידר
הרב נתן נטע פלוג עריכה כללית	הרב יהודה הופמן	הרב מאיר ליזר
הרב משה מרינובסקי עריכה לשונית	הרב אברהם בר"ב וילהלם	הרב חיים קופלוביץ
הרב ישראל זלמנוב הגהה וביקורת	הרב ישראל וילהלם	הרב חיים מלוביצקי
	הרב אברהם וינברג	הרב מרדכי רוזנשטיין
	הרב אלחנן וינברג	הרב משה ריינר

הודעה ובקשה

מבקשים את מהלומדים בכל אתר, שאם ימצאו טעות או דבר הטעון תיקון יואילו בטובם לשגרם אלינו, כדי שנוכל לתקנם אי"ה במהדורה הבאה ויהיו ממוזני הרכים ושכרם כפול מן השמים
כתובת למשלוח הערות ותיקונים: פקס. 1532-5812395

ניקוד: הר"ר שאול יודי 053-3126168
עימוד ועיצוב: הר"ר שאול יודי; הר"ר חיים וילהלם
כריכה ושערים: שילוב 052-7680880

ה'תשפ"א © PRINTED IN ISRAEL 2021

כל הזכויות שמורות למכון הרמב"ם המבואר, ת.ד. 5066 נתניה
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי,
או לאחסן במאגר מידע, ללא אישור בכתב מהמחבר.

כתובת יו"ר המערכת: בר אילן 13, נתניה
tzwiwil@gmail.com
להנצחה ולכל ענייני הספר ניתן לפנות לטל. 054-8167709

לספר זה לא קיים תוכן ענינים

פרק ראשון

הלכה א

מכניסה
ובועלה. [נסתדרין ג, ב.
ירושלמי קידושין פ"א
ה"א. בינו דבין עצמו.
נסתדרין שם. שית חק.]

הלכות אישות

יש בכללן ארבע מצות, שתי מצות עשה, ושתי מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לשא אשה בכתבה וקדושין. (ב) שלא תפגעל אשה בלא כתבה וקדושין. (ג) שלא ימנע שאר פסות ועונה. (ד) לפרות ולרבות ממנה. ובאור מצות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

א. קדם מתן תורה, היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לשא אותה, מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ונתנה לו לאשה. פיון שנתנה תורה, נצטוו ישראל שאם

רמב"ם מבואר

הלכות אישות

יש בכללן [ב] בהלכות אלו נכללון ארבע מצות, שתי מצות עשה, ושתי מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) לשא אשה בכתבה וקדושין. (ב) שלא תפגעל אשה בלא כתבה וקדושין. (ג) שלא ימנע מאשתו שאר [ב] מזונות פסות [ב] מלבושים [ב] ועונה [ב] תשמיש. (ד) לפרות ולרבות ממנה [ב] מאשתו. ובאור מצות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

הלכה א

הקידושין שהתחדשו במתן תורה

אותה - אם האיש והאשה התרצו שישא אותה, מכניסה לביתו ובוועלה, ועושה זאת בינו לבין עצמו - כלומר, אין צורך שעדים יהיו נוכחים ויראו את מעשיה, ונתנה לו לאשה - בפעולה זו [של הכנסתה

קדם מתן תורה - לפני שניתנה תורה, היה אדם פוגע [ב] אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לשא

הערות

ליישוב בזה, וראה עור בהערה הבאה.
3. וכעין זה כתב רבינו בספר המצוות (לא תעשה שנה) 'שהזהירנו שלא לבוא על אשה בלא כתובה ובלא קדושין'.
והרמב"ם (בהשגחתו על ספר המצוות שם) תמוה, וזרי חיוב כתובה היא מדרבנן נראה בדברי רבינו להלן [פ"י ה"ז], ואין יתכן שיש איסור תורה לזמן שנושא אשה ללא כתובה וכן יש להקשות על מה שכתב רבינו לעיל שיש מצוה מן התורה 'לשא אשה בכתובה וקדושין', הרי חיוב הכתובה הוא מדרבנן. והירצו אחרונים כי אין כוונת רבינו לחיוב הממון של הכתובה [מאתיים וזו לבתולה ונאמה וזו לאלמנה], אלא לחיוב 'שאר כסות ועונה' שגם הם בכלל הכתובה. ואף שחיובים אלו חלים בשעת הנישואין ולא בשעת קידושין, מכל מקום עליו לקרש אותה על דעת שיתחייב בחיובים אלו. ראה אכן האול (להלן הלכה ד' ד"ה וראוה), משנת רבי אהרן (קידושין סי' א' אות ג) ומצות המלך (צ"מ ע"ט), ח"צ מצוה ר"ג אות ה'. וראה גם בבבאור הגר"א (סי' כ' ס"ק כו). אך יש שפירשו את לשון רבינו בפשוטו, וכתבו ליישב את הקושיא הנזכרת באופנים שונים. ראה תורת יצחק (שם), משאת משה (נחב"ח), קידושין סי' ע"א, משאת המלך (ניסיון), כתובות ג, א ע"י ח'.
4. בפרק זה ובפרק הבא מבאר רבינו מספר מושגים הנוגעים להלכות אישות ולכלל ספר 'נשים'. בפרק זה מבאר רבינו מושגים השייכים למצוות ואיסורי האישות 'קידושין' 'ערוה' 'שנינות' וכו'. ובפרק הבא מבאר רבינו מושגים הנוגעים להגדרתו של האדם 'קטנה' 'בוגרת' 'עומט' 'הרש' 'פקח' וכו'. ובסוף הפרק הבא (הלכה כו) מפרט רבינו את המושגים שנתבאר בשני פרקים אלו.
5. ההכנסה לביתו היא מעשה המנכית שכונתו לשם נישואין, אבל אם אינו מכניסה לביתו, אינה נחשבת לאשתו על ידי בעילה, אלא בעילת זנות היא [וכמבאר בדברי רבינו להלן (הלכה ד)]. מעשה רוקח.
6. אך לאחר מתן תורה, צריך תחילה לקדשה בעדים, כמבאר בדברי רבינו בסמך.

1. בהקדמה לספר נשים מביא רבינו את הפסוק (משלי יג, יד) 'תורת חכם מקור חיים לסור מפלגשי פנות'. וצריך ביאור מה השוויכות של 'מקשי פנות' לספר נשים דוקא. ואם משום שבספר נשים מדובר על איסורי עריות, הרי ישנם ספרים אחרים שבהם מדובר על איסורים חמורים בתורה [כגון ספר 'קדושה'], ועוד שהרי עיקר ענינו של ספר נשים הוא הענין החיובי שבו, היתור של איש ואשה באופן של 'זהו לבשר אחד' (בראשית א, כד) שעל ידי זה נעשה קיום מצות 'פרו ורבו' שהוא ענין הכי נעלה, ואם כן מה מקום לפתיחת ספר נשים בפסוק זה.
ויש לבאר, כי הנה בתחילת ספר נשים (להלן הלכה א) כותב רבינו 'קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק וכו', היינו שלא היו הגבלות בקשר ליחוד של איש ואשה באופן של 'זהו לבשר אחד' עד ללידת ולד, ואילו לאחר מתן תורה, קבעה התורה הגבלות בדבר. ולכן בתור פתיחה לספר נשים מקדים רבינו את הפסוק 'תורת חכם מקור חיים' לטור ממוקשי מוות, שבכך מודגש שהגבלה זו אינה חיסרון ח"ו, אלא אדרבה, מעלה גדולה בדבר, שכן על ידי זה נפעל הענין של 'לסור ממוקשי מוות' בחיי הנישואין, שלא יבוא לידי מצב של 'מוקץ אָני מִרְמָנָה אֶת הָאִשָּׁה' (קהל' ג, כו), וענין זה נפעל על ידי כך שמתנהגים ע"פ ההוראות של ספר נשים. וכן מלכות (נשים סי' א, מהחזה חזשה).
2. כלומר, כאשר אדם נושא אשה, ישא אותה בכתובה וקידושין. ע"פ שירת ברכת אברהם (לרבי אברהם בן הרמב"ם, סי' מז). וכתב כי לפי זה מצוה זו שייכת גם במי שכבר קיים מצות פריה ורביה ואינו חייב מן התורה לישא אשה [ראה בדברי רבינו להלן (פס"ז הלכה ב, טו)], מכל מקום אם ירצה לישא אשה, ישאנה על ידי כתובה וקידושין. וראה עוד בעיונים להלן (הלכה ב) במהות מצות הקידושין.
בתורת יצחק (רישפארט, ח"ב ע"י רעו) העיר על כך שרבינו הקדים כתובה לקידושין [בעד שחיוב הכתובה הוא לאחר הקידושין וקודם הנישואין, כמבאר בדברי רבינו להלן (פ"י הלכה ג, יא)], וראה שם מה שכתב

יִרְצָה הָאִישׁ לְשֵׂא אִשָּׁה יִקְנָה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בְּפָנֵי עֲדָיִם וְאַחֵר כִּךְ תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה, שְׂנֵאֲמָר כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְכָא אֵלֶיהָ.

בפני עדים. קידושין סה, א. ש"ח סק.

הלכה ב

ובאחד משלושה דברים האשה נקנית וכו'. קידושין ב, א.

השגת הראב"ד ה"ב. בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים. פ"ט ז' ע"ג ופירוש משנה הערה.

ב. ולקוחין אלו מנזות עשה של תורה הם. ובאחד משלושה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בכיאה, [ושלשמן דין תורה] (*בביאה ובשטר מן החורה ובכסף מדברי סופרים). ולקוחין אלו הן

רמב"ם מבואר

לבוא אליה [היינו לישא אותה ולחיות עימה חיי אישות].

הלכה ב
במה מקדשים

ולקוחין אלו - קניית האשה קודם הנישואין¹⁰ מנזות עשה של תורה הם¹¹. ובאחד משלושה דברים האשה נקנית: בכסף או בשטר או בכיאה¹², [ושלשמן דין תורה] (בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי

לביטוי ובעילתה] היא נעשית לאשתו. כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל ששם ירצה האיש לישא אשה, יקנה אותה תחלה [באופן המבואר בהלכה הבאה] ויעשה זאת בפני עדים, ואחר כך תהיה לו לאשה - ולאחר שיעשה את הקנין, יכול לישא אותה לאשה¹³. והמקור לכך שצריך לקנות את האשה קודם הנישואין שְׂנֵאֲמָר (דברים כב, יג): 'כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְכָא אֵלֶיהָ', ומשמע שרק לאחר שלוקח את האשה וקונה אותה, יכול

הערות

המקור לכך. מעשה רוקח.
7. רבינו מבאר את קדום מתן תורה לאחר מכן אינו רק בעיוני, שבמתן תורה נצטוו ישראל על הקידושין והתורה חייבה אותנו בזה, אלא בעצם המציאות, שקודם מתן תורה לא היתה כלל מציאות של קנין באשה, והמציאות של 'אשת איש' היתה רק במצב של חיי אישות, היינו בהכנתה לביתו לחיות עמה חיי אישות. ורק לאחר מתן תורה התחדש ענין הקניין באשה שעל ידי הקניין היא נהיית 'אשת איש' למרות שאינו חי עמה חיי אישות. לקוטי שיחות (ח"ל עמ' 244-245). ועל פי זה ביאר שלא מצונו אצל האבות שעשו קידושין אף על פי שקיימו את כל התורה, מפני שקודם מתן תורה לא היתה לקידושין משמעות כלל. וראה שם (247-248) עוד שביאר את החילוק בין קודם מתן תורה לאחר מתן תורה בפנימיות העניינים.
10. רבינו מבאר את קניית האשה 'ליקוחין', על פי לשון הפסוק ממנו נלמדת מצוה זו 'כי יקח איש אשה' וגו', וכמובא בהלכה הקודמת.
11. ונלמדת מהפסוק 'כי יקח איש אשה' וגו', כמבואר בהלכה הקודמת. וכתב בשו"ת ברכת אברהם (לרבי אברהם בן הרמב"ם, סימן מו), כי מצות הקידושין היא שכאשר ירצה אדם לישא אשה, יקדשה תחילה [נריק זאת מלשון רבינו במנזות המצוות שבתחילת הלכות אלו, לישא אשה בביתו וקידושין]. ולכן הקידושין אינם מצוה בפני עצמה אלא ההתחלה של מצות הנישואין. ואם קידש אשה ולבסוף לא נשאה, לא השלים את המצוה. והוסיף עוד, כי מצוה זו אינה קשורה למצות פריה ורביה, וגם מי שכבר קיים מצות פריה ורביה ואינו חייב מן התורה לישא אשה [ראה בדברי רבינו להלן] (פ"ט, הלכות ב, טו), מקיים מצוה זו כאשר הוא נושא אשה ומקדשה תחילה.
12. להלן (פ"ט הלכות א-ה) מבאר רבינו כיצד הוא מעשה הקידושין בשלושת אופנים אלו. ובקצרה, כסף הוא על ידי שנותן חפץ לאשה ואומר לה שמקדשה בזה [הרי את מקדשת לי] וכדומה. שטר הוא בנתינת גזיר או דבר אחר שכתוב עליו שמקדשה בזה. וביאה היא שבעל אותה ואומר שמקדשה בכעילה זו.
13. גירסת זו הביא רבי אברהם בן הרמב"ם (שו"ת ברכת אברהם סי' מו) והעיר שרבינו תיקן זאת בספרו בכתב יד. וכן כתב בהגהות הרמ"ך (להלן פ"ג ז' ע"ג) כי רבינו הגיה בן בספרו [ושם הגירסת 'ושלשמן דבר תורה']. וכן הגירסת בכתב יד תימן (מהדורת ר"ק י"ד פשוטה) ובעוד כתבי יד, וכן הוא בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' א' ד"ה יש מי. סי' קא בסוף התשובה). אמנם לפני הראב"ד היתה הגירסת 'בביאה ובשטר מן התורה', ובכסף מדברי סופרים, וכן גרסו הכסף משנה והמגיד משנה. וכן היתה הגירסת הראשונה של ספר משנה תורה [ואף רבינו בתשובה (הובא להלן)

7. וכיון שנעשית אשתו, אם אחר בא עליה חייב משום אשת איש [שכן איסור אשת איש הוא אזהר מושבע מצוות בני נח, כמבואר בדברי רבינו בהלכות מלכים (פ"ט ה"ה), וגם קודם מתן תורה היו מצווים על כך]. מה שאין כן כשברא עליה ללא הכנסה לביתו לשם נישואין, לא נעשית אשתו ומותר לאחר לבוא עליה. ע"פ מגיד משנה.
8. ע"פ שו"ת ברכת אברהם (לרבי אברהם בן הרמב"ם, סוף סי' מד). הנישואין הם על ידי שהבעל מכניס את האשה לביתו, מחייהר עמה ומפריש אותה לעצמו והוא הנקרא 'חופה'. רבינו להלן (פ"י ה"א). וכתב בלקוטי שיחות (ח"ל עמ' 32) שלאחר מתן תורה לא נהדרש דבר בנישואין, שהרי עניינם היה כמו קודם מתן תורה [ובשניהם הנישואין הם הכנסה לביתו לשם אישות], אלא ההיחוד הוא בקידושין שקודם הנישואין, שדבר זה לא היה קודם מתן תורה ונתחדש רק לאחר מתן תורה. ודייק בן מרדכי רבינו שתחילה כתב את ענין הנישואין שהיה קודם מתן תורה, ולאחר מכן כתב 'כיון שניתנה תורה נצטוו ישראל ששם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחילה', היינו שמה שנתחדש במתן תורה הוא ששם ירצה אדם לישא אשה, יקדש אותה קודם לכן [וראה עוד להלן הערה 9].
מבואר מדברי רבינו שהקידושין והנישואין נעשים בשני שלבים, תחילה הם הקידושין שזחתן קונה את האשה, ורק לאחר מכן הם הנישואין שזחתן מכניס את האשה לביתו ונושא אותה. בעבר היו עושים את שני השלבים במונים שונים, תחילה היו מקדשים את האשה [ולאחר מכן היא נקראת בדברי חז"ל 'ארוסה'], ולאחר זמן מה היו הנישואין [והיא נעשית 'אשתו' לכל דבר]. אמנם בימינו עושים את שני השלבים במעמד החתונה. נתינת הטבעת ואמירת 'הרי את מקדשת לי' היא הקידושין, וההכנסה לחופה היא הנישואין [למעשה, נחלקו הפוסקים מה היא החופה הפועלת את הנישואין, כיסוי הכלה בהיגומה, או הכנסת החתן והכלה תחת יריעה הפרוסה על גבי כלונסאות, או ייתוד הזתן והכלה, וכיום נוהג לזווג לכל הדעות ולעשות את כל הדברים האמורים לשם חופה. וראה בהלכה למעשה להלן (פ"ק ו' הלכה א)].
9. ע"פ שו"ת ברכת אברהם (סי' מו).
הלימוד מהפסוק הוא רק לעצם הדבר שצריך לקנות את האשה קודם הנישואין. ואילו המקור לכך שקניין זה צריך להיות בפני עדים אינו מהפסוק, אלא על פי הכלל של 'אין דבר שבער פחות משנים', היינו שכל דבר הקשור לאישות [קידושין, גירושין וכדומה], צריך להיות בפני שני עדים [כמבואר בדברי רבינו בהלכות גירושין (פ"א ה"ג), וראה שם

הלכה ג
וכיון שנקנית האשה
וכיון דהי היא אשת
איש וכו', סנהדרין ג, א
(במשנה), קרית מנחם.

הנקראין קדושין או ארוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלושה דברים אלו היא הנקראת מקדשת או מארסת.

ג. וכיון שנקנית האשה ונעשית מקדשת אף על פי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה, הרי היא אשת איש, והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין, ואם רצה לגרש צריכה גט.

ד. *קדם ממן תורה, היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוטל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה. משנתנה התורה נאסרה הקדשה, שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל, לפיכך כל הבעל אשה לשם זנות בלא המיימדת עומה לאסר אדם אף על לא מלקוח ולא איסור לאו והוא הפילוג הכתוב, ובעלי הלשון דורשין פילוג מלה הפוכה ומורכבת כפי שגל עומדת לפקידים למשל משמשה את הנית ופועמים לשכב, ויש ספרים שכתבו כהם (סנהדרין כה) פילגשים קדושין בלא כתובה, מ"מ אין איסור לאו אלא בזמנא עמנא לכל אדם, שאלו כדכריו מפסח הילך משלם עליה נעמן והלא לוקח עליה אלא ודאי משאכרס לפימור איש קדשה.

השגת הראב"ד
ה"ד. קודם... וזו היא
הנקראת קדשה. מ"מ אין
קדשה אלא מזמנא והיא
הנוספת לכל אדם אלא
המיימדת עומה לאסר אדם
אף על לא מלקוח ולא איסור
לאו והוא הפילוג הכתוב, ויש
ספרים שכתבו כהם (סנהדרין
כה) פילגשים קדושין בלא
כתובה, מ"מ אין איסור לאו
אלא בזמנא עמנא לכל אדם,
שאלו כדכריו מפסח הילך
משלם עליה נעמן והלא לוקח
עליה אלא ודאי משאכרס
לפימור איש קדשה.

רמב"ם מבואר

הלכה ד
ביאה דרך זנות

קדם ממן תורה, הנה אדם פוגע [פוגש] אשה בשוק, אם רצה הוא והיא - אם האיש והאשה התרצו שיבעול אותה [בדרך זנות, לא למטרת נישואין], נותן לה שכרה¹⁸ ובוטל אותה על אם הדרך - כלומר, בכל מקום שהוא¹⁹ והולך לו - ואינו מיוחד אותה לאשתו אלא לאחר הבעילה נפרד ממנה והולך לוי²⁰. וזו היא הנקראת בתורה²¹ 'קדשה'. אבל משנתנה התורה, נאסרה הקדשה - אסרה התורה לבעול בדרך זנות בלא ליהודי אותה לאשה, שנאמר (דברים כג, יח): 'לא תהיה קדשה מבנות ישראל', ואיסור זה הוא הן על האשה שלא תיבעל לשם זנות, והן על האיש שלא יבעל אשה לשם זנות²². לפיכך -

סופרים¹⁸). ולקוחין אלו שהבעל קונה את אשתו קודם הנישואין, הן הנקראין 'קדושין'¹⁹ או 'ארוסין' בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלושה דברים אלו [כסף, שטר או ביאה] היא הנקראת 'מקדשת' או 'מארסת'.

הלכה ג
איסור הארוסה לאנשים אחרים

וכיון שנקנית האשה לבעלה ונעשית מקדשת, אף על פי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה על מנת לדור עימו יחדיו [שבכך היא נישאת לו¹⁶], הרי היא אשת איש - נחשבת כאשתו של זה שקידשה, והבא עליה חוץ מבעלה - כל אדם [מלבד בעלה] שיבוא עליה חייב מיתת בית דין מפני שעבר על איסור 'אשת איש'¹⁷, ואם רצה בעלה לגרש אותה צריכה לקבל ממנו גט¹⁸.

הערות

ומה שכתב רבינו 'חוץ מבעלה' משום שבעלה אינו מוחרר עליה מן התורה ולכן אינו חייב מיתת בית דין, ומכל מקום מדרבנן אסור לבעלה לבוא עליה קודם שיכניסה לביתו לשם נישואין, כמבואר בדברי רבינו להלן (פי' היא).
18. כנאמר בתורה (דברים כג, יח) 'אף איש אשה וגו' והנהיגם לא ונקצא וזו פשיטתו וגו' וכתב לה ספר פריית ונתן פנדה'. ואופן נתינת הגט ושאר פרטי הדינים בזה יתבאר בהלכות גירושין.
19. מה שכתב רבינו 'נותן לו שכרה' הוא משום שהדרך לתת שכר על כך, וכפי שמצינו בתורה בפרשת יהודה ותמר (בראשית לח) 'ושכר זה מכונה אונן וזנה'. (דברים כג, יט). וראה עוד בשאריות הצאן (חגי עמי קצר), אבני שי (אלכסנד, רשב עמי צה), אור ליהודה (יעבץ, קידושין ט"א אות ח) ופניני שבח (פרדס, עמי מה) מה שכתבו בדקדוק לשון רבינו.
20. המשמעות של 'על אם הדרך' היא שאינו מכניסה לביתו ובעלה שם [כפי שכתב רבינו לעיל (הלכה א)] שכן היו הנישואין לפני מתן תורה אלא בוטל אותה בכל מקום שהוא, וזאת כיון שאין כוונתו לשם נישואין אלא לשם זנות. ע"פ מעשה רוקח.
21. והלשון 'אם הדרך' הוא ע"פ לשון הפסוק (חזקאל כא, כג) ופירש הרד"ק (שם) כי הכוונה לדרך ראשית ממנה מסתעפות דרכים רבות, כאם שיש לה תולדות.
22. ע"פ שרית הרד"ק (כ"ט אות ח דה ועוד אני אומר).
23. מגילת אסתר (על ספר המצוות לרבינו, שורש זח), הובא בגינת ורדים

התייחס לגירסא זו וביאר את כוונתו. אולם כאמור, רבי אברהם בן הרמב"ם והרמ"ך העירו כי רבינו חזר בו ותיקן את הגירסא. וראה גם במאירי (קידושין ב, א ד"ה אמר המאירי) שהביא תחילה בשם גדולי המחברים [וכך מכונה רבינו בספר המאירי] כי קידושי כסף מרבירי סופרים, ותומה על כך, ובסוף דבריו כתב 'ואף גדולי הדורות העידו על גדולי המחברים שחזרו בהם' [ובסוף משנה הביא את עדותו של רבי אברהם בן הרמב"ם, וכתב כי אין עדותו נכונה, שהרי להלן (פי' היט) כתב רבינו כי הזכסף הוא מרבירי סופרים, אולם ראה להלן (שם) כי גם שם ישנה גירסא אחרת בדברי רבינו].
כאמור לעיל, לפני הראב"ד היתה הגירסא 'ביאה ובשטר מן התורה ובכסף מרבירי סופרים', והראב"ד תמה על כך וכתב כי שיבוש הוא. והיינו משום שקידושי כסף נלמדים מן הפסוקים, וראה בעיונים.
14. כן היתה הגירסא לפני הראב"ד, הכסף משנה והמגיד משנה. אולם רבי אברהם בן הרמב"ם והרמ"ך העירו כי רבינו חזר בו ותיקן את הגירסא, כמובא בהערה קודמת.
15. 'קידושין' הוא לשון 'הקדש', היינו שאשה זו אסורה על כל העולם בהקדש שאסור לזרים. גמרא (קידושין ב, ח). וראה עוד להלן (פי' היא בהערה).
16. כמבואר בדברי רבינו להלן (פי' היא).
17. איסור אשת איש הוא לאו המפורש בתורה (ויקרא יח, כ) 'ואל אשת עמיתך לא תתן שקבתך לגרע לשמאך בה' [נאף גוי הבא על ישראלית המאורסת לישראל חייב מיתה, רבינו בהלכות מלכים (פי' היט)].

אשת יעקב אבינו.
ירושלמי שם. ואשת
אחי האם בין מן האם
בין מן האב. יבמות כא.
ב.

(ג) ואם אָביו, וזו אין לה הפסק אלא אפילו אם אם אָביו עד למעלה אסורה. (ד) ואם אָביו
אָביו בלבד. (ה) ואשת אָביו אָביו, וזו אין לה הפסק אפילו אשת יעקב אבינו אסורה על אחר
מפניו. (ו) ואשת אָביו אמו בלבד. (ז) ואשת אחי האב מן האם. (ח) ואשת אחי האם בין מן

רמב"ם מבוחר

נוספת] וזו אין לה הפסק - איסור זה אינו נפסק
באשת אבי אביו, אלא אפילו אשת אבי אביו עד
עולם אסורה לו, ולכן אפילו אשת יעקב אבינו אסורה
על אחר מפניו - על כל אחד מאתנו, בני ישראל, כיון
שהיא אשת אבי אביו אבינו [והלאה]³². (ו) ואשת
אָביו אמו - אשת אבי אמו שאינה סבתו³³ בלבד, אך
למעלה ממנה³⁴ לא אסורה³⁵. (ז) ואשת אחי האב -

אבי אמו³⁶, בלבד, אך למעלה ממנה לא אסורה³⁷. (ג)
ואם אָביו - סבתו, האם של אביו³⁸, וזו אין לה הפסק
- איסור זה אינו נפסק באם אביו, אלא אפילו אם אם
אם אָביו [אימה של אם סבתו] עד למעלה אסורה³⁹.
(ד) ואם אָביו אָביו - אם סביו, אבי-אביו⁴⁰ בלבד, אך
למעלה ממנה לא אסורה⁴¹. (ה) ואשת אָביו אָביו -
אשת אבי-אביו שאינה סבתו [היינו, סביו נשא אשה

הערות

משום אם אמו (כי האנשים אינם יודעים לחלק ביניהן, כפי שהתבאר
בהערה קודמת), וכשם שאם אמו אסורה בכל הדורות, כך הדין באם
אביו. ע"פ רש"י (שם ד"ה ואשת אחי האב מן האם [השני]).
ואף שנחבאר לעיל (הערה 33) שכל שזכר מפסיק את רצף הערוה לא
גורו אלא על דור אחד, היינו רק כאשר זכר מפסיק את רצף הערוה
בדור שני [כגון באבי אמו], אבל כאן שזה הפסק הוא בדור הראשון
[אביו], גורמים גם על דורות שלמעלה. ע"פ ערוך השולחן (שם ט"ה).
וראה עוד בלבוש (שם ט"ה) ובפרישה (שם ט"ז).
36. אם אבי אביו אסורה משום אם אם אמו, כי הן דומות זו לזו
ואנשים מחליפים ביניהן [ואין זו 'גזירה לגזירה', כי כיון שהן דומות,
הכל גזירה אחת]. בלבוש (שם ט"ז).
37. היינו אם אם אבי אביו, וכן אם אבי אביו [שהיא דור אחד
מעל אם אבי אביו]. טור (שם ט"ה).
הטעם שלא גזרו בכל הדורות, כי אבי האב מפסיק את רצף הערוה
בדור שני, וכל שזכר מפסיק את רצף הערוה בדור שני גזרו רק על דור
אחד, כמבואר לעיל הערות 33, 35. ע"פ ערוך השולחן (שם ט"ה). וראה
עוד בלבוש (שם ט"ה) ובפרישה (שם ט"ז).
לפי שיטת רש"י המוכרת לעיל (הערה 33), איסור זה ממשיך בכל
הדורות. ב"ח (שם) וערוך השולחן (שם), וראה בדרישה (שם ט"ז).
38. אשת אביו אסורה מן התורה [ויקרא יח, ח], ומחמתה גזרו חכמים
על אשת אבי אביו. גמרא (שם כא, ב).
[אשת אביו ו'אמו', הם שני איסורים שונים. אמו אסורה אפילו אינה
אשת אביו, וכגון שגולד מאנוסה. ואשת אביו אסורה אפילו אינה אימה,
כגון שנשא אביו אשה נוספת מלבד אמו. ע"פ הגמרא (סנהדרין נ"ג, א)
ורש"י (י"ה תלמוד). ואנוסת אביו שאינה אמו, מותרת לו. רבינו בהלכות
איסורי ביאה (פ"ב ה"ג).
39. איסור זה נוהג בכל הדורות, כי אשת אביו אסורה מן התורה, וכיון
שיש בדור הראשון איסור ערוה מן התורה אסורה חכמים על כל
הדורות הבאים ללא הפסק. רש"י (יבמות שם, א ד"ה ואשת אחי האב מן
האם [השני]).
40. אשת אבי אמו אסורה משום אשת אבי אביו, כי שתיקן נקראות
'סבתא' והאנשים אינם יודעים לחלק ביניהן. ע"פ הגמרא (שם) ורש"י
(שם ד"ה ואשת אחי אמו).
41. היינו אשת אבי אביו אמו, וכן אשת אבי אמו [שהיא דור אחד
מעל אשת אבי אמו]. טור (שם ט"ז).
42. כיון שאין בדורותיה ערוה מן התורה. רש"י (שם ד"ה אשת אבי אמו).
בגמרא (יבמות כא, א) מובאת דעה שגם אשת אבי אמו אסורה בכל

ממנה [אם אמו, ואם אם אמו, וכן הלאה]. רש"י (שם ד"ה ואשת אחי
האב [השליש]).

32. הטעם שגזרו על אם אבי אמו, משום שהיא דומה לאם אם אמו
שאסורה מדרבנן [כמובא בדברי רבינו לעיל], ואין זה נחשב לגזירה
לגזירה' כי שתיקן נקראות 'סבתא' והאנשים אינם יודעים לחלק ביניהן
והרי זו כגזירה אחת. בלבוש (אין העור ט"ז ט"ז).

[הכלל הוא שגזירות חכמים הן רק כדי שלא יבואו לידי איסור
דאורייתא, ולא כדי שלא יעברו על איסור דרבנן, ולכן חכמים אינם
גוזרים 'גזירה לגזירה', כלומר גזירה שמא יעברו על דבר האסור משום
גזירה. אמנם לפעמים חכמים גזרו על דבר הדומה לדבר האסור
מדרבנן, ואין זה נחשב 'גזירה לגזירה' כי הם נכללים בגזירה אחת,
וכלשון הגמרא (ביצה ג, א) 'כולהו תרין גזירות' ובבבאור הענין מציינו
מספר דרכים, ראה תוספות (ביבמות נ"ג, א ד"ה גזירה), רשב"א (חולין ק"ד, א
ד"ה רב אש) ומאירי (חולין ק"ד, ב ד"ה ולענין). וראה עוד בדברי רבינו
בפירוש המשניות (שבת פ"ד מ"א).

33. למעלה ממנה היינו אם אם אבי אמו, וכן אם אבי אמו [שהיא
דור אחד מעל אם אבי אמו]. טור (שם ט"ז ט"ז).

הטעם שגזרו על על אם אבי אמו, ולא על הדורות שלמעלה. כי האב
מפסיק את רצף הערוה. ב"ח (שם ס"ב ד"ה אבל ברמב"ם). וביאור הדברים,
אמנם אמו אסורה עליו משום ערוה, אך אבי אמו אינו אסור עליו
משום ערוה [כי אין איסור ערוה בזכר], נמצא כי אבי אמו מפסיק את
רצף הערוה, וכל שיש הפסק ברצף הערוה, גזרו רק על דור אחד ולא
יותר.

[ומדברי הלבוש (שם) נראה כי הטעם שגזרו רק על דור אחד, משום
שרק אם אבי אמו דומה לאם אם אמו כי שתיקן נקראות 'סבתא',
אבל הדורות שלמעלה, היינו אם אם אבי אמו וכן אביו אבי אמו, אינו
דומות לאם אם אם אמו. ולכן אסור רק על דור אחד. וראה עוד
בפרישה (שם ט"ז).]

וכתב הבית שם (ד"ה מבוחר) כי מדברי רש"י (שם ד"ה ד' נשים) נראה
שהאיסור ממשיך עד עולם ולא כדעת רבינו.

34. אם אביו אסורה גזירה משום אם אמו. ואף שאם אמו אסורה רק
מדרבנן, אין זו 'גזירה לגזירה' כי שתיקן נקראות 'סבתא' והאנשים
אינם יודעים לחלק ביניהן, והרי זו כגזירה אחת. גמרא (יבמות כא, ב)
ורש"י (שם כא, א ד"ה אם אמו).

35. טעם הדבר שאסור חכמים בכל הדורות אף שאין איסור ערוה מן
התורה באחד מהדורות [שהרי באביו אין איסור ערוה, כי איסור ערוה
הוא רק בנקבה, כנוכר לעיל הערה 33], מפני שאיסור אם אביו הוא

הלכה למעשה

הלכה ו

שמואל (סק"י) שמכל מקום אשת אבי אבי אמו מותרת [וראה שם
את טעם החילוקין].

ואשת אבי אמו בלבד. וכן פסק בשו"ע (סי' טו ס"ז), אבל הרמ"א
כתב שיש אומרים שגם אשת אבי אמו אסורה. וכתב בבית

האם בין מן האב, (ט) וכלת בנו, וזו אין לה הפסק אלא אפילו פלג בן בן בנו עד סוף העולם אסורה, עד שתהיה אשת אחד ממונו שניה על יעקב אבינו. (י) וכלת בתו בלבד. (יא) ובת בת בנו בלבד. (יב) ובת בן בנו בלבד. (יג) ובת בת בתו בלבד. (יד) ובת בן בתו בלבד. (טו) ובת בן בן אשתו בלבד. (טז) ובת בת בת אשתו בלבד. (יז) ואם אם אבי אשתו בלבד. (יח) ואם

וכלת בנו וכו'. שם.
ובת בת בנו בלבד
וכו'. שם כב, א.

רמב"ם מבואר

והלאה⁴⁰. (יא) ובת בת בנו⁴¹ - נינתו, בתה של בת-בנו בלבד, ולא למעלה ממנה [בת בת בנו⁴²]. (יב) ובת בן בנו - נינתו, בתה של בן-בנו בלבד, ולא למעלה ממנה⁴³. (יג) ובת בת בתו בלבד, ולא למעלה ממנה [בת בת בתו]. (יד) ובת בן בתו - נינתו, בתה של בן-בתו בלבד, ולא למעלה ממנה⁴⁴. (טו) ובת בן בן אשתו⁴⁵ - נינת אשתו, בתה של בן-בן אשתו בלבד, ולא למעלה ממנה⁴⁶. (טז) ובת בת בת אשתו - נינת אשתו, בתה של בת-בת אשתו בלבד, ולא למעלה ממנה⁴⁷. (יז) ואם אם אבי אשתו⁴⁸ - אם הסבתא של אשתו [והסבתא היא אם אבי אשתו] בלבד, ולא

אשת דודו, שהוא אחי אביו רק מן האם⁴⁹. (ח) ואשת אחי האב - אשת דודו, אחי אמו בין מן האם בין מן האב - בין אם דודו הוא אחי אמו מן האם, ובין אם הוא אחי אמו מן האב⁵⁰. (ט) וכלת בנו - היינו, האשה של נכדו, בן בנו⁵¹, וזו אין לה הפסק - איסור זה אינו נפסק בכלת בנו, אלא אפילו פלג בן בן בנו עד סוף העולם אסורה⁵², עד שתהיה אשת אחד ממונו - אשה של אחד מאתנו, היינו כל יהודין אסורה באיסור שניה על יעקב אבינו, כי כולן כלות של בני בניו. (י) וכלת בתו - האשה של נכדו, בן בתו⁵³ בלבד, ולא למעלה ממנה [היינו, לא אסור כלת בתו

הערות

רש"י (שם).
49. בת בנו ובת בתו אסורות מן התורה (ויקרא שם, יג) ומהמתן אסור חכמים את בנותיהן. רש"י (שם כב, א ד"ה שליש ודיח ושבתה).
לזהל מביא רבינו ארבעה טוגי נכדות שאסורות משום בת בנו ובת בתו. וראה בלחם משנה מדוע חילקם רבינו לארבעה איסורים ולא כללם באחד.
50. לשיטת רבינו, האיסור של ארבע נכדות אלו אינו ממשיך בכל הדורות. אך לשיטת הרמב"ם (נכמות כא, א ד"ה ואסקנא) האיסור ממשיך בכל הדורות, והוכיח את דבריו, שהרי פלג בן בן בנו אסורה [כי איסור כלת בנו אין לו הפסק], ולא יתכן שבת בן בן בנו תהיה מותרת, שהרי 'בתי' קרובה יותר מאשר 'כלה', ואם כלת בן בן בנו אסורה, כל שכן בת בן בנו. ובביאור שיטת רבינו כתב המגיד משנה שאין סברא לעריות וגם איסורי השניות הן ללא סברא. וראה בתוספות (שם ד"ה שניות) שנתנו סברא לחלק ביניהן. ועיין בבית שמואל (ט"ו ט"ז ס"ק יא). וראה בהלכה למעשה.
51. [בת בת בן בנו, ובת בן בן בנו].
52. [בת בת בן בתו, ובת בן בן בתו].
53. ראה הערה 55.
54. [בת בת בן בן אשתו, ובת בן בן אשתו].
55. מן התורה (ויקרא שם, יז) אסור לבוא על אשה ובתה וכן על בת בנה ובת בתה, וחכמים אסרו גם על בנותיהן של הנכדות. וראה בדרישה (שם) ביאור מדוע יש הפסק לאיסורן והרי יש בדורותיהן איסור מהתורה.
גם בזה היה יכול רבינו להוסיף עוד שני איסורים של נכדי אשתו עד שיהיו ארבעה סוגים, וכמו בורעו שפירט אותם לארבעה טוגי נכדים. והאיסורים שהיה יכול להוסיף הם: בת בת בן אשתו ובת בן בת אשתו. כסף משנה. ובלחם משנה ביאר מדוע לא מנה אותם רבינו כך. וגם בזה יש חולקים על רבינו וטוברים שאין הפסק לאיסורן. וראה בהלכה למעשה.
56. מן התורה אסור לבוא על אם אשתו וכן על אם אמו, שהרי

הדורות, כיון שדומה לאשת אבי אביו שאסורה לעולם [והיינו כפי שנתבאר לעיל כי איסורה של אשת אבי אמו הוא משום אשת אבי אביו, וכיון שאשת אבי אביו אסורה בכל הדורות, גם אשת אבי אמו אסורה בכל הדורות]. אולם דעת זעירי שאין לחוש לכך, כי אדם רגיל ללכת למשפחת אביו יותר ממשפחת אמו, ולכן אין חשש שיחליף בין אשת אבי אמו, לאשת אבי אביו. [ואמנם ברור השלישי אנשים אינם יודעים לחלק ביניהם, כיון ששניהן נקראות 'סבתא', ולכן גזרו על אשת אבי אמו משום אשת אבי אביו, אך בדורות מאוחרים יותר כבר ניכר החילוק ביניהם, ולא גזרו זו משום זו. ע"פ הלבוש (שם ס"ז)].
43. בתורה (ויקרא שם, יז) נאמר איסור אשת אחי האב, אך האיסור הוא על אשת אחי האב מן האב, וחכמים גזרו על אשת אחי האב מן האם. רש"י (שם ד"ה ואשת אחי האב מן האם [הראשון]).
וגזרו רק על אשת אחי אביו מן האם, ולא על אשת אחי אביו מן האב. כי כיון שאין בדורותיה ערוה, גזרו רק על דור אחד. רש"י (שם ד"ה ואשת אחי האב מן האם [השני]).
ולענין אשת אחי אביו מן האב [וכן לענין אחות אבי האב בין מן האם בין מן האב, ואחות אב האם], הביא הטור (סי' טו) מחלוקת הפוסקים אם אסורות.
44. אשת אחי האם מותרת מן התורה, בין אם דודו הוא אחי אמו מן האב ובין אם מן האם. וחכמים גזרו על אשת אחי האם מחמת אשת אחי האב, כי שניהן נקראות 'דודתו' והאנשים מחליפים ביניהן. גמרא (שם כא, ב).
וגם בזו גזרו רק על דור אחד, היינו אשת אחי אמו, אבל על אשת אחי אמו לא גזרו. טור (סי' טו).
45. כלתו אסורה מן התורה ויקרא שם, טו) וחכמים גזרו על כלת בנו משום כלתו. גמרא (שם).
46. כי יש בדורותיה איסור תורה, היינו כלתו שהיא אסורה מן התורה. ולכן גם כלת בנו ובן בנו עד סוף העולם אסורים. רש"י (שם ד"ה, א וכלתו).
47. איסורה הוא משום כלת בנו. גמרא (שם).
48. איסורה אינו נוהג בכל הדורות כיון שאין בדורותיה איסור תורה.

הלכה למעשה

לאיסורן, אך הביא את דעת הרמב"ם שיש הפסק לאיסורן. ואם אם אבי אשתו בלבד וכו'. ובשו"ע (שם ס"ט) כתב שאין הפסק לאיסורן, אך הביא את דעת הרמב"ם שיש הפסק לאיסורן.

ובת בנו בלבד וכו'. ובשו"ע (שם ס"ה) כתב שאין הפסק לאיסור נכדותיו, אך הביא את דעת הרמב"ם שיש הפסק לאיסורן. ובת בן בן אשתו בלבד וכו'. ובשו"ע (שם ס"ד) כתב שאין הפסק

הרמב"ם המבואר' – ספר זמנים חלק ב'

בספר כלולים פסקי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש, בהלכות תעניות ובהלכות מגילה וחנוכה חמץ ומצה שופר וחנוכה.

בנוסף, בכדי לבאר היטב את מושגי האסטרונמיה והחשבונות המורכבים, הקדמנו להלכות קידוש החודש מבוא נרחב ומושקע. למבוא וההלכות עצמם נלווים איורים תרשימים ומפות ברורים ומדויקים, כך שמושגים מופשטים רבים המוזכרים בדברי הרמב"ם, קיבלו בהירות עצומה.

פירוט תוכן הפרסומים ועבודת המכון ביחס אליהם

פסקי ההלכה של הרמב"ם בספרו 'משנה תורה' נקבצו ונאספו מתוך כל ספרות חז"ל, וסודרו על ידו במיון מוקפד ובסדר מדויק ומאורגן לפרטי פרטים. יצירתו של הרמב"ם כוללת עבודת מחקר מעמיקה בסוגיות התלמוד, הכרעות מחודשות והבנות מקוריות במחלוקות התנאים והאמוראים. דקדוקו הלשוני הוא בתכלית הדקדוק, ומנוסח בלשון קצר וצח להפליא.

היצירה המופלאה של מכון הרמב"ם המבואר היא, חיבור ביאור בהיר ומוזקק, רהוט ותמציתי, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, ומשולב בתוך לשונו של הרמב"ם, במלאכת מחשבת.

בנוסף נתחברו ע"י המכון ארבעה מדורים נוספים, וכפי שנפרט:

א [מדור 'הערות', הערות עיוניות קצרות שמובאות בשוליים, ומרחיבות יותר לעומק בענינים הקשורים עדיין לפשט, על בסיס פרשנו של הרמב"ם.

ב [מדור 'הלכה למעשה', תמצית פסיקת ההלכה למעשה, על פי פסקי השלחן ערוך, הרמ"א, שו"ע הרב, והמשנה ברורה.

ג [מדור 'מקורות', להרחיב את אפקיו של המעיין, ולהפנותו למקור הדברים על מנת להעשיר את ידיעותיו.

ד [מדור 'עיונים', דיונים נרחבים אודות שיטתו של הרמב"ם לעומת שיטות שאר הראשונים. והרחבת הדברים לעומק ולרוחב בהבאת דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה.

להלן פירוט תחומי וסוגי עבודות העריכה במכון:

- **לימוד הסוגיות בעיון.** לצורך העריכה וכתירת הביאורים יש ללמוד את הסוגיא לעומק ולרוחב. להקיף את שיטות הראשונים והאחרונים בסוגיא,

ללמוד את דעת רבינו הרמב"ם בהתאם לכך. לגשת לכתיבת הביאור בדקדוק מקסימלי בדבריו.

- **בדיקת המקורות.** ענין יסודי בעבודת העריכה הוא לבדוק את כל המקורות בהם מובאים מובאות הש"ס הפוסקים ופרשני הש"ס, ככל שניתן.
- **כתיבת הביאור.** נוסח הביאור חייב בראש ובראשונה להשתלב בשיטתו ובלשונו הצחה של הרמב"ם. יש להקפיד שהביאור יהיה בהיר רהוט ומבורר, בלשון קלה ותמציתית.
- **תיאום ואחידות.** התוכן הכתוב מועבר ל'מתאם ועורך לשון', שתפקידו להביא לכך שהביאור יקבל ליטוש אחיד, ובכך תיווצר הרמוניה מושלמת בכל הסדרה.
- **ביקורת.** בכל שלבי הביקורת וההגהה מושקעים משאבים רבים, ללא חסכון בזמן, על מנת להביא לכך שהתוצאה תהיה מושלמת ומרהיבת עין.
- **תרשימים ומפות.** לצרכי המחשה ישנם איורים ותרשימים רבים בספרי 'הרמב"ם המבואר', כמו למשל בהלכות סוכה שההמחשות הינם חלק בלתי נפרד מלימוד ההלכה. הגדילו לעשות במכון, במבוא הנרחב להלכות קידוש החודש, בו באו באריכות והרחבה רבה, תרשימים ומפות רבים, חדמיות של מערכת השמים, המחשות של מעקב אחר תופעות אסטרונומיות ועוד.

הפעילות הכבירה **במסגרת "מכון הרמב"ם המבואר"** **הינה תרומה אדירה למחקר התורני ולציבור הלומדים**

חיבורו העצום של רבן של ישראל שבכל הדורות - הרמב"ם, הלא הוא ספר 'משנה תורה', מתנוסס בעולם התורני מזה כאלף שנים, כספר שאין לו אח ורע בכל רחבי הספרות התורנית העניפה.

יצירתו רבת המימדים, היא ספר הספרים של פסיקת ההלכה, המקיפה את כל תחומי התורה וההלכה שמקורם מכל רחבי ששה סדרי משנה, שני התלמודים בבלי וירושלמי, וכל שאר מקורות דברי חז"ל התנאים והאמוראים.

מטרתו של "מכון הרמב"ם המבואר" היא, להנגיש את לימוד הרמב"ם לפני כל לומד, באמצעות בביאור בהיר ומזוקק, מעובד ומתומצת מתוך עשרות מפרשי הרמב"ם, כדי שהלימוד יהיה שווה לכל נפש. מהלומדים העמקנים, רבנים ותלמידי חכמים, ועד פשוטי העם ההוגים בתורת הרמב"ם.

עשרים הכרכים של "הרמב"ם המבואר" שכבר יצאו לאור, ומעשירים את ארון הספרים היהודי בכל מקום בעולם, חוללו מהפך עצום להוגים בספר הרמב"ם, ועוד היד נטויה להשלים את הסדרה בכ-8 כרכים נוספים. בכך, נתקרב קהלים רבים במעגלים נרחבים, המרחיבים את ידיעותיהם בלימוד התורה.

היחודיות שביצירה המופלאה - 'הרמב"ם המבואר'

ספרי הי"ד החזקה' להרמב"ם משמשים כספר פסיקה למדני עמוק, כאשר תלמידי חכמים הלנים בעומקה של הלכה, צוללים לעומק דבריו ודולים פנינים מהאוצרות הספונים בעמקי והקפי דבריו. בנוסף כאמור, דבריו הינם תמצית התורה שבעל פה כולה – הלכה למעשה.

משכך, נוצר קושי רב להוגים בספר, ובפרט ללומדים בקביעות, לבוא לידי הבנה מושלמת. באמצעות המדורים המגוונים שיצרו וערכו חוקרי מכון הרמב"ם המבואר, נוצרה כאן שלימות מרחיבה בהיקף ובעומק, להבנת דברי הרמב"ם כל אחד כפי מעלתו ודרגתו.

גולת הכותרת היא ללא ספק הביאור המשולב, כי במומחיותם השכילו העורכים למזג תמהיל נכון שממנו נוצר סגנון בהיר מזוקק ורהוט, כך שלימוד הרמב"ם כעת הינו ממש שוה לכל נפש.

מנגד, תלמידי חכמים החפצים ללמוד את דברי הרמב"ם לעומקם, יעינו במדור 'עיונים', שבו הובאו דבריהם של גדולי האחרונים מפרשי הרמב"ם, ומכלל מרחבי הספרות התורנית העניפה, להרחבת הסוגיות. כמו כן נעזרים המה בשאר המדורים: 'הלכה למעשה', 'מקורות', ו'הערות', המעשירים את ידיעותיו של הלומד.

שכר פעולתו של המכון הוא, בראותנו את עשרות כרכי הרמב"ם המבואר נפוצים בכל אתר. זהו חלקנו מכל עמלנו בידענו כי טובי הלומדים קובעים את סדר לימודם בספרי הרמב"ם המבואר. מרוויס המה את צמאונם ומעשירים את ידיעותיהם בתלמוד ובהלכה, ובזכות זו אף לדורות הבאים לא תשכח התורה מפי זרעו.

בעזה"ש"ת

ספר משנה תורה

רמב"ם ומבואר

לרבינו משה ב"ר מימון ז"ל

עם השגות הראב"ד ז"ל

ובו ארבעה שערים

ביאורי הרמב"ם

הלכה למעשה

מקורות

עיונים

זמנים [ב]

הלכות חמץ ומצה • הלכות שופר וסוכה ולולב
הלכות שקלים • הלכות קידוש החודש
הלכות תעניות • הלכות מגילה וחנוכה

בעזה ש"ת

ספר משנה תורה

רמב"ם ומבואר

לרבינו משה ב"ר מימון ז"ל

עם השגות הראב"ד ז"ל

ובן ארבעה שערים

הלכה למעשה

על פי שו"ע רמ"א ונושאי כליהם
שו"ע הרב ומשנה ברורה
בתוספת פסקי האחרונים

ביאורי הרמב"ם

ביאור משולב
בדברי הרמב"ם
בתוספת הערות

עיונים

קושיות, דיוקים, ביאורים
בדברי הרמב"ם
בירורי שיטות הראשונים
ציונים לדברי האחרונים

מקורות

ציוני המקורות
לדברי הרמב"ם,
מלוקט מנושאי הכלים
והמפרשים

זמנים [ב]

הלכות חמץ ומצה • הלכות שופר וסוכה ולולב
הלכות שקלים • הלכות קידוש החודש
הלכות תעניות • הלכות מגילה וחנוכה

ירושלים, ה'תש"פ

השתתפו בעריכה וביקורת בכרך זה:

הרב צבי וילהלם - יו"ר המערכת

הרב אברהם וילהלם עורך ראשי	הרב יוסף בנימין ורנר	הרב משה לאופר
הרב שמעון מן ביקורת ועריכה כללית	הרב יוסף ביין	הרב יהושע לויפר
הרב מרדכי קסטלניץ	הרב יחיאל בירנבאום	הרב מתתיהו לוריא
הרב אהרן גרינברג ביקורת כללית	הרב אשר גליק	הרב מאיר לידר
הרב נתן נטע פלוג עריכה כללית	הרב אברהם גרינברג	הרב חיים קופלוביץ
הרב ישראל זיידע הנהלה ועריכה כללית	הרב אברהם בר"ב וילהלם	הרב ישראל מלוביצקי
הרב משה מרינובסקי	הרב אברהם וינברג	הרב משה פישמן
הרב ישראל אברהם קלאר עריכה לשונית	הרב אלחנן וינברג	הרב חיים מלוביצקי
הרב ישראל זלמנוב הנהלה וביקורת	הרב מרדכי שלמה וינברג	הרב מאיר קסטלניץ
	הרב יעקב זינגר	הרב אליהו רוזנשטיין
	הרב בניהו כהן	הרב משה ריינר
		הרב רפאל שטלברג

הודעה ובקשה

מבקשים את מהלומדים בכל אתר, שאם ימצאו טעות או דבר הטעון תיקון יואילו בטובם לשגרם אלינו, כדי שנוכל לתקנם אי"ה במהדורה הבאה ויהיו ממוכי הרבים ושכרם כפול מן השמים
כתובת למשלוח הערות ותיקונים: פקס. 1532-5812395

גרפיקה ותלת מימד:

הר"ר שי קוואנץ; יוסף זוהר zoharyosef3d@gmail.com
המחשבות איוו: הר"ר לוי פולק levi.pollack2@gmail.com
תמונות: הרב אברהם חיים עדס - 'ארבעת המינים למהדרין'
ניקוד: הר"ר שאול יודי 053-3126168
עימוד ועיצוב: הר"ר שאול יודי; הר"ר חיים וילהלם
כריכה ושערים: שילוב 052-7680880

ה'תש"פ © 2020 PRINTED IN ISRAEL

כל הזכויות שמורות למכון הרמב"ם המבואר, ת.ד. 5066 נתניה
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי,
או לאחסן במאגר מידע, ללא אישור בכתב מהמנ"ל.

כתובת יו"ר המערכת: בר אילן 13, נתניה

tzwiwil@gmail.com

להצצה ולכל ענייני הספר ניתן לפנות לטל. 054-8167709

לספר זה לא קיים תוכן ענינים

הלכה ו
אין חייבין כרת אלא
על אכילת עצמו של
חמץ וכו', פסחים מג, א.

של ישראל שעבר עליו הפסח אף על פי שהוא אסור בהנאה אם נתערב בין במינו בין שלא במינו הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח, שלא קנסו ואסרו אלא בחמץ עצמו אבל התערבות מתרת באכילה לאחר הפסח.

השגת הראב"ד ו. אין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ, *אבל ערוב חמץ כגון פתח הפתלי
ה"ו, אב"ל... המדרי, ל"ב
ה"ו (לדף מג) פסק נאלו כרעק משום דאין כותב נכדי אכילת פתח.

רמב"ם מבואר

הלכה ו
עונש האוכל תערובת חמץ

אין חייבין עונש כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ - חמץ העומד לשעצמו ואינו מעורב בדבר אחר, אבל על ערוב חמץ [- תערובת חמץ], כגון פתח הפתלי - מאכל העשוי מתערובת של חלב ומלח ופתח, ושכר המדי - משקה משכר העשוי משריית מיני דגניים, וכל הדומה להן - כל מאכל ומשקה הדומה להם

וחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אף על פי שהוא אסור בהנאה [כמבואר בהלכה קודמת], מכל מקום אם נתערב בדבר אחר, בין אם התערב במינו ובין אם התערב שלא במינו, הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח, מפני שלא קנסו חכמים ואסרו חמץ שעבר עליו הפסח אלא בחמץ עצמו שאינו מעורב בדבר אחר, אבל התערבות [- מאכל שמעורב בו חמץ] מתרת באכילה לאחר הפסח.

הערות

לאחר הפסח, שכיון שתערובת זו לא היתה אסורה בפסח מותרת היא לאחר הפסח. אך אם החמץ התערב לפני הפסח, התערובת אסורה בהנאה לאחר הפסח, שהרי אסור להשהותה בפסח [כמבואר בדברי רבינו להלן (פ"ד ה"ח)]. מגיד משנה (להלן פ"ד ה"ב). [וכתב המשנה ברורה (סי' תמו ס"ק קא) כי האיסור ליהנות מתערובת שהשהה אותה באיסור בפסח הוא רק כאשר איסור השהיה הוא מן התורה, אבל באופן שמן התורה החמץ בטל, מותר ליהנות מן התערובת לאחר הפסח אף שמרבין אסור להשהותו. וראה עוד בשו"ע ונושאי כליו (שם סי"א) פרטים נוספים בדיון תערובת חמץ שעבר עליה הפסח].
32. מדברי רבינו משמע שהתערובת מותרת אפילו אם אין בה ששים כנגד החמץ, ואף על פי שכל איסורי התורה אינם בטלים בפחות משישים, כאן התירו חכמים כאשר יש בה רוב כנגד החמץ ולא קנסוהו. בית יוסף (סי' תמו ס"ק יא ד"ה וכתב הרא"ש), אמנם לשיטת הטור (שם) התערובת מותרת רק אם יש בה ששים כנגד החמץ, וראה בהלכה למעשה.
33. ומיועד לטבול בו את הפת. רבינו מנחם.
34. וכך היו רגילים לעשותו אנשי מדי. רבינו בפירוש המשניות (פסחים פ"א מ"א).

האיסורים אין התערובת נאסרת בכל שהוא אלא בשישים או ברוב [כפי שיבואר להלן] ואילו החמץ אסור בכל שהוא. וראה בעיונים וזעם לחומרא זו.

כללי התערובת של כל האיסורים מבוארים בדברי רבינו בהלכות מאכלות אסורות (פ"ט ה"א-ה, שם ה"י), וכך דינם: מין בשאינו מינו אסור בינות טעמי [- התערובת נאסרת רק אם יש בה טעם של האיסור]. ומין במינו אסור בשישים [- אם הכמות שלה ביחס לחזותית האיסור אינה גדולה משישים]. אמנם כלל זה אינו נוהג בכל האיסורים וישנם איסורים מסוימים בהם נאמרו שיעורים אחרים, כמבואר בדברי רבינו שם (הלכות י"ט).

דברי רבינו אודות חומרת חמץ בפסח היא רק על אכילה בחג הפסח עצמו, אך בערב הפסח לאחר חצות היום, אף שאסורים באכילת חמץ [כמבואר בדברי רבינו להלן (הלכה ט)], מכל מקום דין התערובת כאשר איסורים שהאיסור בטל בשישים או ברוב. ואף אם נתערב החמץ לאחר חצות, אם רוצה לאוכלו קודם שיכנס הפסח הרי הוא בטל בשישים או ברוב כאשר איסורים. כסף משנה. [ועיין מגיד משנה, וראה בכסף משנה מה שביאר בדבריו].

31. דין זה נאמר רק אם החמץ היה עומד בפני עצמו בפסח והתערב

הלכה למעשה

וחמץ של ישראל שעבר עליו וכו' אם נתערב וכו' הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח. ובשו"ע (שם סי"א) כתב, שהתערובת מותרת רק אם יש בה ששים כנגד החמץ כדיני תערובת בכל איסורי אכילה שבתורה. ובמשנ"ב (שם ס"ק קה) כתב שאם התערב יבש ביבש הרי הוא בטל ברוב ככל איסורי התורה. וכתב בשו"ע הרב (שם סי"א) שיש סוברים שאף אם אין בה ששים כנגד החמץ אלא רוב בלבד הרי היא מותרת. ולהלכה יש להחמיר, אך בשעת הדחק או במקום הפסד יש לסמוך על המתירים.

ערוב חמץ במין אחר לפני הפסח כדי לאוכלו
לאחר הפסח

כתב בשו"ע הרב (סי' חמב סי"ה) שמוותר לערב חמץ בדבר אחר לפני הפסח כדי לאכול ממנו לאחר הפסח. ואף על פי שאסור לבטל איסור לכתחילה, מכל מקום בנידון זה מותר כיון שמעורבו לפני הפסח בשעה שהוא מותר באכילה וכן דעתו לאוכלו לאחר הפסח שהיא שעת היתר.

להקל. אמנם סיים כי לדברי הכל חמץ זה מותר בהנאה.

הלכה ה

חמץ שנתערב בדבר אחר בפסח בין במינו בין שלא במינו הרי זה אסור בכל שהוא. וכתב המשנ"ב (סי' תמו ס"ק) בשם האחרונים, כי באופן שיש עוד צדדים להקל יש לסמוך על דעת בעל השאלות שחמץ שוה לשאר איסורים.

חמץ שנתערב קודם הפסח

כתב השו"ע (שם סי"ד) שחמץ שהתערב לפני הפסח אינו אסור בכל שהוא, אלא בטל כאשר איסורים. ויש חולקים ואוסרים משום שהאיסור חזר וניערר בפסח. וכתב הרמ"א שנוהגים להתיר, אך ההיתר הוא רק באופן שהחמץ המעורב הוא לח אבל אם החמץ יבש אסור לאוכלו, כי יש לחשוש שמא יישארו ממנו פירורים במקום מסויים בתערובת והם יתנו טעם בשאר התערובת בפסח.

בשאלת כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת שלש ביצים וכו', שם מד', א. שלש ביצים. עירובין פב, ב (במשנה) ושם פג, א. רבינו מנחם אבל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת שלש ביצים וכו', יומא עג, ב - עז, א.

רבינו מנחם. וראה בחשית הלכה ז האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא וכו'. יומא עג, ב.

ושכר המדי וכל הדומה להן מדברים שהחמץ מערב בהן, אם אכלו בפסח לוקה ואין בו פרת, שנאמר כל מחמצת לא תאכלו. במה דברים אמורים, בשאכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת שלש ביצים הוא שלוקה מן התורה. אכל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת שלש ביצים, אף על פי שאסור לו לאכל, אם אכל אינו לוקה אלא מנפת מדרות.

ז. האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה, שנאמר לא יאכל חמץ.

רמב"ם מבואר

- אם שיעור החמץ בתערובת הוא מועט עד שכאשר אוכל מן התערובת בשיעור זמן שאוכלים בו שלוש ביצים אין כזית חמץ במה שאכל, אף על פי שלכתחילה אסור לו לאכל את התערובת, מכל מקום אם אכל אותה אינו לוקה עליה ארבעים מלקות כדין העובר על כל איסורי תורה, אלא הרי הוא לוקה מנפת מדרות בלבד.

הלכה ז

אכילת חמץ בבל שהוא

האוכל מן החמץ עצמו [שלא בתערובת] בפסח, כל שהוא [שיעור מועט ביותר], הרי זה אסור מן התורה⁴⁰, שנאמר (שמות יג, א): 'לא יאכל חמץ',

שאף הוא מדברים שהחמץ מערב בהן, אם אכלו בפסח לוקה - נענש עליהם במלקות ואין בו פרת, שנאמר (שמות יב, ב): 'כל מחמצת לא תאכלו', ומחמצת היינו תערובת חמץ³⁵, וכיון שבפסוק זה המדבר על תערובת חמץ נזכר רק איסור אכילה ולא עונש כרת³⁶ יש ללמוד מכך שהאוכל תערובת חמץ עובר רק על איסור לאו ואינו נענש בכרת³⁷. במה דברים אמורים, באופן שאכל שיעור של כזית חמץ שהיה מעורב בתוך התערובת, בכדי אכילת שלש ביצים - בשיעור זמן שאוכלים בו שלוש ביצים [והוא הנקרא 'בכדי אכילת פרס']³⁸, שבאופן זה בלבד הוא שלוקה מן התורה על אכילת התערובת, אכל אם אין בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלש ביצים

הערות

בהם כזית בכדי אכילת פרס, אך אם אוכלם לבדם אפשר לאכול מהם לומר שאין חייבים על אכילת מאכלים אלו לכרם כיון שאין זו דרך אכילתם, אך רבינו פוסק להלכה שגם באופן זה חייב. וראה בעיונים הרחבה בענין זה.

39. צריך ביאור מדוע כתב רבינו 'אבל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת שלוש ביצים' וכו' ולא כתב 'אבל אם לא אכל כזית בכדי אכילת שלוש ביצים', בדומה ללשון בה פתח. וראה על כך בשו"ת רדב"ז (תלח ח סי' ג).

נחלק המפרשים האם אכילת תערובת חמץ כאשר אין בה כזית בכדי אכילת פרס אסורה מן התורה [אלא שאין לוקים עליה] או שאסורה רק מדרבנן. הרמב"ם (השמות על ספר המצוות לא תעשה קצח) כתב שרבינו סבר שאסורה מדרבנן, וכן כתב רבינו בהלכות מאכלות אסורות (פס"ז ה"א) לגבי כל איסורי התורה שאיסור תערובתם הוא רק כשיש ממשות של האיסור בתוך התערובת, והממשות היא רק כשיש כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס. אמנם רבינו מנחם והבס"פ משנה (ד"ה ועיל דר אליעזר) כתבו, שדין התערובת הוא כדין חמץ בעין, שבאופן שאינו אוכל ממנו כזית בכדי אכילת פרס איסורו מן התורה ואין לוקים עליו [במבואר בדברי רבינו בהלכה הבאה ובהלכות שביתת עשור (פ"ב ה"ד)]. וכן בתערובת שאין בה כזית חמץ בכדי אכילת פרס איסורה מן התורה אלא שאין לוקים על אכילתה. וכדבריהם כתב בשו"ת מהר"ל (פ"ב סי' פח ד"ה בחלוקה), וראה שם שביאר מדוע דין החמץ שונה משאר האיסורים שאין בתערובתם איסור תורה בפהות מכזית בכדי אכילת פרס. וראה עוד להלן הערה 40.

40. מלשון רבינו 'האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא וכו' אסור מן התורה' משמע כי באופן שאוכל תערובת חמץ שאין בה כזית חמץ בכדי אכילת פרס, אינו אסור מן התורה ואף שבתוך התערובת שאכל ישנו כל שהוא חמץ. צפנת פננת ומפרשים נוספים. אמנם בשו"ת רדב"ז (ח"ה סי' קמג. אלה תקטו) כתב, כי אף אכילת תערובת חמץ שאין בה כזית חמץ בכדי אכילת פרס אסורה מן התורה, והטעם שכתב

35. 'מחמצת' משמע שאינו חמץ גמור, והיינו תערובת חמץ. ערוך השולחן (סי' חמב סי'). וראה בתרגום יונתן (שמות יב, ב) שחורגם 'כל מחמצת לא תאכלו' - 'כל ערביי דמחמצת לא תיקלון'.

36. בשונה מחמץ בעין שכתוב בתורה עונש כרת על אכילתו, שנאמר (שמות יב, טו): 'כי כל אכל חמץ ונקרנה'.

37. בדברי רבינו בהלכה זו נתבאר ע"פ המגיד משנה וכפי שביאר בדבריו בבס"פ משנה (בסוף דבריו ד"ה וראה לומר). וראה בעיונים ביאורים נוספים בדברי רבינו.

38. 'פרס' הוא מלשון 'פרוסה', כלומר, חצי כיכר. ושיעור כיכר שלם הוא שש ביצים, וחצי כיכר הוא שלוש ביצים. ע"פ דברי רבינו בפירוש הזמנויות (פרה פ"א מ"א) ורש"י (עירובין פב, ב ד"ה חציה). [ויש הסוברים שאכילת פרס שיעורה ארבע ביצים. רבינו מנחם. וראה שו"ע הרב (סי' תריב סי' ד)].

בשיעור הזמן של אכילת פרס במידות זמנים ישנן דעות רבות בין האחרונים [בין שתי דקות לתשע דקות], ראו בספר מידות ושיעורי תורה (בייניש, פ"ב סי' ג). ובשו"ת צמח צדיק (א"ח סי' קח) כתב אודות צירוף שתי אכילות לשיעור של איסור אכילה שיש להזמיר להמתין בין אכילה לפת ואין מחלוקת המפרשים לענין אכילה בשיעור של יותר ואין שתי האכילות מצטרפות.

רבינו מבאר כאן כי באופן שהחמץ אינו בעין אלא הוא בתערובת, אינו נענש עליו אלא אם כן אכל ממנו כזית חמץ בכדי אכילת פרס, ואף כשאוכלו בשיעור זמן זה אינו עונש כרת אלא מלקות בלבד. וראה להלן הערה 39 מחלוקת המפרשים לענין אכילה בשיעור של יותר מכדי אכילת פרס, האם היא אסורה מן התורה או מדרבנן.

הראב"ד השיג על רבינו [ע"פ ביאור המגיד משנה בדברית], הלא כאן מדובר אודות 'כזית חמץ' ושיעור המדי, ומאכלים אלו נאכלים כשיבול לפת ואין אפשרות לאכול מהם כזית בכדי אכילת פרס, וכן כתב הר"ק (פסחים יג, ב ד"ה הר"ק) אודות דברים אלו שאינם נאכלים בשיעור אכילת פרס ומשום כך אין חייבים עליהם. ויישב הזמנוד משנה, שאמנם בדרך כלל מאכלים אלו נאכלים כשיבול לפת ובאופן זה אין

הלכה ח
אסור לאכול חמץ
ביום ארבעה עשר
מחצות היום וכו'.
פסחים כח, ב.

ואף על פי כן אינו חיב פרת או קרבן אלא על פשעור שהוא פותח פחות מכונית במזיד
מפני אותו מכת מרדות.

ח. אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה שהוא מתחלת שעה שביעית
ביום. וכל האוכל בזמן זה לוקה מן התורה, שנאמר לא תאכל עליו חמץ, כלומר על קרבן
הפסח, כך למדו מפי השמועה בפרוש דבר זה לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת
הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום.

השגת הראב"ד
ה"ח. וכו'... התורה. א"א
מלקוח ממנו ואין לנו מחזור
דכין דק"ל כ"ט (פסחים כח)
בלפני זמנו ואחר זמנו דלא

דרש ה"ח קראי לא תאכל לא תאכל זמנו ולאחר זמנו נהי דאסור בלפני מן המורה מניס הראשון משכחו זמנו או מלא תשטע על חמץ כדכר (פסחים ה) אלא
אסור הנאה ללא מן המורה ומלקוח נמי ללא.

רמב"ם מבואר

מחצות היום ולמעלה [- והלאה] שהוא מתחלת
שעה שביעית ביום - כאשר מסיימת השעה
השישית בשעות זמניות ומתחילה השעה השביעית.
וכל האוכל בזמן זה לוקה מן התורה. ואיסור
האכילה בזמן זה נלמד ממה שנאמר (דברים טו, א): 'לא
תאכל עליו חמץ', כלומר [- כוונת התורה בתיבת
'עליו' היא] על קרבן הפסח, כי כך למדו מפי
השמועה [- כך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה
רבינו] בפרוש דבר זה: לא תאכל חמץ משעה
שראויה לשחיטת הפסח, שהוא [- זמן השחיטה הוא]
בין הערבים, והוא חצי היום - כלומר לאחר חצות

ומאופן ניקוד תיבת 'יאכל' יש ללמוד שהאיסור הוא
גם בכל שהוא. ואף על פי כן אינו חיב פרת אם
אכל את החמץ במזיד או קרבן אם אכל את החמץ
בשוגג, אלא על אכילה פשעור, שהוא פותח פחות מכונית.
מפני אותו מכת מרדות
מדרבנן, אך אינו לוקה מלקוח ארבעים כמו על שאר
איסורי התורה.

הלכה ח

אכילת חמץ בערב פסח לאחר חצות

אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר [- בערב פסח]

הערות

בשני הביאורים שהובאו לעיל (הערה 41) באופן הלימוד של איסור חמץ
בכל שהוא מתיבת 'לא יאכל', לפי הביאור שתיבת 'לא יאכל' מוסב
על המאכל ביאר במעשה רוקח, כי למרות שמאופן הניקוד למדים
איסור לכל שהוא, מכל מקום כיון שעיקר לשון אכילה הוא בכיות לכן
רק בשיעור זה לוקים מן התורה. ולפי הביאור השני שאיסור חמץ בכל
שהוא נלמד מכך שבתיבת 'לא יאכל' נכלל גם איסור הנאה, ואיסור
כל שהוא אינו משום אכילה אלא משום הנאה, ביאר רבינו מנוח
הטעם שאין לוקים על אכילה זו הוא מחמת הכלל שאין לוקים על
איסורי הנאה [וכדברי רבינו בהלכות מאכלות אסורות (פ"ה ה"ט)].

44. 'שעות זמניות' הן שעות שאין קבועות כמו השעות הנהוגות
במינו, אלא מתלקים את היום וכן את הלילה לשנים עשר חלקים,
וכל חלק מהם הינו 'שעה זמנית'. נמצא שאורך השעה משתנה בזמן
לזמן, בחורף שהיום קצר והלילה ארוך - שעות היום קצרות ושעות
הלילה ארוכות, ובקיץ שהיום ארוך והלילה קצר - שעות היום ארוכות
ושעות הלילה קצרות.

45. ע"פ דברי רבינו בהלכות קידוש החודש (פ"ה ה"א).
דרכו של רבינו לעיתים כאשר מביא דרשת חז"ל על פסוק, להוסיף
'מפי השמועה למד' [היינו, כך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה
רבינו], וזאת כאשר הדרשה אינה משתמעת מפשטות לשון הכתוב,
ואילו לא היתה קבלה ביד חכמים לפרש כך את הפסוק - לא היו
דורשים כן מאליהם. ע"פ מלבי בקדוש (סי' תלא, הובא בקצרה ביד מלאכי
כללי הרמב"ם כלל לט). וראה בעיונים להלן (פ"ב ה"א) בהרחבה אודות
כלל זה.

וראה עוד בדברי רבינו בהקדמתו (שם) הגדרת ההלכות הנקראות 'הלכה
למשה מסיני', ומונה שם את כל ההלכות הללו. וראה במגילת אסתר
(על ספר המצות שורש א) בביאור דבריו.

46. זמן שחיטת קרבן פסח הוא 'בין הערבים' כמו שנאמר בתורה:
וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ בֵּין עֶרְבַיִם וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ בֵּין עֶרְבַיִם, והיינו מחצות היום
ואילן, וכפי שמפרש רבינו להלן, וכן כתב רבינו בהלכות קרבן פסח
(פ"א ה"ד). [וראה רש"י, רמב"ן ואבן עזרא (שם) בביאור הלשון 'בין
הערבים']. אמנם לענין זמן שחיטת קרבן תמיד של בין הערבים כתב
רבינו בהלכות תמידין ומוספין (פ"א ה"ג) שהוא מוצי' שעה אחת חצות

רבינו 'מן הזמץ עצמו' הוא משום חיוב הכרת או הקרבן הזמורים
בהמשך ההלכה, ובה ללמד שלמרות שאכל מן החמץ עצמו, אינו חיב
כרת או קרבן אם אכל פחות מכונית. וראה לעיל הערה 39 מחלוקת
המפרשים בענין זה.

מלשון רבינו 'הוא חמץ עצמו בפסח' דייק בפרי מגדים (סי' תקנו,
איל אברהם סק"א) כי רק בפסח חמץ אסור בכל שהוא, ולא בערב פסח
מחצות היום [וכן כתב מהר"ב"ש (סי' נא) הובא במשנה למלך]. אולם
במעשה רוקח כתב כי גם בערב פסח חמץ אסור בכל שהוא. וראה
שם מה שכתב בביאור לשון רבינו.

41. בשו"ת מהר"ב"ש (סי' יח) ביאר זאת בשני אופנים: א. כאשר תיבת
'יאכל' מנוקדת בפתיח תחת הכ"ף [יאכל] המשמעות היא כלפי האדם
האוכל, והכלל הוא שאכילה פחותה מכונית אינה נחשבת כפעולת
אכילה, אך כאשר היא מנוקדת בצירי' תחת היי"ד [יאכל] המשמעות
היא כלפי המאכל הנאכל, ולגבי עצם המאכל הרי גם שיעור כל שהוא
נחשב כמאכל. [וכביאור זה נקט במעשה רוקח]. ב. כאשר נאמר בתורה
'לא יאכל' בניקוד צירי' משמע גם איסור הנאה כמבואר בדברי רבינו
לעיל (הלכה ב), ואם כן יש ללמוד מכך איסור אכילה בשיעור כל שהוא,
כי אף שאינה נחשבת לאכילה מכל מקום היא אסורה מצד ההנאה
שבה. [וכביאור זה כתבו רבינו מנוח והרדב"ז (ח"ה סי' קמג, אלף תקט)].
בסוף משנה קשה, מפני מה הוצרך רבינו ללימוד מיוחד לגבי חמץ
שהוא אסור בכל שהוא, הלא כלל הוא בכל התורה שחצי שיעור אסור
מן התורה. וראה על כך בעיונים.

42. הקשה הכסף משנה, מרדכי שיהא רבינו לשונו ובתחילת ההלכה כתב
'כל שהוא' וכאן כתב 'פחות מכונית'. וביאר שלגבי איסור אכילה נקט
רבינו 'כל שהוא', כיון שאפילו מעט מן המעט שאין בו הנאה כלל הרי
הוא אסור באכילה. אמנם לגבי העונש של מכת מרדות נקט רבינו
'פחות מכונית' לומר שאף שיש איסור במעט מן המעט מכל מקום אינו
לוקה מכת מרדות אלא אם אכל דבר שיש לו קצת הנאה ממנו. אך
כתב כי צריך עיון מהו השיעור המכדיל בין אכילת 'כל שהוא' שאין
לוקה עליו לפחות מכונית שלוקה עליו, ומנין לרבינו חילוק זה. וראה
במעשה רוקח מה שביאר בענין זה.

43. הטעם שאין לוקים מן התורה על אכילת חמץ פחות מכונית, תלוי

הלכה ט

ואסרו חכמים לאכול חמץ מתחילת שעה שישית וכו'. פסחים יא, ב (במשנה) - יב, ב. כרי שלא יגע באיסור תורה, שם ב, ב. תולין בה וכו' ולחם תורה, ירושלמי פסחים פ"א ה"ה. קט"מ.

מ. ואסרו חכמים לאכול חמץ מתחילת שעה שישית כדי שלא יגע באסור תורה, ומתחילת שעה שישית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנחה שעה שישית מדברי סופרים, ושאר היום משביעית ולמעלה מן התורה.

שעה חמישית אין אוכלין בה חמץ, גזרה משום יום המעון, שפא ימעה בין חמישית ושישית. ואינו אסור בהנחה בשעה חמישית, לפיכך תולין בה תרומה ולחם תורה וכו' ויצא בהן מחמץ שהוא קדש לא אוכלין ולא שורפין, עד שתגיע שעה שישית שורפין הכל.

רמב"ם מבואר

בה חמץ, גזרה משום יום המעון שאין רואים בו את השמש ואין אפשרות להבחין איזו שעה היא ביום, וחששו שפא ימעה בין שעה חמישית ושעה שישית, ויסבור על השעה השישית האסורה באכילה כי היא השעה החמישית, ויבוא לאכול בה⁵⁰, ואינו אסור בהנחה בשעה חמישית, אלא האיסור הוא על אכילה בלבד⁵¹. לפיכך - כיון שהחמץ מותר בהנחה בשעה חמישית, תולין בה תרומה ולחם תורה - תרומה שהיא חמץ, או לחם הבא עם קרבן תורה⁵² וכו' ויצא בהן מחמץ שהוא קדש - ושאר קדשים שהם חמץ, ו'תולין' פירושו הוא לא אוכלין אותם, ולא שורפין אותם⁵³, כי מאחר שהם קדושים אסור לשרוף ולהפסיד אותם בשעה שעדיין לא נאסרו בהנחה⁵⁴ עד שתגיע שעה שישית שאז שורפין את הכל - גם את הקדשים] כיון שבשעה זו החמץ נאסר גם בהנחה⁵⁵.

היום, ולכן גם איסור אכילת חמץ מן התורה הוא מחצות היום⁴⁷.

הלכה ט

איסור אכילת חמץ בערב פסח בשעה חמישית ושישית

ואסרו חכמים לאכול חמץ מתחילת שעה שישית - לאחר סיום השעה החמישית כאשר מתחילה השעה השישית, כדי שלא יגע באסור תורה - כלומר, אם יהא מותר לאכול חמץ בשעה שישית עלול להימשך ולאכול גם בתוך השעה השביעית, שבזמן זה החמץ אסור באכילה מדין תורה⁴⁸. ומתחילת שעה שישית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנחה במשך כל שעה שישית⁴⁹ והאיסור הוא מדברי סופרים - מדרבנן, ושאר היום מהשעה השביעית ולמעלה איסורו הוא מן התורה, וכפי שנתבאר בהלכה הקודמת. והוסיפו חכמים ותקנו שגם שעה חמישית אין אוכלין

הערות

שביעית האסורה מן התורה, ורבינו נשאל על כך, והשיב (שית הרמב"ם סי' רנב, הובא בכסף משנה), שאכן כך מבואר בגמרא, ומכל מקום בחר רבינו לנקוט בחיבורו את האופן המצוי יותר שאנשים טועים בשעה אחת, כי דרכו בחיבורו לכתוב את הדברים וטעמיהם באופן הקרוב אל השכל או אל הדבר המצוי יותר. וראה תירוצו אחר בכסף משנה בשם ה"ר א"ם.

51. הטעם שגזרו בשעה החמישית רק על איסור אכילה ולא על איסור הנאה, ביאר הצ"ח (פסחים ג, ב ד"ה ונטילה, יא, ב ד"ה ר"מ) לפי שאיסור הנאה קל יותר שהרי אין לוקים עליו [ראה לעיל הערה 43], ובשעה חמישית לא גזרו חכמים אלא על איסור אכילה ההמור. וראה בפני יחזקע (שם ד"ה ותולין) טעם אחר.

52. המביא קרבן תודה צריך להביא עמה ארבעים לחמים, שלושים מהם צריכים להיות מצה, ועשרה מהם צריכים להיות חמץ, כמבואר בדברי רבינו בהלכות מעשה הקרבנות (פי"ט הי"ח).

53. [רבינו מפרש את דבריו לעיל 'תולין' בה תרומה] שהכוונה שאין אוכלים אותה ואין שורפים. 'תולין' הוא דבר התלוי שאינו לא בשמים ולא בארץ. כלומר, לא אוכלים את התרומה ולא שורפים אותה. תפארת ישראל (פסחים פ"א מ"ד, יבין אות יח).

54. מפני שאסור לגרום בוין לקדשים. רבינו מנוח.
55. אך קודם לכן, בשעה חמישית - ניתן עדיין ליהנות מהם להאכיל אותם לבהמות, ולכן אסור לשורפם. ע"פ רש"י (פסחים יא, ב ד"ה תולין). [אמנם הקשה בחיזוקי הגר"י הלוי, שטעם זה מועיל רק לתרומה ולא לקדשים, שהרי אסור להאכיל אותם לבהמות, ואם כן מדוע אסור לשורפם בשעה חמישית אחר שכבר נאסרו באכילה ואי אפשר ליהנות מהם. וראה שם מה שתירץ].

מלשון רבינו 'עד שתגיע שעה שישית' נראה כי חיוב השריפה הוא רק משהגיעה שעה שישית. ואף על פי שאסור חכמים את החמץ מתחילת

היום, וכתב בערוך השולחן (הענין, תמיד ומספין סי' קא ס"ה) כי זמן זה הוא מדרבנן, אבל מן התורה זמנו מחצות, וראה במהדורותינו בעיונים שם דעות שונות בזה.

47. דברי רבינו שניים במחלוקת תנאים (פסחים כח, א-ב): רבי יהודה סובר שהאכילת חמץ בערב פסח עובר על הלאו 'לא תאכל עֲלֵי חֻמֶּץ', ורבי שמעון סובר שאינו עובר בלאו זה. ורבינו פוסק כרבי יהודה. והשיג עליו הרמב"ם שההלכה היא כרבי שמעון, אך כתב שגם לדברי רבי שמעון יש איסור תורה באכילת חמץ בערב פסח, אלא שאין לוקים עליו ואין בו איסור הנאה מן התורה, והביא הראב"ד שני מקורות אחרים לאיסור האכילה, וראה בעיונים מחלוקת הראשונים בדעת רבי שמעון.

48. משאת המלך (סי' קלה ד"ה וראה בזה, הגדה של פסח עמ' יג ואילך).
49. 'ומתחילת שעה שישית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנחה שעה שישית' - כן היא הגירסא ע"פ כתי' תימן (מהר"ר י"ק ויד פשוטה). בדפוסים אחרים גרסו 'ומתחילת שעה שישית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנחה כל שעה שישית'.

50. מדברי רבינו נראה שהטעם שאסרו חכמים לאכול חמץ משעה חמישית הוא מחשש שיטעה בין שעה חמישית לשעה שישית, כלומר שכאשר אסור חז"ל לאכול חמץ בשעה חמישית [מחשש שיגע בשעה שביעית], אסרו גם את השעה החמישית מחשש שמא יטעה בין שעה חמישית לשעה שישית ויבוא לאכול בשעה חמישית האסורה מדרבנן [המפרשים עמדו על כך שלכאורה הרי זו 'גזירה לגזירה', כלומר מאחר שהשעה השישית עצמה אסורה רק משום גזירה אין לגזור גזירות בשבילה, וראה בחיזוקי מהר"ק ובמרכבת המשנה מה שתירצו על זה]. אמנם בגמרא (פסחים יב, ב) מבואר שלא כדבריו, אלא אסרו חכמים את השעה החמישית מחשש שמא יטעה ביום המעון בשבתים, היינו שיטעה בין השעה החמישית לשעה השביעית ויבוא לאכול בשעה

הלכה י
הא צמדת וכו', פסחים
יא, ב (במשנה) - יב, ב.

פרק שני

הלכה א
מצות עשה מן התורה
להשביט החמץ וכו'.
פסחים ד, ב - ה, א.

י. הא למדת שמתיר לאכל חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית, ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו, והאוכל בשעה ששית מפין אותו מכת מרדות, והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה.

פרק שני

א. מצות עשה מן התורה להשביט החמץ קדם זמן אסור אכילתו, שנאמר ביום הראשון תשביתו שאר מנתיכם, מפי השמועה למדו שראשון זה הוא יום ארבעה עשר. וראיה לדבר זה, מה

רמב"ם מבואר

בשעה חמישית אבל נהנין בו [בשעה זו], והאוכל בשעה ששית מפין אותו מכת מרדות כיון שעבר על איסור דרבנן, והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה ארבעים מלקות כדין העובר על איסור תורה.⁵⁶

פרק שני

(פ"א ה"ח), ולפני זמן זה מצוה להשביט את החמץ, שנאמר (שמות יב, טו): 'ביום הראשון תשביתו שאר מנתיכם', ומפי השמועה למדו [כך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה רבינו], ש'ראשון' זה האמור כאן הוא יום ארבעה עשר בניסן. וראיה לדבר זה

הלכה ו

סיכום דיני החמץ בערב פסח

הא [הרי] למדת מהאמור לעיל, שמתיר לאכל חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית⁵⁶, ואין אוכלין

הלכה א

מצות השבתת חמץ בערב הפסח

מצות עשה מן התורה להשביט [לבטל] את החמץ קדם זמן אסור אכילתו, וזמן איסור אכילת חמץ הוא בערב פסח לאחר חצות היום [במבואר לעיל

הערות

הראש (פסחים פ"א ס"י ט) והתוספות (שם ד, ב ד"ה מדאורייתא) כתבו שמצות ההשבתה היא כאשר מתחיל זמן האיסור שהוא בשעה שביעית. וכן היא דעת הרמ"ך, ולכן הקשה על רבינו מדוע כתב 'קודם זמן איסור' אכילתו.

ובמנחת חינוך (מצוה ט) חקר במהות מצות 'תשביתו', האם המצוה היא בקיום ועשה, כלומר שמצוה לקחת חמץ ולהשביטו ובכך מתקיימת המצוה, ואם אין לו חמץ, אף שאינו עובר על איסור אף הוא לא קיים את המצוה, כמו מי שאין לו בגד של ארבע כנפות, שאמנם אינו עובר על איסור אף אינו מקיים את מצות ציצית וכדי לקיים את המצוה צריך לקנות בגד של ארבע כנפות ולהטיל בו ציצית. או שמחת המצוה היא שלא יהיה בביתו חמץ, וגם כשאינו משביט חמץ בידיים מתקיימת מצוה זו ממילא, בעצם הדבר שאין ברשותו חמץ. וכתב, כי מדברי רבינו שיש להשביט את החמץ קודם זמן האיסור, נראה שהמצוה מתקיימת בכך שאין ברשותו חמץ, כי אם המצוה מתקיימת במעשה ההשבתה, היה צריך להשביט את החמץ בזמן האיסור ולא קודם לכן. וראה מה שדנו בדבריו ברשת ויען יוסף (אריה ט"ז רטב), ברכת אברהם (פסחים ד, ב) וקונטרס הביאורים (פסח, מצות כיבוד חמץ).

4. ע"פ דברי רבינו בהלכות קידוש התורש (פ"ה ה"א).
דרבו של רבינו לעיתים כאשר מביא דרשות חז"ל על פסוק, להוסיף 'מפי השמועה למדו' [נשפירשו]: כך קיבלו חכמים איש מפי איש עד משה רבינו, וזאת כאשר הדרשה אינה משתמעת מפשטות לשון הכתוב, ואילו לא היתה קבלה ביד חכמים לפרש כך את הפסוק - לא היו דורשים כן מאליו. ע"פ מלבי בקדוש (ס"י תלא, הובא בקצה מיד מלאכי, כללי הרמב"ם, כלל לט) בביאור דברי הרמב"ם כאן. וראה בעיונים בהרחבה.

5. ואף שיצו הראשון נכתב כהמשך לתחילת הפסוק 'שבעת ימים מצות תאכלה', ובפשטות הכונה היא שביום הראשון לאותם שבעה ימים שהוא חמישה עשר בניסן ישביתו את החמץ, מכל מקום קיבלו חכמים לדרוש שיביום הראשון הכונה לארבעה עשר בניסן. והביאו בגמרא (פסחים ה, א) שני הסברים כיצד יתכן לפרש כך את תיבת

שעה שישית, מכל מקום לא חייבוהו להשביטו קודם לכן. ונראה, שדין זה אינו בקדשים בלבד [שאין להשביטם קודם השעה השישית מחמת שאסור לאבדם בשעה שהם עדיין מותרים בהנאה] אלא אף בחולין הדין כן. כסף משנה [במסקנת דבריו]. ומכל מקום מיד בכניסת שעה שישית חייב לבערו. שרית פרי יצחק (ח"א ס"י יח ד"ה שוב מצאתי).

56. ולא גזרו על אכילת חמץ בשעה רביעית שמא יטעה ביום המעון כמו שגזרו בשעה חמישית, כיון ששעה זו ידועה היא לכל מחמת שדרך העולם לאכול בשעה זו סעודת שחרית, ודרכו של האדם להרגיש רעב מסוים בשעה זו ולכן לא יבוא לטעות בה. רבינו מנחם ע"פ הגמרא (פסחים יב, ב).

57. יתכן שלא רק האוכל חמץ בשעה שישית לוקה מכת מרדות אלא גם הנהנה ממנו, שכן בשעה שישית החמץ אסור מדרבנן אפילו בהנאה. ומה שכתב רבינו 'האוכל' הוא מחמת טוף דבריו 'האוכל מתחילת שעה שביעית לוקה' וכוונתו שלוקה מן התורה, ודין זה אינו שייך באיסור הנאה, שזהו אין לוקים מן התורה על איסור הנאה. לחם משנה. אמנם במעשה רוקח כתב, שיש לומר שרבינו כתב מכת מרדות דוקא על איסור אכילה, אבל על איסור הנאה אין לוקים אפילו מדרבנן, כיון שאיסורו קל מאיסור אכילה.

58. עונש המלקות הוא רק על אכילה ולא על הנאה, וכפי שכתב רבינו בהלכות מאכלות אסורות (פ"ה ה"ט) שאין מלקות על איסורי הנאה.

1. ע"פ דברי רבינו להלן (הלכה ב). וכן תירגם אונקלוס (שמות יב, טו): 'תשביתו' - תבטלו.

2. מדברי רבינו דייק המגיד מנשה (להלן פ"ג ה"ח) שהמשהה את החמץ בערב הפסח אינו עובר על איסור לאו 'בל יראה', אלא על העשה להשביט את החמץ, והלאו של 'בל יראה' הוא רק בשבעת ימי הפסח ולא קודם לכן. וראה בהערות למנחם המצוות שבפתיחת הלכות חמץ ומצה, ולהלן (פ"ג ה"ח).

3. ואסור להמתין ולהשביט רק בתחילת שעה שביעית אלא יש להשביטו קודם לכן, כדי שבתחילת השעה השביעית החמץ לא יהיה קיים. וזהו שכתב רבינו קודם זמן איסור אכילתו. מעשה רוקח. אולט

הלכה ב
ומה היא השבתה זו
האמורה בתורה, היא
שיבטל וכו', פסחים ד,
ב. ויחשוב אותו
כעפר, ראה מקורות
להלן (פ"ג ה"ו).

שְׁפָתוֹב בַּתּוֹרָה לֹא תִשָּׁחַט עַל חֻמֵּי דָם וְזָבְחִי, כְּלוּמָר לֹא תִשָּׁחַט הַפֶּסַח וְהַחֲמֵץ קָיָם, וְשִׁחֲטוּת הַפֶּסַח הוּא יוֹם אֲרֻבָּעָה עָשָׂר אַחֲרֵי חֲצוֹת.

ב. ומה היא השבתה זו האמורה בתורה, היא שיבטל החמץ מלבו ויחשב אותו כעפר וישים

רמב"ם מבואר

ואילך, נמצא שמצות השבתת החמץ היא בשעה השישית, קודם חצות של יום ארבעה עשר.

הלכה ב

מהות ההשבתה

ומה היא השבתה זו האמורה בתורה? היא שיבטל את החמץ מלבו, והביטול הוא שיחשב אותו

ששעת ההשבתה היא בשעה השישית של י"ד בניסן, **מה שכתוב בתורה** (שמות לז, כה): **'לא תשחט על חמץ דם זבחי, כלומר - הפסוק בא לומר, לא תשחט את הפסח והחמץ קיים - אסור לשחוט את הפסח כאשר החמץ עדיין קיים, ושחיטת הפסח הוא ביום ארבעה עשר אחר חצות, מהשעה השביעית של היום**

הערות

עיי' שם.

אמנם המהרש"א (פסחים ה, א על רש"י ד"ה גמרא רב נחמן) ביאר כי הפסוק 'בראשון' אינו כפשוטו, היינו היום הראשון של החג, אלא משמעותו היום שקודם החג, ראה לעיל הערה 5, ולולא הכתוב 'לא תשחט' לא היינו מוציאים את הפסוק 'אך ביום הראשון' מפשוטו אלא היינו מפרשים ש'ביום הראשון' הכוונה לט"ז שהוא ראשון ותחילה לימי הפסח ונאף שמצינו ש'ראשון' הכוונה 'קודם' כמבואר בהערה 5, אך בדרך כלל אין זו המשמעות של 'ראשון'.

ובארץ יהודה פירש כעין זה, כי לאחר שרבינו מביא שמפי השמועה למרו ש'בראשון' הכוונה ליד שהוא קודם לימי הפסח, מביא רבינו את ראיתם של חז"ל מפסוק אחר שיש לפרש כן [נראה בדברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשניות (אות ט מכו' המאירי, ד"ה וכאשר אסף מהר"י)], כי דרכם של חז"ל לחקור ולחפש כיצד פסוקי התורה מראים ומרמזים על ההלכות המקובלות בידם ממש (רבינו).

וראה עוד ביצחק ירון (על הרמב"ם), ועיי' עוד בב"ח ובמאמר מרדכי (תחילת סימן תלא).

10. כן היא הגירסא ע"פ כת"י תימן (מהר"י), וברוב הדפוסים הגירסא היא 'מלבו' נאך גם לפי גירסתנו 'מלבו' הכוונה כאן לביטול הנעשה בלב, וכדלהלן.

ומבואר בדברי רבינו שהביטול הוא בלב ואין צורך לאומרו בפה, רבינו מנחם ודב"ז (ח"ה ט"ז קמח. אלה תקיח). אמנם להלן (פ"ג ה"ו) כתב רבינו שלאחר הבדיקה צריך לומר את הביטול בפה. ובמעשה רוקח [קלמן פ"ג ה"ט] ביאר בדיעת רבינו שמן התורה הביטול הוא בלב, והכמים תיקנו שיאמר כן גם בפה. ובטור (סי' תלח) כתב שאמירת הביטול בפה אינה אפילו תקנת חכמים אלא מנהג שנהגו כן, אך הבית יוסף (סי' תלח ד"ה ומה שכתב רבינו כל חמירא) סובר שהוא מתקנת חכמים, והוכיח כן מהירושלמי (פסחים פ"ב ה"ב).

והנה, בחלק מהנוסחאות הובאה גירסא אחרת בדברי רבינו: 'ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיסיר החמץ הידוע לו מרשותו, ושאנו ידוע יבטלו בלבו וישים אותו כעפר'. וכתב בבס"פ משנה שלפי גירסא זו עולה מדברי רבינו שהביטול והביעור נצרכים לשני דברים שונים, הביטול לחמץ שאינו ידוע, ואילו הביעור לחמץ הידוע. אך הקשה על גירסא זו מהמבואר בגמרא [כוונתו לסוגיא בפסחים ו, א], ע"פ ה"ב"ח (סי' תלא ט"ב) שהביטול מועיל גם לחמץ הידוע. ועוד הוכיח מדברי רבינו בהלכות ברכות (פ"א ה"ח) שהביטול מועיל אף לחמץ ידוע, ולכן כתב שיש לגרס כנוסחתנו. אולם בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תלח) הביא ה"ב"ח (שם) מהכלבו (סי' מ"ח) בשם גאון אחד שביטול אינו מועיל לחמץ ידוע. וראה שם מה שכתב בביתאור הסוגיא לדעה זו. וראה עוד בשפת אמת (פסחים ג, ב ד"ה והנה) בשו"ת שו"אל ושמע' (תליתא, ח"ג סי' מא) ובקהילות יעקב (פסחים סי' ג) ביישוב גירסא זו.

וכתב בבית יוסף (סי' תלא ט"א ד"ה ומראוייתא) כי לפי הגירסא שלפנינו לא נזכר בדברי רבינו כאן בדיקה וביעור כלל, וזאת משום שמן התורה

'הראשון' האמורה בתורה: א. מצינו במקום אחר בתורה שארבעה עשר בניסן נקרא 'ראשון', שנאמר (שמות יב, יח): 'בראשון בארבעה עשר יום לח'ש' [ומפרשת הגמרא כי 'בראשון' הכוונה ליד בניסן, ולא כפי שהורגם אונקלוס כי 'בראשון' הכוונה לחודש ניסן שהוא ראשון לחודשי השנה, וראה שפת אמת (שם)]. ב. 'הראשון' יכול להתפרש כ'קודם' והפסוק יתפרש כך: 'שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון, היום הקודם לשבעת ימים אלו הוא ארבעה עשר, תשבייתו שאור מבויתכם'. וביאור ראייה לכך מהאמור באיוב (טו, ו): 'בראשון אדם תולד', וכוונת הכתוב היא, וכי נולדת ראשון - קודם לאדם - אדם הראשון.

6. רבינו מוסיף 'וראייה לדבר' וכו', שכן מפי השמועה למרו רק ההשבתה האמורה בפסוק היא ביום י"ד, אך עדיין לא למדו על שעת ההשבתה שהיא בשעה שישיית. כסף משנה. וראה להלן הערה 9 דרך נוספת בביאור דברי רבינו.

השעות האמורות כאן הינן 'שעות זמניות'. ראה לעיל (פ"א ה"ח) בהערה בסוף ההלכה.

7. וכן כתב רבינו בהלכות קרבן פסח (פ"א ה"ה) הושחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקח, שנאמר (שמות כג, יח) 'לא תקרב על חמץ דם זבחי'. [נראה בקול יעקב (שם) מדוע נקט רבינו את הפסוק 'לא תזבח' וגו' ולא את הפסוק 'לא תשחט' וגו' שהובא בגמרא (שם) ובדברי רבינו כאן]. והאיסור הוא בין אם החמץ קיים אצל המועדקים בהקרבת הפסח [השוטה, הוורק את היום והמקטיר את האימורים], ובין אם החמץ קיים אצל אחד מבני התבונה המביאים את הפסח. רבינו (שם).

8. כמבואר בדברי רבינו בהלכות קרבן פסח (שם ה"ה).
9. ואף שהאיסור הנלמד מהפסוק 'לא תשחט על חמץ דם זבחי' הוא על הקרבת הפסח בפועל ולא על זמן ההקרבה [ואם כן, לכאורה האיסור הוא על כל אחד ואחד בשעה שהוא מקריב את הקרבן שלא יימצא ברשותו חמץ]. אך כיון שהתורה הזהירה על השבתת חמץ והזהירה שלא לשחוט את הפסח על החמץ, מסתבר שמצות ההשבתה היא מהזמן הראוי להקרבת הקרבן. ונוספות (פסחים ה, א ד"ה זמן).

דברי רבינו שומן ההשבתה הוא בחצות היום, הם לענין דין התורה, אך מדרבנן חייב לבעור בתחילת שעה שישיית, כמבואר לעיל (פ"א ה"ט) ולהלן פ"ג ה"א). ועיי' בבס"פ משנה (פ"א ה"ט) מה שכתב בזה. וראה עוד בהלכה למעשה להלן (פ"ג ה"א).

דברי רבינו בהלכה זו נתבארו על פי הכסף משנה. ולדבריו הלימוד ש'ביום הראשון תשבייתו' הכוונה ליום י"ד בניסן הוא 'מפי השמועה', והלימוד שההשבתה היא קודם חצות, הוא מ'לא תשחט' וגו'. והקשה הכסף משנה, מדוע צריך 'מפי השמועה' כדי ללמד ש'בראשון' הכוונה ליד, הרי מאחר שהפסוק 'לא תשחט' למדים שחובה להשביית את החמץ בידי ניסן קודם חצות, ממילא מוכן שגם בפסוק 'אך ביום הראשון תשבייתו' הכוונה ליד ולא לט"ז, שאם לא כן הפסוקים סותרים זה את זה. וביאר שלילא שהיינו למדים מפי השמועה שמצות השבתת חמץ היא בידי, היינו מפרשים את הפסוק 'לא תשחט' באופן אחר.